

YKSITYISTILAISUUS

Turkulaisten homojen ja lesbojen kulttuurihistoriaa

λ YKSITYIS- TILAISUUS

PSYKE ry/ Turun alueosasto

PRO GRADU -TUTKIELMA

TURUN YLIOPISTO

KULTTUURIHISTORIA

TOUKOKUU 2004

TARJA HAUTANEN

TURUN YLIOPISTO

Humanistinen tiedekunta

HAUTANEN, TARJA: Yksityistilaisuus.
Turkulaisten homojen ja lesbojen kulttuurihistoriaa

Pro gradu -tutkielma, 85 s., 11 liites.
Kulttuurihistoria
Toukokuu 2004

Tutkimukseni aihe on turkulaisten homojen ja lesbojen kulttuurihistoria, ja kuvaan työssäni miesten yksityisjuhlia, ravintolakulttuuria ja naisten ystävyysverkostoja aikana, jolloin homoseksuaalisuus oli vielä rikos, sekä vuoden 1971 vapautumisen jälkeen tapahtunutta järjestäytymistä yhdistykseksi, yhdistyksen vaiheita sekä sen järjestämien tilaisuuksien merkitystä turkulaisten homojen ja lesbojen elämässä. Rajaan työni pääasiassa vuosiin 1950–1990. Lisäksi käsittelen yhdessä alaluvussa homoseksuaali-suutta ja alakulttuurin piirteitä 1900-luvun alun Turussa sen materiaalin valossa, jota vuosisadan alusta olen löytänyt. Tämä työ on ensimmäinen turkulaista homo- ja lesbokulttuurin historiaa käsittelevä tutkimus, ja se liittyy Suomessa ajankohtaiseen homo- ja lesbohistorian tallennushankkeeseen.

Työni perustuu haastatteluihin, joita on kaikkiaan 10 (6 miestä ja 4 naista), sekä nauhoittamattomiin keskusteluihin. Olen käyttänyt hyväkseni myös Turun Seudun Seta ry:n arkistoa, josta olen saanut tietoa yhdistyksen vaiheista. Vertaan alakulttuurin piirteitä muualla maailmassa tehtyihin tutkimuksiin, erityisesti Ruotsiin. Turun homoalakulttuuri oli hyvin samanlaista, vaikkakin pienimuotoisempaa kuin Göteborgissa ja Tukholmassa.

Turku ja koko Suomi oli 1950-80-luvuilla ankea paikka elää homoseksuaalina ajan homovastaisen ilmapiirin vuoksi. Homojen ja lesbojen elämänpiirit olivat erillään toisistaan. Homomiehet tapasivat toisiaan sekä kotijuhlissa että ravintoloissa ja käyttivät lisäksi hyväksi kaupungin puistojen sekä käymälöiden puolijulkisia tiloja seksuaaliseen kanssakäymiseen. Lesbojen elämä oli keskittynyt kotien suojiin parisuhteiden ympärille ja ystäväpiireihin. Homoseksuaalisuuden poistuttua rikoslaista vuonna 1971 perustettiin Turkuun ensimmäinen homoseksuaalien yhdistys Päivänkakkarat, joka rekisteröitiin vuonna 1983 nimellä Turun Seudun Psyke ry. Yhdistys järjesti tansseja, joissa homot ja lesbot kokoontuivat ensi kertaa yhteen, ja näin alkoi lesbo- ja homoyhteisöllisyyden sekä oman identiteetin rakentamisen aika. Yhteisöllisyyden tunne oli voimakkaimmillaan vuonna 1990, jolloin Turussa järjestettiin valtakunnalliset seksuaalivähemmistöjen Vapautuspäivät.

Haastatteluista on näkynyt elämän vaikeus mutta myös ylpeys selviytymisestä ja oman yhdistyksen saavutuksista. Ajan myötä kipeimmät muistot ovat muuttuneet nostalgiseksi, ja tarinoissa on korostettu hauskoja puolia oman alakulttuurin eri piirteistä. Tanssit ja diskot on nostettu esiin erityisen tärkeinä. Työn nimi Yksityistilaisuus viittaa 1980-luvulle: Psyken tanssien ajaksi oveen laitettiin ilmoitus yksityistilaisuudesta.

Asiasanat: Turku, homoseksuaalisuus, lesbolaisuus, osakulttuurit, historia

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Aiheen esittely ja aikaisempi tutkimus	1
1.2. Tutkimusaineisto	3
1.3. Tutkimuksellinen viitekehys	6
2. KOTI KATSEIDEN SUOJANA	10
2.1. Homoseksuaalisuus 1900-luvun alun Suomessa ja Turussa	10
2.2. Piilottelemisen tarve – Turku 1950–60-luvuilla	17
2.3. Miesten kesken – Snellmanin salonki	21
3. KAUPUNKI YLEISENÄ TILANA	28
3.1. Miesten kaupunki	28
3.2. Miesten ulkotapaamispaikat 1950-luvulta lähtien	33
3.3. Ravintolat tapaamispaikkoina	39
4. RIKOLLISUUDEN LOPPU JA JÄRJESTÄYTYMISEN ALKU	45
4.1. Turun Päivänkakkaroitten perustaminen	45
4.2. Päivänkakkaroitten tanssit ja muu sosiaalipalvelutoiminta	48
4.3. Turun Seudun Psyke ry:n suhteet poliisilaitokseen ja Turun kaupunkiin	52
5. JÄRJESTÖ JA YHTEISÖ	56
5.1. Psyken, Setan ja Sevän linjanvetoriitoja	56
5.2. Kysymys erilliskulttuurista ja Psyken tanssit	60
5.3. Lesboyhteisö ja naisliike	68
6. COMING OUT – KAAPISTA ULOS	72
6.1. Ravintolat ja Setan diskot 1990-luvulla	72
6.2. Turun Vapautuspäivät 1990 ja Kehotuskielto-oikeudenkäynti	74
7. LOPUKSI	78
LÄHTEET	80
LIITTEET	

1. JOHDANTO

1.1. Aiheen esittely ja aikaisempi tutkimus

Kuvaan tässä työssä turkulaisten homojen ja lesbojen elämää sekä kulttuuria eli tapaa-
mispaikkoja, sosiaalisia verkostoja ja organisoitumista yhdistykseksi 1950-luvulta 1990-
luvulle. Tarkoitukseni on selvittää, millaista on ollut elää homoseksuaalina Turussa en-
nen vuotta 1990. Turkulaisesta homokulttuurista puhuminen saattaa tuntua suureelliselta,
mutta kaupungissa on ollut näkyvissä pienimuotoisena samat alakulttuurin osa-alueet,
jotka löytyvät suuremmistakin metropoleista. Tutkimukseni tavoitteena on kuvata näitä
osa-alueita: miesten puistokulttuuria, yksityisjuhlia, ravintolakulttuuria ja naisten ystä-
vyysverkostoja aikana, jolloin homoseksuaalisuus oli vielä rikos, sekä vuoden 1971 va-
pautumisen jälkeen tapahtunutta järjestäytymistä yhdistykseksi, yhdistyksen vaiheita
sekä sen järjestämien tilaisuuksien merkitystä turkulaisten homojen ja lesbojen elämässä.
Etenen tässä työssä yksityisestä elämänpiiristä yleisempään. Tarkastelen myös sitä, miten
Turun puistot, kahvilat ja ravintolat ovat toimineet alakulttuurin näyttämöinä osana tur-
kulaista kaupunkikuvaa, näkyvinä homoille ja lesboille itselleen, mutta näkymättöminä
valtaväestölle.¹ Työn nimi *Yksityistilaisuus* viittaa 1980-luvulle: Psyken ja Setan tanssien
ajaksi oveen laitettiin ilmoitus yksityistilaisuudesta.² Nimi viittaa myös varhaisempaan
aikaan, jolloin homoilla ja lesboilla ei ollut muuta tapaamispaikkaa kuin yksityiskodit.

Homo- ja lesbokulttuurin historia on usein suomenkielisten homomiesten historiaa, mikä
näkyi tässäkin tutkimuksessa. Homomiehet ovat yleensä olleet aktiivisempia erityisesti
järjestötoiminnassa ja julkisten tilojen haltuun ottamisessa. Naisilla oli 1970-luvulle asti
rajalliset mahdollisuudet käydä ravintoloissa ja liikkua iltaisin kaupungilla, mikä suuntasi
lesbojen elämän enemmän kotiin ja suljettuihin ystäväpiireihin. Löysinkin helpommin
haastateltaviksi vanhempia homomiehiä, joista moni oli ollut perustamassa ensimmäistä
homoyhdistystä Turkuun vuonna 1971. Olisin kerännyt mielelläni tietoa myös ruotsin-
kielisten homojen ja lesbojen historiasta, mutta en löytänyt yhtään informanttia Turun
ruotsinkielisistä piireistä. Joudunkin jättämään ruotsinkielisten homojen ja lesbojen kult-
tuurin tutkimisen seuraavalle tutkijalle.

¹ Työn lopusta löytyvissä liitteissä 9, 10 ja 11 on Turun homo- ja lesbohistorian vuosilukuja ja karttaliite.

² Psyken Yksityistilaisuus-kyllissä esiintyvä lambda-kirjain on vanha homoseksuaalijärjestöjen käyttämä
symboli.

Tämä työ on ensimmäinen turkulaista homo- ja lesbokulttuurin historiaa käsittelevä tutkimus. Tutkimus liittyy Suomessa ajankohtaiseen homo- ja lesbohistorian tallennushankkeeseen: Työvään Arkisto Helsingissä ja Työvään keskusmuseo Tampereella aloittivat vuonna 2002 yhdessä SETA ry:n kanssa homojen, lesbojen ja transsukupuolisten ihmisten sosiaalishistorian tallentamisen. Suullista perinnettä on kerätty Helsingissä ja Tampereella, ja myös Turun perinteen tallentaminen on tärkeää juuri nyt, ennen kuin viimeisetkin informantit poistuvat keskuudestamme. Homo- ja lesbohistoria on arkaluonteisuutensa (haastateltavien leimautumispelko) vuoksi ollut vaikea perinteenkeruulaji, ja kaikki esiin tuleva tieto on siksi uutta ja tärkeää. Suomessa on tallennettu eri sosiaaliryhmien historiaa erilaisin perinnekeräyksin, mutta homot ja lesbot eivät näissä keräyksissä erotu omaksi ryhmäkseen. Jan Löfström keräsi vuosina 1992–94 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistosta (SKS/KRA) aineistoa tutkimukseensa homoseksuaalisuuden yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta rakentumisesta Suomessa. Hän löysi arkiston suullisen perinteen kokoelmista kuitenkin hyvin vähän homoseksuaalisuuteen liittyviä mainintoja. Löfström kirjoitti aineistonsa pohjalta kirjan *Sukupuoliero agraarikulttuurissa. ”Se nyt vaan on semmonen”* (1999).

Löfström on tutkinut myös naisten homoseksuaalisten tekojen kriminalisointia ja homoseksuaalisten tekojen rikosoikeudellista kontrollointia³. Naisten välistä haureutta koskevia 1950-luvun oikeudenkäyntejä ovat tutkineet Eve Hirvonen ja Antu Sorainen⁴. Seksuaalisuuden psykologisointia ja homoseksuaalisuuden medikalisoitua ovat käsitelleet Ilpo Helén ja Olli Stålström⁵. Terhi Saarinen on kerännyt helsinkiläislesbojen muistelmia ja tutkinut Setan historiaa⁶. Kulttuurihistoriallisesti minua lähinnä ovat Kati Mustolan ja Tuula Juvosen kirjoitukset. Mustola on käynyt läpi rikostilastoja ja tutkinut lukuisissa artikkeleissaan homoseksuaalisuudesta langetettuja tuomioita vuosina 1894–1971.

³ Löfström, Jan M.: *The Social Construction of Homosexuality in Finnish Society, from the Late Nineteenth Century to 1950's*. University of Essex. Dep. of Sociology 1994 (julkaisematon väitöskirja).

⁴ Hirvonen, Eve & Sorainen, Antu: "Forbidden Deeds: a case study of fornication between two women in Finland in the 1950's." Teoksessa Hänninen, Sakari (Ed.) *Silence, Discourse and Deprivation*. Research Reports 43: STAKES National Research and Development Centre for Welfare and Health. Helsinki 1994; Sorainen, Antu: *Uskonsisaria ja talontyttäriä: naisten välistä haureudenharjoittamista koskevia oikeustapauksia 1950-luvun Itä-Suomesta*. Kulttuuriantropologian pro gradu. Kansatieteen laitos. Helsingin yliopisto 1995.

⁵ Helén, Ilpo: *Aidin elämän politiikka. Naissukupuolisuus, valta ja itsesuhde Suomessa 1880-luvulta 1960-luvulle*. Helsinki 1997; Stålström, Olli: *Homoseksuaalisuuden sairausleiman loppu*. Helsinki 1997.

⁶ Setan järjestöhistoriaa ja linjanvetoasioita on Suomessa tutkinut Terhi Saarinen: *Suomalaisen homo- ja lesboliikkeen poliittiset strategiat: Vastarinnan mahdollisuudet ja rajat*. Sosiologian pro gradu tutkielma. Helsingin yliopisto 1991. Lisäksi Saarinen on toimittanut muistelmakokoelman *Alussa oli keltari. Viisi helsinkiläistä lesbotarinaa*. SETA-julkaisuja 1. Helsinki 1994. Suomalaisen lesbo- ja homoliikkeen historiasta on kirjoitettu myös lukuisissa SETA- ja Z-lehden artikkeleissa vuosien varrella, ja artikkeleita löytyy myös FINNQUEER-nettijulkaisusta.

Lisäksi Mustola on tuonut esille laajasti suomalaista homo- sekä lesbokulttuurin historiaa ja valmisteleekin parhaillaan väitöskirjaa aiheesta.⁷

Juvonen on tutkinut väitöskirjassaan *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia* Tampereen alueen homojen ja lesbojen sosiaalishistoriaa 1950- ja 60-luvuilla sekä homoseksuaalisuuden julkisen kuvan rakentumista sotien jälkeisessä Suomessa⁸. Laajan kulttuurihistoriallisen taustatyön lisäksi Juvonen haastatteli tamperelaisihomoja ja -lesboja sekä muita kaupunkilaisia selvittääkseen ajan homokuvaa ja homojen kuvaa itsestään. Haastatteluaineiston analyysissä Juvonen selvitti julkisen kuvan vaikutusta yksittäisen homoseksuaalisen ihmisen elämään ja tutki sitä, miten homot ja lesbot uusintavat tätä usein olematonta tai negatiivista kuvaa omassa elämässään. Suullisten muistelujen analysointi osoitti lisäksi, että homoseksuaalisuuspuhetta kierrätettiin valtaväestön sisällä juoruina, joiden kohteena olivat homoseksuaalisiksi uskotut ihmiset. Juvosen väitöskirjassaan esittämä analyysi suomalaisen yhteiskunnan homovastaisuudesta selittää osaltaan myös turkulaisten homojen tarvetta salailuun ja oman yksityisyyden varjeluun sekä järjestäytymisen vaikeutta.⁹

1.2. Tutkimusaineisto

Olen toiminut viisitoista vuotta järjestöaktiivina Turun Seudun Seta ry:ssä, ja yhtä kauan on yhdistyksessä ollut käynnissä historiikintekoprojekti. Pelkän järjestöhistorian kirjoittamisen sijaan kiinnostuin ajasta ennen yhdistyksen perustamista. Haastatteluja tehdesäni huomasin ihmisten muistojen liittyvän pikemminkin paikkoihin ja ihmisiin kuin vuosilukuihin ja järjestöhistoriaan.

Vietin keväällä 2003 viikkoja Turun Setan toimistossa järjestäen yhdistyksen varsin sekavassa tilassa olevaa arkistoa. Alkuaavistukseni oli oikea: aikaa ennen 1980-lukua ei ole juurikaan dokumentoitu. Ensimmäinen yhdistys Päivänkakkarat perustettiin Turkuun

⁷ Mustola, Kati: "The Penal Code as Form of Control of Sexuality: Homosexual Acts as Crimes in the Context of Other Sexual offences in the 1950s in Finland". Teoksessa Telebrand, Lars Göran (ed.) *Sex, State and Society. Comparative Perspectives on the History of Sexuality*. Umeå 2000; Mustola, Kati: "Suomalaista lesbo- ja homohistoriaa viime vuosikymmenen vaihteesta 1960-luvulle" ja "Koska? Kuka? Kuta? Kussa? Suomalaisen ja vähän homohistoriankin vuosilukuja". *Z-lehti 1/2000*; Mustola, Kati: "Heteronormin horjuttajat". *Suomen kulttuurihistoria IV. Koti, Kylä, kaupunki*. Helsinki 2004.

⁸ Juvonen, Tuula: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Homoseksuaalisuuden rakentuminen sotien jälkeisessä Suomessa*. Tampere 2002.

⁹ Juvonen 2002, 10–14.

vuonna 1971, heti homoseksuaalisuuden rangaistavuuden poistuttua rikoslaista. Toiminta oli aluksi hyvin epämuodollista: tapaamiset järjestettiin yksityiskodeissa tai ravintoloissa, eikä yhdistyksellä ollut toimistoa, jäsenrekisteriä, varsinaista hallitusta tai pöytäkirjoja. Päivänkakkarat rekisteröityi vasta vuonna 1983, ja Turun Seudun Seta ry perustettiin vuonna 1988. Aineistona olen siis pystynyt käyttämään hallituksen pöytäkirjoja vuodesta 1983 lähtien ja jäsentiedotteita vuodesta 1985 lähtien. Lisäksi käytössäni on ollut Turun Setan lehtiartikkelikokoelma, hyvin suppea valokuvakokoelma sekä c-kasettikokoelma, joka sisältää yhdistyksen Kehotuskieltoradio-nimisiä radio-ohjelmia vuodesta 1990 lähtien. Vuodesta 1990 alkaen materiaali lisääntyy moninkertaisesti. Vuosi oli tärkeä rajapyykki yhdistyksen historiassa, koska silloin järjestettiin Turussa ensimmäiset vapautuspäivät, mikä turkulaisille merkitsi toiminnan terävöittämistä ja otteen politisoitumista. 1990-luvulla Turkuun perustettiin myös ensimmäiset gay-ravintolat.

Rajaan työni siis pääasiassa niihin vuosiin, jotka edelsivät tätä turkulaisen homokulttuurin näkyväksi tuleamista eli vuosiin 1950–1990. Käsittelen luvussa II homoseksuaalisen alakulttuurin piirteitä 1900-luvun alun Turussa sen materiaalin valossa, jota vuosisadan alusta olen löytänyt¹⁰. Muuten käsittelen työssäni vuosia 1950-luvulta eteenpäin. Vuosisadan alkuvuosikymmenistä ei ole saatavilla haastattelumateriaalia, kun taas vuodesta 1990 lähtien materiaalia olisi enemmän kuin edellisiltä vuosikymmenistä yhteensä. Juvonen on kuvaillut tutkimuksessaan 1950–60-luvuilla Tampereella eläneitä homoseksuaalisesti tuntevia naisia ja miehiä eli niin sanottua vaikenemisen sukupolvea. Toisin sanoen hän tarkastelee tilannetta, jossa edellytykset homoseksuaalisen yhteisön ja itseymmärryksen muodostumiselle olivat vasta muodostumassa¹¹. Halusin kuitenkin koota tähän turkulaishistoriaan ihmisten kokemuksia tilanteessa, jossa homoseksuaalinen identiteetti on olemassa, tosin saaden yksilöllisesti vaihtelevia muotoja.

Turun Seta ei ole koskaan ollut erityisen poliittinen järjestö. Homopolitiikkaa tehtiin ja tehdään yhä edelleenkin lähinnä Helsingissä. Turussa painopiste on ollut sosiaalisessa toiminnassa eli tanssien ja ryhmätoiminnan järjestämisessä. Tämän olen huomannut myös keskustellessani vanhojen jäsenten kanssa. Tarinat eivät koske poliittisia voittoja tai julkisia tempauksia vaan sitä, missä ja milloin ihmiset toisiaan tapasivat.

¹⁰ Kiitän Rauno Lahtisen apua 1900-luvun alun homoseksuaalisuuteen liittyvien lehtiartikkeleiden löytämisestä. Lahtinen kävi läpi Turun Sanomien ja Uuden Auran artikkelit vuosisadan alusta lähtien toisen tutkimusaiheen lähdeaineistonhaun yhteydessä, mutta laittoi samalla muistiin kaikki homoseksuaalisuutta käsittelevät lehtiartikkelit.

¹¹ Juvonen 2002, 24.

Olen haastatellut tätä työtä varten yhteensä kymmentä henkilöä, joista kuusi on miehiä ja neljä naisia. Lisäksi minulla on ollut käytettävissäni yksi Kati Mustolan tekemä Turkuun liittyvä haastattelu ja muistiinpanot neljän homomiehen haastatteluista kesken jääneestä historiikkiprojektista¹² sekä joitakin omia muistiinpanoja nauhoittamattomista keskusteluistani. Haastateltavien keski-ikä on 57 vuotta, ja kaikki ovat turkulaisia tai varhain turkulaistuneita henkilöitä. Haastateltavista osa on minulle tuttuja vuosien takaa ja osaan olen saanut kontaktin avainhenkilön kautta.

Tehdyt haastattelut eroavat jonkin verran teeman ja laadunkin suhteen: toiset haastateltavat muistavat aikoja hyvin sirpalemaisesti ja sekavasti, toiset kertovat elävän kuvailevasti elämästään. Yksittäinen haastattelu ei luonnollisesti anna kokonaiskuvaa Turun homoelämästä, vaan jokainen puhuu omasta kokemuspieristään. Haastatteluissa toistuvat kuitenkin samat paikat ja teemat, joten vaikka lisähaastattelut saattaisivatkin lisätä yksityiskoh-
tien määrää, katson nykyisten haastatteluiden antavan tarpeeksi kattavan kuvan Turun homojen ja lesbojen kulttuurihistoriasta. Ongelmaksi muodostuivat vanhempien homomiesten haastattelut. Naisena minun on ollut vaikea luoda luottamussuhdetta ja puhua samaa kieltä haastateltavien kanssa, ja kaksi haastatteluista onkin miespuolisen haastatteluapulaisen tekemiä. Suurin osa haastateltavista on suostunut luovuttamaan haastattelut Työväen keskusmuseoon ja siten muiden tutkijoiden käyttöön.

Haastattelut kestivät kukin noin tunnin ja keskittyivät Turun homojen ja lesbojen sosiaaliin verkostoihin ja alakulttuurin eri piirteisiin. Käytin haastatteluissa apuna tekemääni kysymysrunkoa, mutta muuntelin haastattelun teemoja hiukan iän ja sukupuolen mukaan. Varsinaiseen homoseksuaaliseen identiteetin rakentumiseen ei tässä tutkimuksessa keskitytä, sillä sentyyppisiä tutkimuksia on jo tehty¹³. Haastateltavien henkilöllisyys ei ole tämän työn kannalta oleellinen, joten päätän pitää jokaisen henkilöllisyyden salassa, vaikka olen saanut osalta luvan haastateltavan oman nimen käyttöön.

Aineistoista nousee merkittäväksi hahmoksi jo edesmennyt Urho Snellman, joka lahjoitti keräämänsä yksityisarkiston Turun maakunta-arkiston kokoelmiin. Urho Snellman

¹² Turun Seudun Setan projektisihteerinä toiminut Harri Nieminen aloitti historiikin kokoamisen haastatteleamalla turkulaisia homomiehiä vuosina 1990–91, mutta työ jäi kesken tekijän äkillisen kuoleman vuoksi ja jäljelle jäi vain hajanaisia muistiinpanoja.

¹³ Muun muassa Luopa, Pauliina: *Lesboidentiteetin kehitys näkyväksi ja avoimeksi elämäntavaksi. Historiallinen ja elämänkaarellinen tarkastelu*. Seta-julkaisuja 3. Helsinki 1994; Latokangas, Pirjo: *Tie hämmennyksestä sitoutumiseen. Homoseksuaalisen identiteetin kehittyminen*. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Helsinki 1994.

(1903–1990) oli turkulainen verovirkailija, ja hänen arkistonsa käsittää laajan valikoiman valokuvia, kirjeitä, lehtileikkeitä, teatteriohjelmistoja ja päiväkirjoja lapsuusvuosilta 1970-luvulle saakka. Snellman oli myös tunnettu homoseksuaali sekä eräänlainen kulttuurili isähahmo ja ystävä lukuisille turkulaisille homoille. Melkein jokainen miespuolinen haastateltavani mainitsee ”Snellun pidot”: aikana ennen Setaa ihmiset kokoontuivat ravintoloihin tai kotijuhliin, joita usein juuri Snellman järjesti.

Historiallisia homojen ja lesbojen tapaamispaikkoja ovat Turussa olleet ainakin ravintolat Teini, Foiija, Mosel ja Haarikka sekä Wiklundin kahvila. Kuvaukset näistä ravintoloista ovat olleet kiinnostavia, sillä Turun ravintoloiden kulttuurihistoriaa ei ole tähän mennessä kirjoitettu lainkaan. Kuvitusta tähän työhön oli vaikea löytää, sillä ravintoloista ja homojen sekä lesbojen omista juhlista on hyvin vähän kuvamateriaalia eikä kotialbumikuviakaan kukaan ole halunnut antaa käyttöön.

1.3. Tutkimuksellinen viitekehys

Olen lukenut tutkimuksia homojen ja lesbojen alakulttuurin ja järjestäytymisen historiasta aina Amerikasta Englannin kautta Ruotsiin ja kiinnittänyt huomiota eri maiden tapojen samankaltaisuuteen kansallisista erityispiirteistä huolimatta. Homojen ja lesbojen alakulttuuri on aina ollut enemmän tai vähemmän näkyvää ympäröivän yhteiskunnan suvaitsevaisuuden mukaan. Homomiehillä oli USA:n suurkaupungeissa, erityisesti New Yorkissa, 1900-luvun alussa kukoistava ja näkyvä alakulttuuri, johon kuului oma kieli, tavat ja traditiot. Homoyhteisön kulttuuri kehittyi baarien, ravintoloiden, tanssiaisten ja teatterin kaltaisissa sosiaalisissa kohtaamispaikoissa ja oli hyvin tunnettua ja suhteellisen siedettyä valtakulttuurin sisällä. Sotaa edeltäneessä New Yorkissa tulivat näkyviin monet homokulttuuriin liittyvät tavat ja piirteet, kuten julkinen ristiin pukeutuminen, jotka pysyivät näkymättöminä pienemmissä kaupungeissa ja maaseudulla.¹⁴

New York edustaa suurkaupunkina poikkeusta ja kaupungistumisen myötä tapahtunutta homokulttuurin huipentumaa. Toisen maailmansodan jälkeen tapahtunut konservatiivinen taantuminen eli McCarthyn aika pakotti myös newyorkilaiset homot ja lesbot piilottamaan seksuaalisen suuntautumisen ja kehittämään piilostrategioita sekä koodeja

¹⁴ Chauncey 1994, 1, 25–28.

toistensa tunnistamiseksi.¹⁵ Stonewallin kapinasta vuonna 1969 alkanut amerikkalainen ihmisoikeusliikkeisiin lukeutuva Gay Liberation Movement aloitti nykyaikaisen homopautusliikkeen. Vaikka Stonewallin mellakoilla onkin ollut suuri merkitys USA:n homo- ja lesboliikkeille, niin meillä eurooppalaisilla on kuitenkin myös oma historiamme¹⁶.

Euroopassa homokulttuurin keskuksia ovat perinteisesti olleet Amsterdam, Berliini, Lontoo ja Pariisi, joten Turun kokoista kaupunkia on turha verrata tällaisiin suuriin metropoleihin. Sen sijaan käytän tässä työssä hyväkseni Ruotsissa tehtyjä tutkimuksia Tukholman ja Göteborgin homoelämästä ja vertaan niiden tuloksia Turkuun. Tukholman homoelämästä on tehty erittäin perinpohjainen teos nimeltä *Sympatiens hemlighetsfulla makt – Stockholms homosexuella 1860-1960*¹⁷. Göteborgin homoelämää ovat tutkineet Arne Nilsson teoksessa *Såna & riktiga karlar. Om manlig homosexualitet i Göteborg decennierna kring andra världskriget* ja Nilsson yhdessä Margareta Lindholmin kanssa teoksessa *En annan stad. Kvinnligt och manligt homoliv 1950–1980*¹⁸. Vaikka kaupungeissa on eroavaisuuksia, niin Ruotsin maaseutuun verrattuna niiden homoelämä on ollut verrattain samanlaista. Tukholman ja Göteborgin homoelämä on ollut sangen vilkasta ja näkyvää Suomeen verrattuna, mutta Suomen ja muiden pohjoismaiden homoja koskevassa lainsäädännössä onkin 30–40 vuoden mittainen ero. Aikuisten väliset homoseksuaaliset teot kieltävät rikoslain pykälät kumottiin Norjassa käytännössä jo vuonna 1903 (virallisesti laki muuttui vasta vuonna 1972), Tanskassa vuonna 1932, Ruotsissa vuonna 1944 ja Suomessa vuonna 1971. Tanskassa, Ruotsissa ja Norjassa homojen eli tuon ajan terminologialla homofiilien omat järjestöt perustettiin 1940- ja 50-lukujen vaihteessa.¹⁹

Ruotsissa homoseksuaalisuuden rangaistavuus poistettiin rikoslaista vuonna 1944, mutta 1950-luvulla asenteet kovenivat jälleen. Sodanjälkeisessä kylmän sodan ilmapiirissä oli etsittävä uusia uhkakuvia natsien tilalle, ja sellaisiksi kelpasivat kommunistien lisäksi homot. Ruotsissa tapahtui 1950-luvun alussa kaksi homoskandaalia, ns. Kejne- ja Haijby-tapaukset, ja ne olivat ruotsalainen versio senaattori McCarthyn homovainoista.

¹⁵ D’Emilio 1992, 5–10. John D’Emilion teesi on, että kapitalismin kehittymisen ja vapaa-ajan lisääntymisen myötä kansalainen vapautui heteroseksuaalisesta perheyksiköstä ja kaupunkien anonyyminen ilma-
piiri mahdollisti homoseksuaalisen kollektiivisen identiteetin syntymisen.

¹⁶ Mustola 17.9.2002.

¹⁷ Silverstolpe, Fredrik & Eman, Greger & Parikas, Dodo & Rydström, Jens & Söderström, Göran. Stockholm 1999. Teoksessa on yli 700 sivua.

¹⁸ Ruotsissa on tehty myös muita tutkimuksia. Västerbottenin homoista 1950–80 voi lukea Svante Norrhemmin kirjasta *Den hotfulla kärleken. Homosexualitet och vanlighetens betydelse* ja RFSL:n historiasta (Ruotsin SETA) Martin Andreassonin toimittamasta teoksesta *Homo i folkhemmet. Homo- och bisexuella i Sverige 1950-2000*.

¹⁹ Mustola 17.9.2002, elektroninen dokumentti.

Kejnen tapaus kesti mutkaisine vaiheineen kokonaiset kaksi vuotta, ja asiaan sotkeentui monta ruotsalaista vaikuttajaa. Tapahtumat saivat alkunsa, kun tukholmalaispastori Karl-Erik Kejneä syytettiin nuoren pojan seksuaalisesta ahdistelusta. Kejne aloitti vastakampanjan nimensä puhdistamiseksi ja väitti, että häntä jahtaa homojen rikollisliiga, jota korkeat virkamiehet suojelevat jarruttamalla poliisitutkimuksia. Kejne päätyi syyttämään poliisijohtoa, kirkkoa sekä oikeuslaitosta itseensä kohdistuneesta jahdistista ja väitti homoseksuaalien muodostavan näissä instansseissa vapaamuurarien kaltaisen salaseuran. Kejne käytti kamppailussaan hyväksi lehdistöä, joka teki tapauksesta näyttävän skandaalin. Hän sai tukea kampanjaansa myös tunnetulta kirjailijalta Vilhelm Mobergilta. Lopulta asiaa tutkimaan perustettiin kansalaiskomissio eli Kejnekomissionen, joka kuulusteli yli sataa henkilöä, mutta ei löytänyt perusteita väitteille salaliitoista tai oikeuden väärinkäytöksistä. Pastori Kejne sai lopulta tuomion laittomasta puhelinkuuntelusta ja muutama kansalainen valehtelusta. Kejnen tapaus oli pitkä lista väärinkäsityksiä, valheita ja pastorin vainoharhaisuutta, minkä seurauksena ruotsalaiset homot joutuivat kärsimään puolikriminaalin leimasta pitkän aikaa. Poliitikot eivät kuitenkaan painostusryhmien vaatimuksista huolimatta suostuneet suosittamaan homorekisterien perustamista, ja tukholmalais-homojen ja poliisin välit pysyivätkin hyvinä.

Haijby-skandaali liittyi Kejnen tapaukseen. Kuningas Kustaa V:n kuoleman (1950) jälkeen tuli ilmi, että Kurt Haijby -niminen mies oli kiristänyt Ruotsin hovilta kymmeniätuhansia kruunuja väittäen, että hänellä oli ollut homoseksuaalinen suhde Kustaa V:n kanssa. Hovi ei riskeerannut kuninkaan mainetta, koska homoseksuaalisuus oli väitetyn suhteen aikana ollut vielä rikos, ja maksoi varmuuden vuoksi kiristysrahat. Göran Söderströmin mukaan hovi myös epäili asiassa olevan jotain perää. Lehdistö juhli tiedoilla, jotka näyttivät todistavan, että oletetulla homojen salaseuralla oli yhteyksiä kuninkaalliselle tasolle saakka. Kustaa VI Aadolfin astuttua valtaan Haijby tuomittiin vuonna 1952 kahdeksaksi vuodeksi vankeuteen jatketusta törkeästä kiristyksestä.²⁰

Näiden skandaalien ansiosta ruotsalaisesta homoseksuaalisuudesta kirjoitettiin myös suomalaisessa lehdistössä. Kalle-lehti julkaisi vuonna 1951 artikkelisarjan, jossa varoitettiin suomalaisia miehiä naapurimaassa piilevästä homoseksuaalisuuden vaarasta. Naisista ei puhuttu mitään. 1960-luvun alussa Viikon Totuus -niminen skandaalilehti liitti

²⁰ Söderström 1999b, 412–484 passim; Söderström 2000, 92–117; Parikas 1999a, 602–603.

homoseksuaalisuuden ruotsalaisuuteen sellaisenaan ja ”nautiskeli” Ruotsin homotapauksilla otsikoiden erään artikkelinsa muun muassa seuraavasti: ”Miehimyksen esillä – Orhit ja valakat toistensa kimpussa – Leviääkö ’ruotsalaistauti’ Suomessa?”. Juvosen mukaan ruotsalaistaudista ja ruotsalaisuudesta tulikin Suomessa vähitellen synonyymi ja kiertoilmaisuuksiksi katsotulle homoseksuaalisuudelle.²¹ Sodan hävinneen suomalaismiehen itsetunnolle väite ainakin teki hyvää. Eräs haastateltavani kertoo tällaisesta ruotsalaisva-roituksesta, kun hän matkusti 1950-luvulla laivalla Tukholmaan:

Kyllä mä muistan niit, et kun mä menin ensimmäistä kertaa elämässäni Tukholmaan, niin kato, ne sano ”ei uskalla edes kengännauhaa sitoa, kuule, ku heti on joku perseessä kiinni”. Ensimmäinen ku mä marssin laivasta, mä menin laivalla, silloin mä olin hirveen nuori, kuus-toist vissiin, niin tota Tukholmaan, ni ensimmäinen työ ni menin ja kyyristyin ja sidoin kengännauhat, eikä kukkaan tullu perseeseen kiinni (nauraa).²²

Hysteria hälveni Ruotsissa 1960-luvulla ja homojen elämä helpottui vähitellen. Vuonna 1966 Göteborgiin avattiin kaupungin ensimmäinen homoklubi Scotch Club²³ ja vuonna 1967 Tukholmaan City Club²⁴. Ruotsin vapaat tuulet eivät kuitenkaan ulottuneet Turun rannikolle. Kun Suomessa homoseksuaalisuus oli rikos ja sairaus, oli homojen ja lesbojen elämä ajallisesti 30 vuotta jäljessä, mutta piilottelusta huolimatta hyvin samantapaista kuin Ruotsissakin, vain pienimuotoisempaa. Olihan Turku huomattavasti ruotsalaiskaupunkia pienempi: Turussa oli vuonna 1950 asukkaita 100 000, Göteborg oli asukasluvultaan viisi kertaa ja Tukholma yli seitsemän kertaa Turkua suurempi²⁵. Arne Nilsson esimerkiksi kuvaa göteborgilaishomojen vanhaa pisoarikulttuuria, joka oli kukoistuksessaan 1930–50-luvuilla. Pisoarikulttuuri katosi vähitellen, kun kaupunki hävitti yleiset käymälät ja uudet homoklubit avautuivat.²⁶ Suomessa vastaavaa yleisten käymälöiden kulta-aikaa elettiin vielä 1970-luvulla.

Yksityistilaisuus-tutkimus pyrkii siis kuvaamaan aikaa, jolloin homo- ja lesbokulttuuria hallitsi yksityisyyden ja näkymättömyyden aikakausi. Kuvaan myös sitä muutosta, jonka homoseksuaalisuuden dekriminointi vuonna 1971 sai aikaan. Piilossa eläneet pääsivät yhteisten tilaisuuksien kautta rakentamaan avoimempaa homoseksuaalista identiteettiä.

²¹ Juvonen 2002, 86–87, 98, 103–114. Naismainen ruotsalaissivarihomoo on vielä nykyäänkin käytetty stereotyyppiä etenkin urheilun maailmassa. Ne ruotsalaiset, joiden kanssa olen keskustellut, eivät olleet lainkaan tietoisia heihin liitetystä mielikuvista saati niiden historiasta.

²² H4 mies, s. 1940-l.

²³ Lindholm & Nilsson 2000, 142.

²⁴ Söderström 1999a, 660.

²⁵ Turun kaupunki 13.1.2004 ja Svensk historia 13.1.2004, elektroninen dokumentti.

²⁶ Nilsson 1998. Göteborgin keskustan homohistorialliset pisoaarit hävitettiin, mutta itse kulttuuri ei hävinnyt. Homomiesten pisoarikulttuuri elää samanlaisena, nyt vain modernimmassa ympäristössä.

2. KOTI KATSEIDEN SUOJANA

2.1. Homoseksuaalisuus 1900-luvun alun Suomessa ja Turussa

Olen saanut hyvin vähän tietoa Turun homoseksuaalien elämästä ennen 1950-lukua. Seuraava väite kertoo kuitenkin jotain vuosisadan alun olosuhteista:

Turusta on olemassa yksittäisiä perimätietoja homoaktiiviteeteista jo 1900-luvun alusta alkaen. Vanhimmat niistä ovat hyvin pömpelikeskeisiä. Tsaarinvallan aikana kuulemma oli Turun kauppatorin jokaisessa neljässä kulmassa valurautapömpeli, joissa hajuvedeltä tuoksuvat tsaarin armeijan upseerit kävivät tyydyttämässä itseään ja muita. Samoin rautatieaseman puisto kuuluu olleen käytössä jo kauan, sen pitkä, matala puupömpeli sijaitsi aikaisemmin puiston länsilaidalla olevien puutalojen edessä.²⁷

Kuva 1. Åkermanin kulma vuonna 1925. Valokuva. Åbo Akademis bildsamlingar, Åbo (ÅU).

Oheisessa kuvassa on tällainen rautainen pömpeli eli käymälä Turun Kauppatorilla Eerikinkadun ja Aurakadun kulmassa vuonna 1925. Toinen samanlainen pömpeli sijaitsi Kauppiaskadun ja Yliopistonkadun kulmassa.²⁸ En pysty vahvistamaan edellä olevaa väitettä tsaarin upseereista Kauppatorin ja Rautatiepuiston käymälöissä seksiä harrastamassa, mutta se kuulostaa hyvinkin mahdolliselta. Turussa asui vuonna 1890 noin 700 venäläistä, joista suurin osa oli Sirkkalan kasarmilla asuvaa venäläistä sotaväkeä.

²⁷ M4 mies, s. 1939. Tämän mallisia käymälöitä kutsuttiin Turussa tuohenkäppyröiksi. Hovioikeudenpuistossa oli vielä 1960-luvulla tämäntyyppinen käymälä. Käymälän seinään oli kirjoitettu latinaksi ”Spei suae patria dedit” eli ”Isänmaa antoi toivoillensa talon”. M4 mies, s. 1939.

²⁸ Kallioniemi 1997, 11–13. Kallioniemen kirjassa on sivulla 13 yleiskuva Kauppatorista, jossa näkyy toinen tällainen käymälä Yliopistonkadun ja Kauppiaskadun kulmassa. Kuva on vuodelta 1934.

Upseereista ja aliupseereista vain muutamalla oli perheet, suurin osa oli tilapäisesti Turkuun komennettuja naimattomia sotilaita.²⁹ Turkulaisten ja venäläisten välit olivat rautavuosien jälkeenkin hyvät, vaikkakin heikot: tavallisen turkulaisen kontaktit venäläisiin rajoittuivat kiertäviin jäätelökauppiaisiin sekä ”ryssänlimppuja” myyviin ja juopotteleviin sotilaisiin. Sotilaat tiedettiin vieraiksi ja arvaamattomiksi eikä venäläisten ja suomalaistytöjen seurustelua katsottu hyvällä. Venäläissotilaat aiheuttivatkin kaupungissa juopotellessaan monenlaisia järjestyshäiriöitä, kun he tappelivat keskenään tai ahdistelivat vastaan tulijoita.

Dan Healyn mukaan venäläisten asenne homoseksuaalisuuteen oli käytännöllinen vaikkakin kaksinaismoraalin sävyttämä. Homoutta sinänsä paheksuttiin, mutta venäläismiesten kansankulttuurissa seksi oli seksiä eikä seksuaalipartnerin sukupuoli ollut aina tärkeä. Alkoholilla oli useimmiten osuutta asiaan, ja humalatilalla perusteltiin homoseksuaalista käytöstä. Moskovassa ja Pietarissa oli tsaarinajalla ja neuvostoajanakin vilkas homoseksuaalinen alakulttuuri: homot, kuten heterotkin, käyttivät kaupungin puistoja ja käymälöitä seksuaalisen kanssakäymiseen asuntojen ahtauden takia. Kaupunkien asuinolosuhteet olivat huonot jo ennen neuvostoajan yhteisasuntojen aikaa. Työläiset harrastivat seksiä puistoissa ja porttikongeissa, ylempi luokka bordelleissa, vessikoissa ja kylpylöissä. Homoprosituutio kukoisti Pietarin lukuisissa kylpylöissä, ja homomiehet tapasivat toisiansa kaupungin promenadeilla ja käymälöissä.³⁰ Turussa venäläissotilaat suosivat Maariankatu 6:ssa sijainnutta kansanruokalaa ja Nummenmäen sekä Raunistulan huonomaineisia seutuja, joissa he epäilemättä kävivät etsimässä viinaa ja naisia.³¹ Turussa oli vuoden 1870 väestönlaskennan mukaan 44 yleistä naista³², mutta todennäköisesti sotilaat etsivät seksiä myös muualta.

Luvun alussa mainitussa muistelmassa mainitaan parfyymintuoksuiset upseerit. Homon tunnetuin, ja usein ainoa valtakulttuurille näkyvä esiintymismuoto, on juuri feminiinisesti

²⁹ Jutikkala 1957, 370, 407.

³⁰ Healey 1999, 38–48.

³¹ Lento 1979, 25–26, 156–157. Urho Snellman kirjoittaa vanhuusajan muistiinpanoissaan venäläisistä sotilaista ihailevasti: ”Maailmansodan aikana oli Hotelli Standfordissa, Kristiinankatu 9:n alakerrassa ravintola. Hotellissa asui erään komean upseerin ystävätär. Minusta he olivat tavattoman kauniita ja hienoja. Kun me asuttiin vastapäisessä talossa, muistan että minä vein ruokaa ja sain hopeisen 25p lantin driksua. Minusta nämä olivat maailman kauneimmat ihmiset.” TMA Urho Snellmanin arkisto, Hupikirjoituksia ja muistelmia eri vuosilta, U9.

³² Jutikkala 1957, 376. Vuoden 1870 väestönlaskennassa on laskettu Turun ”yhteiset” naiset näin tarkasti. Jutikkalakin epäilee luvun oikeellisuutta.

pukeutuva tai käyttäytyvä mies eli niin sanottu neitityyppi³³. Hajuvedeltä tuoksuva tsaarin upseeri on ehkä vain klisee ja osa nykyajan homofolklore, mutta toisaalta tällainen feminiininen homotyyppi on tunnettu länsimaisessa kulttuurissa kautta historian, eikä se Suomessakaan ole tuntematon. Naismainen käytös on pitkään ollut homojen kulttuurinen selviytymisstrategia. Varsinainen homoseksuaalinen toiminta on ollut laitonta useimmissa maissa, mutta miehen vaatteisiin pukeutuvaa ja sulokkaasti elehtivää miestä vastaan ei pelkän käytöksen vuoksi ole voitu nostaa syytettä. Touko Laaksosen (Tom of Finland) mukaan vispaava käsi on ollut suhteellisen turvallinen tapa viestittää omaa erilaisuuttaan myös Suomessa.³⁴

Löfström on tutkinut pilkka- ja solvausperinnettä suomalaisessa agraarikulttuurissa ja toteaa, että vaikka seksuaalisuuteen liittyviä kaskuja on paljon, ei homoseksuaalisuustee-
maa kuitenkaan vitseissä esiinny. Naismaisista miehiä kyllä esiintyy ja heitä pilkataan, mutta ei homouden vuoksi. Löfströmin mukaan naismaiseen mieheen suhtauduttiin lähinnä alentuvasti, sillä naisten töitä tekevä mies oli aina miesten töitä tekevää alempana ja siten naureskelun sekä pilkan kohde.³⁵ Seuraavassa Anders Ramsayn muistelmassa Turun seurapiireistä vuodelta 1849 on tällainen hyväntahtoinen kuvaus epätavallisesta veljesparista:

Käydessäni 40-luvun lopulla Turun kymnaasia tunsin kaksi oikein hauskaa ja herttaista originaalia - - tarkoitan kahta hyvin suosittua Bonsdorffin veljestä, majuria ja sihteeriä, jotka tavallisesti tunnettiin nimillä **Nisse** ja **Nasse**. He olivat noin 40-vuotiaita vanhoja poikia ja Turun seurapiirien etumaisia kavaljeereja. Majuri, Nasse, oli lyhyt ja pyylevätkö, punakka, kaljupäinen mutta tuuheaviiksinen - - Sihteeri, Nisse, sitä vastoin oli pitkä ja laiha, sileäksi ajeltu, putsattu ja kursaileva, ja hän puhui sokerinimelällä kimakalla äänellä. Majurin huolehtiessa pelloista ja niityistä, metsästyksistä ja rengeistä ja ehkä vähän kartanon piiiostakin, jäivät sihteerin osalle maitokamari, puutarha ja taimilavat. Parasta huolta hän piti keittiöstä ja ruokakomerosta, leipomisesta ja hilloamisesta. Toinen veljeksistä edusti hyvin hoidetun talouden vaatimaa miespuolista, toinen naispuolista tekijää - - ja vaikka heidän heikkouksilleen ja huvittaville piirteille joskus hieman naurettiinkin, he olivat sekä suosittuja että kunnioitettuja, minkä nämä pohjaltaan hyvät ja kunnan ihmiset ansaitsivatkin.³⁶

³³ Suomen kielen perussanakirjassa mainitaan vanhahtavat sanat *hintti* ja *hinttari*. Suomen kielen perussanakirja. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 55. Helsinki 2001.

Homomiehet käyttivätkin ennen sanoja *hintti* ja *sisko*, kun he puhuivat feminiinisesti käyttäytyvistä homomiehistä. Homojen nykypuhekielessä käytetään kuitenkin yleisesti sanoja *neiti* ja *kana*. Käytänkin tässä työssä feminiinisestä homosta sanaa *neiti*.

³⁴ Hooven III 1992, 54.

³⁵ Löfström 1999, 12–13.

³⁶ Ramsay 1987, 117–121. Anders Ramsey kirjoitti 1900-luvun alussa suuren suosion saaneet muistelmateokset *Muistoja lapsen ja hopeahapsen I–II*. Kirjat kuvavat Suomen sivistyneistön elämää 1800-luvun Suomessa ja Euroopassa.

Feminiinisiä homoja eli neitihahmoja löytyi Suomesta etenkin teatterin maailmasta. Ramsay kuvaa 1850-luvun Helsingin teatterimaailmaa seuraavasti:

Ehkä kysymyksessä on vain lapsuusajan vaikutelma, mutta minusta tuntuu kuin sen ajan näyttelijät ulkoisen esiintymisensä suhteen olisivat poikenneet suuresti ei vain tavallisista ihmisistä, vaan myös nykyajan näyttelijöistä. Tosin näyttelijöillä kaikkina aikoina lienee ollut eräs yhteinen piirre, sileäksi ajellut parrattomat kasvot. Mutta nähdessään silloisen Thalian tempelin palvelijan voi jo etäältä tuntea hänet sellaiseksi, sillä hänen käyntinsä, vaatetuksensa puhe- ja tervehtimistapansa ja koko hänen olemuksensa poikkesivat meistä muista kuolevaisista, ja tuntui siltä, että hän näyttämön palkeilta poistuttuaankin oli ottanut koturnit mukaansa.³⁷

Nilsson kertoo göteborgilaisen homokulttuurin jakaantuneen 1930-luvulla ns. *sellaisiin miehiin* ja *tosimiehiin* (*såna och riktiga karlar*). ”Sellaiset miehet” eli neidit käyttäytyivät ja pukeutuivat omassa piirissään naisellisella tavalla ja hakivat mieluiten seksiseuraa miehkeistä ”tosimiehistä”, erityisesti sotilaista ja merimiehistä. Neideillä oli vahva homoseksuaalinen identiteetti, mutta tosimiehiä ei voi nykytermein taas suoraan rinnastaa heteroseksuaaleiksi. Tosimiehet olivat usein naimisissa olevia tai maskuliinisemman käytöksen omaksuneita homoseksuaaleja tai avioitumattomia nuoria miehiä, jotka etsivät seksiä sieltä, mistä sitä saattoivat saamaan. Feminiininen käytös homoseksuaalisen identiteetin ilmentymänä onkin Nilssonin mukaan seurausta mallien puutteesta ja alakulttuurin moninaisuuden kehittymättömyydestä. Jos kulttuurissa oletetaan homojen käyttäytyvän naismaisesti, niin näin myös tulee käymään varsinkin silloin, kun ei ole muuta mallia olla homo.³⁸ George Chauncey löytää saman feminiinisen hahmon 1900-luvun vaihteen USA:sta: newyorkilaisessa homoalakulttuurissa naismaista miestä nimitettiin *fairyksi*. Fairyt pukeutuivat räikeästi punaisiin huiveihin, vaalensivat hiuksensa ja käyttäytyivät naisellisesti. *Queer* oli miehisempi mies, joka kuitenkin tunsu kuuluvansa marginaaliin, ei-normaaleihin miehiin. Miehen katsottiin olevan fairy tai queer vain, jos hän rikkoi rajoja eli käyttäytyi naisallisesti ja omaksui naisen töitä. Mies, joka muuten käyttäytyi suhteellisen normaalisti ja hakeutui fairyn seuraan vain seksiä saamaan, oli muiden silmissä

³⁷ Ramsay 1987, 193. Poikamiehenä pysytelleellä Ramsayllä oli silmää homokulttuurille. Olen löytänyt Turun maakuntamuseon valokuva-arkistosta Ramsayn itse ottamia kuvia sisältävän albumin, jossa on kuvia Tukholman Humlegårdenin puistosta sekä miesten alastonkuvia Tukholman uimaloista. Molemmat olivat suosittuja homojen tapaamispaikkoja 1900-luvun vaihteessa. Ramseyen muistelmista voi myös rivien välistä lukea, kuinka hän Pariisiin vuosinaan vietti aikaa paikallisten homojen suosimissa kahviloissa ja seurapiireissä.

³⁸ Nilsson 1998, 114–150. Kaikilla göteborgilaisilla ei ollut 1930-luvulla varaa mennä naimisiin joten tyttöjen suojellessa siveyttään nuoret miehet kävivät puistoissa homoseksia harrastamassa, eikä sitä katsottu Nilssonin mukaan mitenkään kummallisesti.

normaali (= hetero) mies. Merimiehet ja sotilaat ovat olleet fairyjen unelmien kohteena myös newyorkilaisessa homokulttuurissa 1900-luvun alussa.³⁹

Greger Eman ja Dodo Parikas ovat tutkineet tukholmalaista sotilasprostituutiota 1900-luvulla ja puhuvat Nilssonin tavoin homojen kahtiajaosta neiteihin ja tosimizeihin (*hjäpsökare* ja *hjälpare*): nuoret sotilaat hakivat seksiseuraa vanhemmista homomiehistä motiiveinaan helppo seksuaalinen tyydytys ja raha. Tosimizehet, kuten sotilaat, eivät kokee itseään homoseksuaaleiksi, vaikka harrastivatkin seksiä miesten kanssa. Kyse oli siis erilaisista rooleista.⁴⁰ Suomesta ei ole todisteita samankaltaisesta roolien kahtiajaosta. Todisteiden puute saattaa johtua siitä, että homomiesten kulttuuriperinteen kerääjät ovat viime vuosina olleet pääasiassa naisia, jotka eivät ole huomanneet kysyä näistä rooleista tai joille miehet eivät ole halunneet niistä kertoa.⁴¹ Chaunceyn mukaan merimies oli newyorkilaisessa homoalokulttuurissa sotilaan kaltainen miehekkyuden ja nuorekkuuden symboli ja näin ollen homojen halun kohde. Merimiesten keskuudessa taas oli vallalla miehisen kaveruuden ihanne ja seksin harrastaminen feminiinisen homoseksuaalin kanssa vain korosti heidän maskuliinisuuttaan.⁴²

Chauncey, Nilsson, Eman ja Parikas kuvaavat kaikki elämää kaupungeissa, joissa satama on ollut keskeinen tekijä, ja samankaltaisuudet saattavatkin olla merten yli kulkeutunutta alakulttuurilainaa. Esimerkiksi Göteborgin satamassa vieraili sodan jälkeen jopa 135 alusta päivässä. Yksi göteborgilaishomojen suosikkityöpaikoista oli Amerikan-laiivat, ja niissä työskentelevät välittivät paikallisille homoille uutisia suuresta maailmasta.⁴³ Homot ja merimiehet muodostivat toisistaan riippuvaisia tai ainakin toisistaan tietoisia alakulttuureja lähes kaikissa Euroopan satamakaupungeissa.⁴⁴

Miksi Helsingistä ja Turusta ei sitten ole tallennettu samankaltaista satamaperinnettä? Uskon, että feminiiniset homomiehet ovat olleet Suomessa yhtä tavallinen näky kuin

³⁹ Chauncey 1994, 14–15, 48–51. Miehet erottelivat itsensä eri sanoilla, jotka kuvasivat heidän omaa identifioutumistaan. *Fairy* on substantiivi ja *queer* on adjektiivi. Homot itse kuvasivat itseään sanalla *queer* silloin, kun katsoivat olevansa sisäpiirissä ja kiinnostuneita normaaleista miehistä eli *tradeistä* tai kun he olivat selkeästi *fairyjä*. Muut käyttivät homoista pejoratiivisia naiseuteen liittyviä sanoja kuten *fag*, *fairy*, *she-man*, *sissy*, *pansy*, *daisy* ja *buttercup*. Poliisi käytti lähinnä sanoja *invert*, *pervert* ja *degenerate*.

⁴⁰ Eman 1999b, 104–109; Parikas 1999c, 522–527.

⁴¹ Suomessa Mustola on kerännyt Helsingin perinnettä ja Juvonen Tampereen. Mustola kertoo kyllä kuulleensa siskojen piiristä, jossa ei harrastettu seksiä toisten siskojen kanssa.

⁴² Chauncey 1994, 79–81.

⁴³ Nilsson 1998, 134; Lindholm & Nilsson 2002, 84–85. Vrt. Turun satamassa kävi 1950-luvun alussa noin 600 ulkomaalaista alusta vuodessa. Rossi 1999, 294.

⁴⁴ Parikas 1999b, 623–629.

muuallakin maailmassa ja suomalaisetkin merimiehet ovat harrastaneet seksiä puistoissa. Leena Rossi on haastatellut Turun satamahistorian keruuprojektin yhteydessä turkulaisia merimiehiä ja kuullut useita muistelmia merimiesten ja prostituoitujen eli laivanaisten suhteista⁴⁵. Kysymykseen laivapoista hän sai ainoastaan yhden kommentin, jossa todettiin, että vaikka laivapoikia olisi ollutkin, niin eihän siihen aikaan (1950-luvulla) asiasta olisi mitään puhuttu ja asia olisi huolella salattu⁴⁶.

Sotilaiden seksitavoista on enemmän muistitietoa kuin merimiesten. Suomalaisen jääkäri liikkeen pioneeri ja itsekin homoseksuaali Fritz Wetterhoff kertoi vuonna 1914 saksalaiselle homojen tasavertaisuusliikkeen perustajalle Magnus Hirschfeldille, että ”ennen vuotta 1905, kun Suomella vielä oli oma sotaväki, oli toiminta Kaartinkasarmin takana sijaitsevassa puistossa monipuolista ja ujostelematonta”.⁴⁷ Touko Laaksonen taas kertoo muistelmissaan, kuinka Helsingissä lomailevat neuvostosotilaat kiertelivät jatkosodan jälkeen Tähtitorninmäellä seksiseuraa etsien:

He käyttäytyivät hyvin oudosti, ainakin suomalaisten mittapuiden mukaan. He olivat enimmäkseen heteroja, mutta se ei heitä haitannut. Pojan nussiminen oli mukavaa vaihtelua tyttöjen nussimisen lomassa.⁴⁸

1900-luvun alun turkulaisissa lehdissä on vain yksi varsinainen maininta homoseksuaalisuudesta⁴⁹. Tämä on vuoden 1910 Uudessa Aurassa. Turkulainen kultaseppä Mikko Kantola puukotettiin kotitalonsa portilla ja syytetty, sepänoppilas Toivo Suvanto väitti, että tapon motiivina oli homoseksuaalisuus. Miehet olivat juopotelleet kaupungin kahviloissa, ja Kantola oli luvannut seurueessaan olleille miehille hakea kotoaan konjakkia, jotta juomingit olisivat voineet jatkua. Kantolan tarkoituksena oli myös harrastaa seksiä Suvannon kanssa. Miehille tuli kuitenkin riitaa seksin hinnasta, ja humalainen Suvanto puukotti kultaseppän tämän kotiportille:

Suvanto paljasti lopulta, että kun hän oli seurannut Kantolaa tämän pihalle Kaskenkatu 8:aan, oli kultaseppä tahtonut ryhtyä haureuteen hänen kanssaan ja tarjonnut hänelle siitä 5 markkaa. Hän oli kuitenkin vaatinut tuollaisesta riettaudesta 10 markkaa, mistä Kantola oli suuttunut ja vaatinut häntä poistumaan. - - ja kun tämä ei heti totellut, oli Kantola uhannut lyödä häntä

⁴⁵ Rossi 1999, 305–312.

⁴⁶ TSH n:o 4, 9. Ajat ovat muuttuneet: turkulaiset homopojat kertoivat minulle, että heidät kutsuttiin Turun vuoden 1996 Tall Ships Race -tapahtuman aikaan useampiinkin homobileisiin suurille purjelaivoille.

⁴⁷ Mustola 2000, 38.

⁴⁸ Hooven III 1992, 59–60. Porkkalan neuvostosotilailla oli oikeus lomailla Helsingissä jatkosodan jälkeen.

⁴⁹ Kulttuurihistorian jatko-opiskelija Rauno Lahtinen kävi läpi Turun Sanomien ja Uuden Auran artikkelit vuosisadan alusta lähtien toisen tutkimusaiheen lähdeaineistonhaun yhteydessä, mutta laittoi samalla muistiin kaikki homoseksuaalisuutta käsittelevät lehtiartikkelit.

kädessään olleella avaimella, jolloin hän itse oli tempaissut puukkonsa ja iskenyt Kantolaa useita kertoja rintaan ja käsivarteen huomaamatta miten iskut sattuiivat.⁵⁰

Tapahtumasta kirjoiteltiin jälkeenpäin Turun lehdissä ja kirjoituksissa pahoiteltiin sitä, kuinka paljon rikollisuutta alkoholinkäyttö aiheuttaa. Muuten homoseksuaalisuudesta ei ole turkulaisissa lehdissä paljoa kirjoiteltu vuosisadan alussa, vaikka homoseksuaalisuus oli varmasti tullut ilmiönä tutummaksi kaupungistumisen myötä. Sivistyneistöön kuuluvat ylemmän luokan homoseksuaalit tapasivat toisiaan ja verkostoituivat, ja näin syntyi erilaisia näkyviä alakulttuureja. Tilanne oli kuitenkin muuttumassa. Kaupunkien porvaristosta oli tullut kansan moraalinen etuvartioita Suomessa, ja ennen niin arvostetusta miesten välisestä läheisestä ystävydestä tuli vähitellen pahaa ja epäsuotavaa. Miehisen ystävyden ylle lankesi ”epänormaalin himon” epäilyn varjo, vaikkei ilmiötä osattukaan kunnolla selittää.⁵¹ Käsitteitä homo ja hetero ei ollut vielä olemassa 1800-luvulla. Ensimmäisenä modernin ajan psykiatrisena ”homoteorian” pidetään psykiatri Karl Westphalin kuvausta aikakauskirjassa *Archiv für Psychiatrie und Nervenkrankheiten* (1869)⁵². Westphalin ja muiden seksologien seksuaaliteoriat ja niiden mukana termi ”homoseksuaalisuus” levisivät lääkäreiden ja muiden oppineiden määrittelemänä tavallisen kansan keskuuteen muun muassa lehdistön kautta. Suomalaiset saivat lukea lehdistä ensin eurooppalaisista (Iso-Britanniassa Oscar Wilde ja Saksassa kreivi Kuno von Moltke) ja myöhemmin kotimaisista seksuaaliskandaaleista.⁵³

Seuraava Uuden Auran lehtikirjoitus vuodelta 1913 ainakin viittaa skandaaliin. Närkästyksen kohteeksi joutunutta Oscar Furuhjelmiä syytetään Uuden Auran artikkelissa lapsiin sekaantujaksi ja hänet rinnastetaan vielä häpeällisempiin tekoihin syyllistyneiden ”elostelija-keikareiden” eli homoseksuaalien kanssa:

Juuri äskettäin on sanomalehdissä kerrottu ”taiteilija” Oscar Furuhjelmin suhteesta alaikäisiin tyttöihin. Mutta hän ei, surullista sanoa, ole suinkaan ainoa, josta tällaisia asioita tiedetään. Koko Helsinki tietää mainita jos kuinka monta hienostelevaa elostelija-keikaria, jotka tyydyttävät luonnottomalla tavalla viettejään ja ovat siinä menneet vielä inhottavampiin tekoihin asti kuin ne ovat, mistä tästä mainittua tyhjäntoimittajaa syytetään. - - luonnollinen terve mies tuntee luonnon vaistoja ohjaamana inhoa, suoranaista miehen raivoa näitä hajuvesisiä, tuoksuvia, hienoihin vaatteisiin puettuja olentoja kohtaan, joiden nimittäminen elukoiksi olisi typerä, viheliäinen herjaus luonnonraitista luomakuntaa vastaan - - monetkin ”salongit” ja seurapiirit sietävät tätä luonnottomuuden roskaista liejua. Oliot, joiden perversit, luonnottomat paheet ovat kaikille tunnettuja, saavat kulkea seurapiireissä, elähdyttää niitä

⁵⁰ Uusi Aura 27.3.1910. *Julma rikos. Kultaseppä Mikko Kantola puukotettu kotitalonsa portilla kuoliaaksi Pitkäperjantaita vastaan yöllä*. Ks. liite 1.

⁵¹ Löfström 1999b, 9–22.

⁵² Stälström 14.2.1997, elektroninen dokumentti.

⁵³ Löfström 1999b, 9–22.

”henkevyydellään”, saavat tulla konsertteihin, teattereihin ja kaikkiin julkisiin paikkoihin ja tilaisuuksiin muun yleisön joukkoon. Herrasväen ravintoloissa nämä olennot nähdään keikailmassa ylimpinä kukkoina.⁵⁴

Kirjoittajan närkästys liittyy 1910-luvulla Kaivopuistossa tapahtuneeseen pienen tytön murhaan, joka kirjoitti laajan keskustelun lasten raiskauksista ja muista seksuaalirikoksista. Homous liitettiin sujuvasti pedofiliaan tässä 1900-luvun alun artikkelissa.

2.2. Piilottelemisen tarve – Turku 1950–60-luvuilla

Turku on kuitenkin, jos ajattelee niinku tämmösen seksuaalisen poikkeavuuden kannalt, ni on ollu [1950–1960-luvuilla, TH] aika ankee paikka. Tää on ollu ihan tuppukylä siis ni ettei oo mitään ollu. Joo ja tommonen julkinen mielipide ja tommonen niinku turkulaiset mediat tom-moset. Kaikki ne on suhtautunu kovin kielteisesti ja kaikki tämmöset viralliset instanssit ja kaikki. Niin tota tää on niin vanhoillinen kaupunki siin suhtees ja niinku mones muussaki.⁵⁵

Turku oli yllä olevan lainauksen mukaan 1950–60-luvuilla sangen ankea kaupunki homoseksuaalisesti tunteville ihmisille. Homoseksuaalisuudesta ei juurikaan puhuttu ja tietoa oli tarjolla niukasti skandaalilehdistöä lukuun ottamatta. Mikäli homoseksuaalisuudesta kirjoitettiin lehdissä, niin sävy oli aina negatiivinen ja pelotteleva. Skandaalinkäryisessä ilmapiirissä oli vaikeaa kirjoittaa homoseksuaalisuudesta myönteiseen sävyyn leimautumatta itse sellaiseksi, ja homoseksuaalisuus taas oli laitonta. Homot ja lesbot oppivatkin vaikenemaan omista tuntemuksistaan ja kokemuksistaan.⁵⁶ Tietosanakirja oli monelle ensimmäinen tietolähde, mutta sanakirjan kuvaus ei vastannut omia tuntemuksia. 1950-luvun vaikenemisen sukupolvi⁵⁷ ei vielä nykyäänkään löydä sanoja omille kokemuksilleen:

Mun varsinainen ensrakkauteni oli mun luokkakaverini Tipulas tosa Samppalinnan mäes - - mä olin kakstoistvuotias ja hän oli vuoden puoltoist vissiin vanhempi. - - En määhänel tietenkää mitään sanonu, mut mä aika ussein lyöttäydyin niinku hänen lähelleen ja sil taval välitunnillaki siihen porukkaan mis hän seiso ja kyl siin varmaan rupee ihminen jotain merkikillis haistamaan. - - Mää oli onnistunu vaan olemaan jotenki kiusalline ja sit must rupes kulkemaa juttuu. - - Sit tää yks jengi mis oli tämän mun ihastukseni ni ne rupes huutelemaan mulle että homo. Ne saatto seurata mua ku mentiin koulust kottiin ni ku tuli ihmisii vastaan ni ne huus varokaa ku toi o homo. - - Ne [luokan tytöt, TH] seurusteli tommosten poikien kans ni kyl se sit vaa oli ilmeisesti siihe aikaan, et sit jo se homo sana tunnettiin, mut ei mitään muuta. No mitä määhän ku tulini kottiin ni katoin tietosanakirjast (nauraa). Ni ku määhän sitte

⁵⁴ Uusi Aura 5.12.1913. *Siveellistä rappeutumista yläluokassa.*

⁵⁵ H8 nainen, s. 1944.

⁵⁶ Juvonen 2002, 92–94. Suomessa, kuten muuallakin, lääkärit kirjoittivat homoseksuaalisuudesta ja olivat pitkään ainoa auktoriteetti tässä asiassa.

⁵⁷ Pirjo Latokangas määrittelee kolme suomalaista homosukupolvea. Identiteettihämmennyksen tai vaikenemisen sukupolvi on elänyt suurimman osan elämästään rikollisina eli ennen vuotta 1971. Latokangas 1994, 90–93.

yhtää ku mä en ymmärtäny siin ni ko mitä merkillist. Ku mä pidin sitä mitä luonnollisimpana asiana niinku ihminen pitää ko kokee sen niin tavattoma luonnolliseksi sen tunteen.
 - Kui sää sitte, ku sää katoit sen homon sieltä sanakirjasta, niin mitä sanaa sää sit käytit itestäs?
 - Emmää oo koskaan mitään käyttäny. Mää vierastan sitä vieläki [homo- tai lesbo-sanaa, TH] mä vierastan kaikennäköst niinko leimojen lyömistä ihmiseen. – – Seuraavat kokemukset mulla oli sitten kaksikymppisenä ja pikkasen alta kahdenkymmenen Pelastusarmeijasta, ku mää kuuluin sinne jonkin aikaa. Siel tää oli pikemminkin sääntö ku poikkeus, et siel on tämmösiä suhteita. Vaikkei siit ääneen sil tapaa puhuttu, vaan sanottiin ”ai jaa niil on suhe” taik sit ain ”et onk ne ny kahesta” tai, mut ei sitä sanaa lausuttu koskaan.⁵⁸

Eräs mies kuvaa, kuinka vaikeaa homouden tunnustaminen oli jopa itselle. Homous oli syntiä ja sairautta, eivätkä Uuno Kailaksen ja Kaarlo Sarkian kaltaisten runoilijoiden teosten lukeminen auttaneet asiaa. Heidän runoissaan homo oli rampa, hyljeksitty, yksinäinen ja sääliittävä. Monelle homolle itsensä hyväksymisen prosessi olikin vaikea, koska positiiviset mallit puuttuivat.⁵⁹ Varovaisuus oli myös valttia. Eräs nainen kuvaa, kuinka hänen elämänsä oli kuin agenttitarina, kun piti joka paikassa keksiä peitetarinoita:

Ainanen semmonen pelko ja rupes olemaan varovainen sitte. Pitihän mun olla varovainen koko ajan, varovainen tiettenki, että eihän siihen aikaan voinu mitään näyttää. Joskus nyt vaan pahanilkiset ihmiset nii rupes tekeen johtopäätöksiä ja sil taval saivat selville. Mä tuln kyl niin varovaiseks, et emmä esimes justiinsakaan oo koskaan tehny alotetta, et se on melkeen aina tullu näitte rouvashenkilöille puolelta (hihittelee). Sit sitä oppi valehtelemaan ja luiker-telemaan ja kiertelemään ja keksimään peitetarinoita. Sitä oli niinkun tämmönen henkipatto siis tai niinku ois ollu joku vieraan valtakunnan akentti, ni yhtä varovaine piti olla kaikis toimissa ja kaikis sanomisissa ja kaikis ettei vaan paljastu.⁶⁰

Paljastumisen seurauksena oli yleensä työpaikan ja maineen menetys. Pelkkä epäily samaa sukupuolta olevien ihmisten suhteesta saattoi johtaa vaikeuksiin. Haastateltavani oli jonkin aikaa Pelastusarmeijassa ja joutui kokemaan uhkailuja tällaisten epäilyjen vuoksi:

Kato mä hurahdin uskoon. Mä luulen, et se purkautu se kun ei saanu toteuttaa ittee seksuaalisesti ja kaikki piti salata ja kätkee, ni se kohdistus tämmöseen yliluonnolliseen. Emmää nyt Kristuksen morsiameks itteäni esimes kuvitellu, mutta ehkä veljeks (nauretaan). Mulla oli ihan suunnitelma, että mä lähen niinku lähetyslääkäriks Intiaan ja mä ajattelin, että mä meen Pelastusarmeijan kautta, et siel saa koulutuksen. Sit se rupes romahtamaan, kun tuli näitä tunne-elämän katastrofeita, kun ruvettiin vainoamaan. Alko tulee näitä uhkauksia Pelastusarmeijaaikaa nii, että soitettiin esimerkiks meille kottii mun äidilleni, et tiedätteks te mikä teidän tyttärenne on ja mitä se tekee. Muut armeijan naiset ehkä mustasukkasuudest. Mul oli se yks pari vuode suhde Pelastusarmeijan naiskapteenin kans – – ei se sil taval paljastunu, et kukaan ois saanu rysän päältä kiinni, mut tietysti ruvettiin niin vahvasti epäilemään ja juoruamaan sinne päällystölle ja se oli ihmisten pahansuopasuutta, et toisel ei saa olla sitä onnee. Kaikki puljut on täynnä tämmösiä ihmisiä. Sit tää ihminen sai siirron aivan toisel puolel

⁵⁸ H8 nainen, s. 1944. Tipula oli Turun tyttölyseo (Luostarinkatu 13). Vuoden 1932 Otavan Ison Tietosanakirjan homoseksuaalisuusmäärittelmä on liitteessä 2.

⁵⁹ M3 mies, s. 1957.

⁶⁰ H8 nainen, s. 1944.

Suomee välittömästi, et se loppus siihen. Mä oon kyllä kokenu tämmösii uhkailuja, että joudut vankilaa ja muuta.⁶¹

Uhkailun ja kiristysyrityksen pelko teki ihmiset varovaisiksi. Kotijuhlissa ei välttämättä kerrottu omaa sukunimeä vielä 1970-luvullakaan:

Tämä oli kotitapaamisjuttu ja ensimmäinen niin ihmetys siinä tapaamisessa oli se, että mua kiellettiin sanomasta nimeäni. Mä yllätyin, että mihin mä oikein olen tulossa kun ei saa nimeä sanoa, että mä tulen ihmisille kotiin ja suositellaan, että mä en sanoisi nimeäni kokonaisuudessaan. – – niin, mutta kyllä mä taisin siitäkin huolimatta sanoa kuka mä olen. Et se oli vähän kuitenkin sellasta arkaa aikaa kuitenkin, että nimillä ei mielellään esiinnytty. Selvis syykin sitten myöhemmin. Se, että kun tulee hankalia ihmisiä niin rupee sitten nimiä esiintymään väärin paikoissa.⁶²

Tosin kaikki eivät kokeneet Turun ilmapiiriä ahdistavaksi. Oli varottava, koska oltiin riikollisia, mutta toisaalta ihmiset eivät juurikaan piitanneet erilaisesta käytöksestä:

Mä oon miettinyt tätä homojen asemaa, viiskytluvulla ja kuuskytluvuilla ja mä luulen et se jatku aika pitkään viel seitsemänkytluvullekin, ni se oli helpompaa, ku mitä se on nykyään. Ihmeellist kyl sanoa oli se, et niist ei oikeastaan puhuttu niin paljon ja sit ne sai olla sellasia kun ne on. Mä oon ollu Turussa ensimmäinen ku jolla oli punaset sukat. Mä kävin Ruottissa ja sain punaset sukat ja sehän oli niin hirvittävää, että ihmiset käänty kattomaan kadulla. – – Mä olin pieni ja hyvin tyttömäine, niin et huudettiin semmosta neiti neiti, koska mä olin siro ja pieni ja vähän tommonen vispaava. – – Mut ei siitä ollu mulle koskaan minkään valtakunnan vaikeuksia. Mä jopa ihmettelen semmosta, et silloin joskus hulluina päivinä mä värjäsin tukkani ja tein permanentteja kuuskytluvulla - - mä innostuin jossain vaiheessa hiusväreist, pollykolorist, ja sit mä innostuin jossain vaiheessa parfyymeista. – – Mut se ei herättänyt millään tapaa [reaktioita, TH]. Et se on aika jännä et ihmiset antoi niinkun olla. Et joko ne ei tienny tai sit ne ajatteli et toi on vaan kummallinen, ja sit kato kun suurin osa tiesi että on teatteris ni kato kun ihminen on teatterissa niin se saa olla.⁶³

Missä ihmiset sitten toisiaan tapasivat? Harrastustoiminta ja työyhteisöt, kuten edellä mainittu Pelastusarmeija, olivat monelle naiselle ja miehelle tärkeitä yhteistoiminnan paikkoja, joissa saattoi solmia suhteita samaa sukupuolta olevien kanssa. Seuraa haettiin myös kirjeenvaihtoilmoituksilla. 1950-luvulla kirjeenvaihtoilmoituksen jättäminen paikakunnan lehteen edellytti kuitenkin monimutkaisen koodikielen hallintaa. Avoinen homoseksuaalit ilmoitukset eivät lehtiin päässeet, mutta ystävyyden luonteen pystyi piilottamaan ilmoitukseen ja saattoi vain toivoa, että vastaaja osaisi tulkita viestin oikein.⁶⁴ Esimerkkinä on tämä Snellmanin vuoden 1948 kalenterin välistä löytämäni ilmoitus:

⁶¹ H8 nainen, s. 1944.

⁶² H3 mies, s. 1954.

⁶³ H4 mies, s. 1940-l.

⁶⁴ Juvonen 2002, 235–244.

S.O.S. Liiaksi raskaassa painolastissa olevan huvipurren kapteeni etsii hätäsatamaa, jonne voisın purkaa osan kallisarvoisesta lastistani. Ar. vastaukset viikon aj. Riihimäen p.t. Kapteeni 32 v.⁶⁵

Suuri osa homoista sai kontaktin joko Kalle-lehden tai 96-lehden kautta. Viimeksi mainittu oli Psyke ry:n, Suomen ensimmäinen homo- ja lesbojärjestön lehti, joka alkoi ilmestyä vuonna 1969.⁶⁶

Koti on modernissa yhteiskunnassa paikka, jossa saa toteuttaa itseään ja olla oma itsensä. Varsinkin lesbot, jotka eivät homojen tapaan harrastaneet anonyymiä seksiä puistoissa tai tavanneet toisiaan ravintoloissa, ovat suosineet yhdessä asumista. Nilsson kuvaa sodanjälkeistä Göteborgia ja sitä, kuinka asuntojen puute vaikutti homojen elämään. Alivuokralaisuus oli yleistä, samoin miesten kimppa-asunnot. Pariskunnat eivät silti asuneet usein yhdessä, koska naapurit ja sukulaiset saattoivat kyseenalaistaa kahden miehen yhdessä asumisen, varsinkin jos miehet olivat vanhempia ja työssä käyviä ja siten paremmin toimeentulevia.⁶⁷ Naisten yhdessä asuminen on ollut sekä Ruotsissa että Suomessa yleisempää ja hyväksytympää. Ihmisillä oli tapana ajatella, että kahden pienituloisen ja naimattoman eli epäseksuaalisen vanhanpiian yhdessä asumisessa ei ollut mitään ihmeteltävää.⁶⁸ Varovaisuutta oli edelleenkin noudatettava, myös kotioiloissa:

Vaik mullakin niit suhteit oli, mut ne piti aina vaan kattoo, et kukkaan nää ikkunasta ja ettei lapset vaa vahingos tuu kottii. Piti niin kauheesti varoo koko ajan, et ei minkään näköst hellydenosoitust voinu niinku muitten ihmisten nähden. Ei kädestäkään voinu pittää kiinni, et se oli semmost hirvittävän niinku mä sanoin vieraan vallan agenttielämää.⁶⁹

En tiedä, kuinka yleistä homo- ja lesboparien yhdessä asuminen on ollut Turussa 1950–60-luvuilla, mutta asuntotilanne on ollut yhtä vaikea kuin Göteborgissa. Jatkosodan jälkeen oli evakoiden asuttaminen etusijalla, eikä asuntotuotanto päässyt käyntiin kaupungeissa kuin vasta 1960-luvun loppupuolella. 1950-luvulla asuntojen huoneluku oli Suomessa 2,6 huonetta (keittiö mukaan luettuna) ja asunnoissa asui keskimäärin neljä henkilöä.⁷⁰ Turussakin asuttiin ahtaasti: Vuonna 1949 Turun opiskelijoista vain 2 % asui päävuokralaisena. Vielä vuonna 1961 vain 23 % opiskelijoista asui päävuokralaisena ja

⁶⁵ Kalenterit 1930–88, TMA Urho Snellmanin arkisto A2.

⁶⁶ Juvonen 2002, 235–244.

⁶⁷ Nilsson 1998, 186–190.

⁶⁸ Juvonen 2002, 245–248; Lindholm & Nilsson 2002, 26–27.

⁶⁹ H8 nainen, s. 1944.

⁷⁰ Adreasson & Helin 1999, 135.

lopun asuivat vanhempien luona, alivuokralaisina tai asuntoloissa.⁷¹ Ensimmäiset tilastot homoseksuaalien yhdessä asumisesta ovat vuodelta 1984, jolloin samaa sukupuolta olevan rakastetun kanssa asui 19 % homoista ja 39 % lesboista.⁷²

2.3. Miesten kesken – Snellmanin salonki

Ruotsissa lesbojen ja homojen sosiaalinen elämä keskittyi 1950-luvulla kotiin, kuten Suomessaakin. Asuntopula vaivasi nuoria Ruotsissakin, ja niin Göteborgissa kuin Tukholmassakin oli yleistä, että paremmin toimeentulevat miehet (usein eläkeläiset), joilla oli avara asunto, tarjosivat kotinsa nuorten miesten juhlapaikaksi. Usein, muttei suinkaan aina, vanhempi ja varakkaampi huolehti nuoremmasta ja köyhemmästä. Koska asunnot olivat ahtaita, muodostui näiden herrasmiesten juhlista tärkeä suhteidensolmimiskerho. Arkisin ihmiset tapasivat usein pikaisesti toistensa luona kahvikupin ääressä, mutta lauantaisin kokoonnuttiin kotijuhliin, jotka olivat ennen homoklubien aikaa ainoita paikkoja, joissa saattoi esimerkiksi tanssia yhdessä. Rahasta oli puute, ja juhlat toimivatkin usein nyytti-kestiperiaatteella. Viina ollut pääasia, vaikka sitä toki tarjoiltiin. Göteborgissa ja Tukholmassa oli useita pikkupiirejä ja kotihippoja, joihin pääsy edellytti homoseksuaalista identiteettiä, sillä homoseksuaalisesti käyttäytyviä, usein perheellisiä heteromiehiä ei näihin juhliin kutsuttu. Parhaimpien piirien juhlat olivat suljetumpia, ja niissä vaadittiin tiettyä sivistys- tai tulotaso, mutta useimpiin juhliin riitti, että kutsuttu osasi käyttäytyä sivistyneesti. Miesten piirit erosivat naisten sosiaalisista ystäväpiireistä siinä, että miesten kotihippoissa harrastettiin usein myös seksiä. Usein juhlissa olikin erillinen huone, jonne saattoi livahtaa seksiä harrastamaan.⁷³ Helsingissä oli SETA-lehden haastattelun mukaan 1930-luvulla useita tämäntyyppisiä herrasjuhlia:

Helsingissä oli yksi tunnettu valtionrautateiden hallinnon arkkitehti, yksi hammaslääkäri ja vanha hieno antiikkikauppias, joiden kotona pidettiin suuria juhlia. Ei siellä koskaan kysytty kuka kukin on – että mistä säädystä. Ja Amerikan lähetystössä oli kaksi veljestä, jotka järjestivät paljon naamiaisia. Ja ne kun oli vähän vanhempia ja minä nuorempi, niin tottakai minä aina mukaan pääsin.⁷⁴

Turussa, kuten Helsingissäkin, oli monia tällaisia pikkupiirejä, mutta suurin osa haasteltavistani mainitsee vain Snellmanin asunnon tällaisena tärkeänä kohtaustaikkana:

⁷¹ Lempinen 2001, 21–22, 38.

⁷² Sievers & Stålström 1984, 421.

⁷³ Lindholm & Nilsson 2002, 71–73; Nilsson 1998, 191–200; Söderström 1999c, 502–503.

⁷⁴ Turunen 1988b, 29.

Mä oon tullu Turkuun kuuskytluvun alussa joo jaja ensin mä sitten tuota tutustuin piireihin –
– Ni sitten oli tää, uskaltaaks sit sen nimen sanoo, siis Urho Snellmannin, kun tää buduaari oli
tossa. Ni se oli siis semmonen ensimmäinen paikka, jossa jot määkin oon päässy, tähän kaik-
kein pyhimpään. Se oli siinä kätevä, että oli ovikello alhaalla, siis katutasossa, että siin eläk-
keellä oleva mies, joka päästi sitten sisään kaikkina mahdollisina vuorokaudenaikoina.⁷⁵

Kuva 2. Urho Snellman. Valokuva. Turun maakunta-arkisto, Turku (TMA). Urho Snellmanin yksityisar-
kisto. Valokuvia, U15. Ei kuvaajatietoja.

Urho Snellman (19.8.1903–26.2.1990) oli turkulainen vero-
virkailija. Hän oli kauppias ja talonmistaja Emil Valdemar
Snellmanin ja hänen puolisonsa Wilhelmina Gustafssonin ai-
noa lapsi. Perhe piti yllä ruokalaa Kaskenkatu 3:ssa ja Qwen-
selin talossa 1900-luvun alussa. Urho Snellman kävi Turun
Suomalaisen Lyseon ja pääsi ylioppilaaksi vuonna 1924. Hän
suoritti yliopistossa kursseja kirjallisuudessa ja historiassa,
mutta jätti opinnot kesken, kun sai töitä läänin verovirastosta.
Snellman hoiti perintö- ja lahjavero-osastoa eläkkeelle jäämi-
seensä asti, joka tapahtui jouluna 1967. Hän ei ollut rikas,
mutta säästeliäänä ihmisenä hän pystyi asumaan suhteellisen väljissä oloissa Puutarha-
katu 7:ssä, joka oli hänen kotitalonsa vuodesta 1922. Hän eli poikamiehenä kuolemaansa
saakka.⁷⁶

Snellman oli Turku-Seuran jäsen ja keräili Turku koskevia, varsinkin kulttuuriin liittyviä
uutisia sekä teatteriohjelmia ja sota-aikaan sekä ulkomaanmatkoihin liittyviä muistelmia.
Hän myös piti päiväkirjaa lapsuusvuosista vuoteen 1944 saakka. Tämän jälkeen hän kir-
joitti päivän tapahtumista almanakkamuistiinpanoja vuoteen 1988 saakka. Snellman lah-
joitti laajan muistelmia- ja valokuvakokoelmansa Turun maakunta-arkistoon. Näiden
muistiinpanojen avulla olen pystynyt muodostamaan kuvaa hänen elämästään, joka on
tässä työssä esimerkkinä ylemmän keskiluokan homomiehen elämästä ja miesten väli-
sestä suhdeverkostosta Turussa 1950–70-luvuilla.

⁷⁵ H10 mies, s. 1934.

⁷⁶ TMA Urho Snellmanin arkisto U9. Vihko, jossa on Urho Snellmanin muistiinpanoja ym.

Snellman kertoo muistiinpanoissaan kasvaneensa kulttuurikodissa ja harrastaneensa musiikkia ja teatteria läpi elämänsä:

Musiikkia olen harrastanut koko ikäni - - 1920-luvulla liityin mieskuoro Laulun Ystäväviin. Siinä olin 26-vuotta. Samanaikaisesti olin myös sekakuoro Kulkusissa. Kun Turun oopperayhdistys alkoi olin alusta alkaen mukana ja kun Turun Työväenopisto esitti operetteja, olin aktiivisesti mukana näytelmien henkilöinä. Konserteissa olen jatkuvasti käynyt. Sota-aikana olin kuoroissa mukana Turussa ja rintamalla Itä-Karjalassa. Muuten en ole ollut sotaväessä likinäköisyyden vuoksi vaan minut vapautettiin B-mieheksi. Jouduin jatkosodassa kirjuriksi lääkintäkomppaniaan sekä kenttäsairaalaan.⁷⁷

Myös haastateltavani muistavat hänet sivistyneenä ja kultivoituneena herrana:

Siinä oli aika sivistynyt vanha fiksu perhe ja hän on saanut hyvin vanhan ja hyvän kasvatuksen. Hän oli kulttuurista kiinnostunu kauheen paljon. Hän oli käynyt siis sen koulun [lyseon, TH] ja saksa oli hänen pääkielenään. Siitä tää hänen innostuksensa kieliin, kulttuuriin ja sivistykseen ja kaiken tämmönen ja sitten vielä se et hän halus sitä levittää. Hän halus et toisetki olis innostuneita ja sit kun tykkäs pojista ja pojat tarvitsi paikan missä kokoontua niin se oli Snellmannin luona. Snellu oli tuota tällainen *primus motor* ja toimitti yhden sortin salonkia. – – Hän oli hyvin avoin, hän oli siis hyvin avoin ja mä tiedän et kaikki hänen tuttavansa tasan tarkkaan tiesi ja ja noin. Kato ku siellä oli siis kaiken maailman, siis jos ajattelee sitä koko kategoriaa mitä heil on käyny niin se ihmiskirjo on hirveen laaja ja mielenkiintoinen.⁷⁸

Snellman tunsikin hyvin Turun ja Helsinginkin teatteripiirit ja siellä kaikki ”taiteilijat”. Taiteilija oli Snellmanin kiertoilmaisu homo-sanalle, tai niin hän ainakin kuvasi lukuisia vieraitaan naapureilleen. Snellmanilla oli tilaa kutsua vieraita, sillä hänen poikamiesasuntonsa oli kooltaan noin 60–80 neliometriä. Asunnossa oli kaksi isohkoa kamaria, joista taaimmaisessa hän itse nukkui. Lavereita ja levitettäviä sohvia oli yhteensä kuusi, eli asunnossa saattoi yöpyä 8–10 vierasta kerrallaan. Kesällä tilaa oli enemmänkin, koska vintti oli tuolloin myös käytössä.⁷⁹ Snellman ei juurikaan mainitse homo-sanaa päiväkirjoissaan tai almanakkamerkinnöissään, mutta viittaa epäsuorasti asiaan. Snellman kirjoitti almanakkoihinsa säntillisesti ylös tapaamiset ja tapahtumat sekä pikkutietoa säästä, maailmanpolitiikasta ja joskus hieman tuntemuksiaan ja ajatuksiaan. Snellmanin elämä näyttää olleen hyvin säännöllistä: Vuoden ensimmäinen suur tapahtuma oli uudenvuoden vastaanottajaiset. Vuoden aikana hän kävi teatterissa, elokuvissa tai kuoroharjoituksissa melkein joka ilta. Päivisin hän kyläili, iltaisin hänen luonaan pistäytyi joku käymässä ja jäi usein yöksikin. Perjantaina saattoi joku kavereista tulla auttamaan siivouksessa, ja lauantaina oli ohjelmassa Forumin sauna. Usein lauantaisin tuli vieraita, jopa Helsingistä ja

⁷⁷ TMA Urho Snellmanin arkisto U9. Vihko, jossa on Urho Snellmanin muistiinpanoja ym.

⁷⁸ H4 mies, s. 1940-l.

⁷⁹ M7 mies, s. 1951.

Ruotsista asti, ellei Snellman sitten lähtenyt itse Helsinkiin tai sukuloimaan. Lauantai-iltaisain, ja joskus viikollakin, hän kävi ystävien kanssa teatterissa ja istui sitten iltaa Fojassa, Moselissa tai Itämeressä. Sunnuntaisin ohjelmassa oli tavallisesti kävely ja lounas Thrinaxissa, Itämeressä tai Maakunnassa. Vieraat lähtivät koteihinsa usein vasta maanantaina. Isoissa juhlissa, kuten uudenvuodenvastaanottajaisissa, oli vieraita 15–20, rauhallisempina iltoina 7–10. Vieraisissa oli paljon teatterilaisia ja kulttuuriväkeä Helsingistä sekä paljon turkulaisia opiskelijoita sekä sota- ja meripoikia. Naisia näissä juhlissa ei käynyt.⁸⁰

Seuraavassa on esimerkkejä Snellmanin vuoden 1961 muistiinpanoista, jolloin hän riiteli ystävänsä W:n kanssa erään nuoren varusmiehen ”ystävyydestä”:

La 15.4. Tavanomaista lauantaiostoksilla juoksua. Nyt eräät liikkeet sulkevat klo 15. Illalla uimahalliin. M tuli päivällä ja annoin ruokaa pojalle. W pyysi A:n soittamaan ja on nyt lämpällään vaikka eilen sanoi ettei välitä hänestä. Kyllä A:kin hänen kummallisuutensa huomaa. La 22.4. Ihana ilta, keväinen. Ravintola Moseliin, jossa tuttuja. Soittajat ohi mennessään tervehtivät minua. A tuli lomallaan. Jäi - - -

La 10.6. Pojat M ja A pääsevät huomenaamulla siviiliin. Pidetään sekä meillä että W:n luona lopettajaisjuhlat - niihin tuli kyllä pieni soraääni W:n intressien takia - - -

Su 11.6. [päivä ympyröity] M ja A tulivat siviilipuvuissaan kunniakirjat mukanaan. Sitten meillä syötiin. W omituinen. Erimielisyys. Apea mieli W:n omalatuista otteista. tahtoo A:n omakseen (onnistui Hesassa).

Ke 27.6. Mieli apea sen ihmeellisen A:n asian takia. Sateista. Ostin veryttelyhousut (425 mk). W oli soittanut M:lle tapaamisesta, mutta minä en saa tulla. Oli järjestänyt M:lle seuraa tri E:n.Yksin samoilin kaupungilla ikävällä mielellä. W oli naurahtanut, kun M sanoi, että että olin masentunut. W:hän nappasi A:n, enkä saisi edes nähdä häntä. Se vanha miesten viettelijä. Ke 13.9. A, tämä keväinen sotilastuttavuuteni täyttää siis 21 v. ja ajatuksissani muistelin ystävyttämme jonka W sekoitti. Harmitti koko asia taas, ettei uni tullut. Siksi kävelin myöh. yöllä tyhjällä torilla. Juttelin poliisin kanssa. Kyllä olen hassu kun tuollaista suren.

To 14.9. Sanoivat W:n sanoneen minusta saatanan vittu. Masentavaa sillä hänhän ystävyystensä tahtoi rikkoa. Nyt en saa olla yhteydessä A:han. Inhottavuus paljastuu tuossa homossa. En ole ennen kokenut tällaista. Siksi se masentaa mieltäni vaikka koetan suggeroida pois mielestäni. Olen niin henkisesti rikki ja vielä ajatukset vievät tähän.⁸¹

Snellman ei tietääkseni seurustellut kenenkään kanssa pitkiä aikoja ja vakavista ihastumisistaan hän kirjoittaa vain pariin otteeseen päiväkirjoissaan ja kirjeissään. On tosin mahdollista, että Snellman on hävittänyt osan kirjeistään, vaikkei hän kuulemma piilotelutkaan homoseksuaalisuuttaan. Haastateltavani muistavat hänet hyvin avoimena ihmisenä. Vuonna 1962 rakkaushuolet ovat jo historiaa ja Snellman järjestää innokkaasti juhliin ystäviensä avustamana:

⁸⁰ Kalenterit 1930–88, TMA Urho Snellmanin arkisto A2.

⁸¹ Kalenterit 1930–88, TMA Urho Snellmanin arkisto A2. Nimilyhenteet ovat osaksi Snellmanin ja osaksi minun: kaikki lyhenteet tarkoittavat kuitenkin miehiä.

Pe-la 8-9.6.Kova siivous. Soittokunnan L hakkasi matot. J auttoi lattianpesussa. P maalasi mustaksi tupakkapöydän ym. Levysoitin korjattiin. Nyt all right. 2 soittoa Hämeenlinnasta 2 Helsingistä. Sitten tuli P ja näyttelijä I Helsingistä. J+T+R. Oli T+K. Hämeenlinnasta P. Vielä J+J.

Su 10.6. Osa vieraista I:n luo yöksi. Hauskaa oli. Varsinkin J piti ohjelmasta huolen.

Ke 31.1.62. Uudenvuoden aatto, töistä vapaa. Paljon juoksemista sillä tulee vieraita. Luonto oikein ihanaa. Sopivasti kylmää ja lunta. Siis uudenvuoden vastaanottajaiset meillä ja tuli kaikkiaan 14. Kaikki tavall. kaverit ja Hesasta R. Lahjoja ja kukkia toivat. Kyllä mulla oli kiirettä, mutta oikein hauska ilta tuli (sain mm. kirjan ja boolikauhan). Tarjoilupuolet: jouglögiä, kahvi, booli ja spagetti alla milanese plus hedelmät. Kuusen kynttilät paloivat. Tunnelmallista. Soitettiin levyjä ja oli hauskaa. Ihmettelivät, että jaksan, vaikka kylläkin pojat autoivatkin. Tahdoin lahjaksi järjestää heille uudenvuodentarjoilun, kun heistä on ollut mullekin paljon seuraa.⁸²

Vieraita kävi todella paljon, sillä Snellman ei viihtynyt yksin. Eläkkeelle jäätyään hänellä oli vielä enemmän aikaa ystävilleen, ja kun nuoret toivat vieraaksi omia ystäviään, niin Snellmanin seurapiiri laajeni entisestään. Naapurit eivät juuri valittaneet vierasvirrasta. Snellman ilmoitti naapureilleen vieraidensa olevan turkulaisia taiteilijoita, eikä välittänyt mahdollisista valituksista, kuten tämä muistiinpano vuodelta 1969 kuvaa:

La 5.1. Uudenvuodenbileissä taas paljon porukkaa. isännöitsijä soitti että alakr. asuva talkkari yöllä häiriintynyt (ovien paukuttelusta).

La 8.3. Ostoksilla. operetti viim. esitys ja sitten meille 25 henkeä iltaa viettämään. Yllätys. Talkkari haukkumassa ja myöh. 23.30 poliisista. Eivät voineet mitään. Osaan pitää puoleni. Hauskaa meillä oli. Yötä jäi 5 henkeä. Su aamuna kävelyllä ja Hiivarissa kaljalla.

Ruotsalaisten isäntien tapaan Snellman oli tarkka vieraidensa suhteen. Hän arvosti koulutusta ja titteleitä, mutta pääasia oli, että vieras osasi käyttäytyä hillitysti:

Snelluhan kovin paljon aina arvosti titteleitä ja sitä, et ihminen on opiskelija ja et se oppii ja siitä tulee johonkin. Osittain se johtu ehkä siitä, että hän ei saanu maisteriksi asti itteään luetuu. Hän oli verovirkailija, mutta häntä tituleerattiin maisteriksi ja hän oli hyvin mielissään siitä. - - Siis suurin osahan oli opiskelijoita, et tittelei ei ollu viel kovin paljoo saatu. Tittelit oli sit hyvähampainen Jaska tai jotain tämmöstä muuta. Siihen aikaankin oli se pelko, et tulee joku epäsosiaalinen, joka rupee räyhäämään tai muuta.⁸³

Snellman oli vieraanvarainen, muttei turhan antelias, itse asiassa hänet tunnettiin pihinä ja tarkkana miehenä. Eräs informanttini muistelee, kuinka Snellman tarjosi korkeintaan teetä ja keksiä tai puolitettuja viinereitä. Servettejä oli aina, mutta Snellman puhalsi ne kahtia ja sitten vielä leikkasi neljään osaan. Snellmanin nuoret ystävät olivat joskus hänen lukuisten ulkomaanmatkojensa aikana kotivahteina ja nappasivat toisinaan juotavaa

⁸² Kalenterit 1930–88, TMA Urho Snellmanin arkisto A2.

⁸³ H4 mies, s. 1940-l.

viinakaapista, mutta aina piti olla tarkkana, että palautti kaiken, minkä oli juonut. Snellman ei itse paljon juonut.⁸⁴

Snellu kutsu aina mä muistan ”oi oi tulkaa nyt joskus meil radioo kuuntelemaan ja hassuttelemaan” (muuttaa ääntänsä naismaiseksi Snellua imitoidessaan). Se oli niin ihan, et radioo kuuntelemaan ja hassuttelemaan – – hassuttelu oli nyt sit lähinnä et höpötettiin ja puhuttiin ja hän tarjos. Hän oli hirveen hyvä tarjoomaan siis hän tarjos aina edes teetä. Hän oli myös kauheen tarkka ja nuuka. Hän osti sit semmosii vanhoi viinirypäleitä, joista että ottakaa siitä kaikki huonot pois, että ne loput kelpaa syödä vielä ja semmost.⁸⁵

Hänelle oli solmio kaikkein tärkeintä oli solmio kuinka fläkkinen vaan. Sit hä oli tarkka vanhapoika, et hän käytti paidat myöskin niin, et pisti ne nurin päin päälle. Kauluksesta tuli sit se ehjä puoli ja sitte oli kauheen vaikeeta napittaa sieltä nurjalta saada nappeja kiinni ja sitten tota solmihan peitti sen.⁸⁶

Kuva 3. Puutarhakatu 7 A.
Tammikuu 2004. Digikuva Tarja Hautanen.

Kuva 4. Puutarhakatu 7 A sisäpiha. Snellmanin asunto vasemmalla talon päädyssä. Tammikuu 2004. Digikuva Tarja Hautanen.

Snellmanin asunto oli tapaamispaikka, jossa istuttiin iltaa, kuunneltiin musiikkia, tanssittiin ja tutustuttiin muihin homoihin. Hauskanpidon lisäksi asunnossa harrastettiin myös seksiä. Osa haastateltavista sanoo Snellmanin olleen vain ”rättimikkona” eli hän passasi vieraitaan tuomalla lakanoita ja pyyhkeitä, mutta osa muistaa hänen olleen myös mukana ”hassuttelemassa”. Kyseessä oli siis molemminpuolinen hyötysuhde: Snellman sai seuraa ja silmänruokaa ja kotonaan asuvat nuoret taas saivat turvallisen ja mukavan paikan

⁸⁴ M7 mies, s. 1951.

⁸⁵ H4 mies, s. 1940-l.

⁸⁶ H10 mies, s. 1934.

harrastaa seksiä keskenään⁸⁷. Snellmanin asunnossa olikin eteisen vieressä pieni sivukamari, jonka verhojen raosta hän saattoi seurata vieraiden puuhastelua:

- Yleensä se oli se hassutteleminen semmosta hauskanpuhunutta ja salongin pitoo. No ainahan sinne sit joku jäi, koska Snellu petas ”kyl te voitte mennä tohonkin makaamaan” ja sit hän petas siihen semmosen seslonkin ko vedettiin auki.

- Oliko siinä jotain seksipitoista?

- Juujuu. Kato kyl sinne moni jäi just sen tähden, et osaltaan siel tapas uusia tuttuja ja sit siellä oli mahdollisuus yöpyä tai olla ainakin vähän pidemmän aikaa. Snelluhan kanto sit pyyheliinaa ja kaikkea siel sit toimis tämmösenä räpättimikkona aika ahkeraan, koska siin oli myös sit hän voi saada siinä sivusta vähän klähmästyä ja tota jos ei muuta niin olla aktiivisesti mukana. Joku anto, joku ei, ja siinä niinku hän tapas sanoa et, ”kirvestä hiotaan aina kahdelta puolelta” (imitoi naismaisesti Snellua). – – et siellä oli kyl monta siel oli semmosia Helsingin vieraita jotka majoitettiin vinttiin asti niin, että siellä oli vinnillä ja joka puolella niin niit sänkyt ja aamullakin semmonen tohina ettei oo mittään määrää niin, et kyllä siellä paljon oli yöpyjiä parhaimmillaan.⁸⁸

Snellmanin asunto oli siis homososiaalisuuden keskus Turussa ennen homotanssien aikaa. Kaikki turkulaishomot eivät tosin olleet Snellmanin juhliin valittuja, ja suurin osa Turun homoista tapasikin toisiaan kaupungin ravintoloissa, puistoissa ja yleisissä käymälöissä.

⁸⁷ Tampereella homomiehet tapasivat toisiaan myös rautatieaseman lähistön matkustajakodeissa, mutta ilmiannonvaara oli suuri, sillä niitä pitivät silmällä henkilökunta ja asemapoliisi. Juvonen 2002, 257. Turun matkustajakotien vastaavasta käytöstä en ole kuullut.

⁸⁸ H4 mies, s. 1940-l. Sanakirjan mukaan *fjolleri* on ruotsiksi hassuttelu ja *fjolla* taas on nimitys neitimäiselle homolle. WSOY:n ruotsi–suomi suursanakirja, Juva 2000.

3. KAUPUNKI YLEISENÄ TILANA

3.1. Miesten kaupunki

Lesbojen ja homomiesten elämänpiirit olivat 1950–60-luvun Turussa vielä täysin erillään toisistaan. Koska yhteiset tanssit puuttuivat, kumpikin sukupuoli eli omissa ympyröissään. Kaupunki tilana on ollut 1950–60-luvuilla hyvin erilainen naisille ja miehille niin Ruotsissa kuin Suomessakin. Miehille kaupunki on ollut avoin näyttämö, kun taas nainen ei voinut 1950-luvulla, varsinkaan iltaisin, liikkua vapaasti tuntemattaan oloaan tukulaksi. Kaduilla ja puistoissa iltaisin yksin liikkuva nainen leimautui helposti miehen seura hakevaksi, jollei jopa huonomaineiseksi naiseksi. Kaupunki ei ollutkaan naisille tila, jossa oleskellaan vaan tila, jossa siirrytään paikasta toiseen.

1950–60-lukujen ruotsalaisissa ja suomalaisissa kaupungissa oli sangen vähän julkisia huveja nuorille naisille ja miehille⁸⁹. Turkulaiset muistelevat, kuinka heidän nuoruudessaan 50-luvulla hovit tarkoittivat lähinnä lauantaan nonstop-elokuvia Turun elokuvateattereissa ja mahdollista kahvilassa käyntiä. Erityisen suosittu oli Lehtisen kahvila Sampon talossa Yliopistonkadulla. Pojat saattoivat joskus iltaisin kiertää nykyisen Hansa-korttelin ympäryskatuja, mutta muuten nuoret aikuiset pysyttelivät kotona radion ja gramofonin ääressä.⁹⁰ Aikuisille oli tarjolla konsertteja ja tansseja, mutta koti ja työ muodostivat varsinkin naisten pääasiallisen elämänpiirin. Ravintolat olivat Suomessa ylemmän luokan suosiossa, eivätkä naiset päässeet niihin ilman herraseuraa. Ravintolat ja tanssipaiikat taas olivat heteroseksuaalisia ja miesten homososiaalisia tiloja, joilla oli lesbonaiselle sangen vähän tarjottavaa.

Kodin ulkopuolella urheilu oli suosittu vapaa-ajanviettotapa. Urheilupuiston rusettiluistelurata tarjosi talvisin mahdollisuuksia flirttailuun, myös homoseksuaaliseen:

Sit mä tiesti koulus rakastuin kansakoulus [1950-luvulla, TH] yhteen ylempiluokkalaiseen tyttöön ja tota siihen aikaan kierrettiin tuol luistinradal semmost rinkiä. Nuoret Urheilupuistos kiersi musiikin tahdis ja niinku rusettiluistelu ja mää sitte hoksasin, että tämä tyttökin käy siel poikaystäväs kanssa luistelemassa ja mää luistelin koko ajan nitte perässä (nauretaan). Sit mä muista yks ilta sitte ni mun oli pakko. Mä keräsin kaiken rohkeuteni ja luistelin sit sen tytö ohi ja huusin sille, että mä rakastan sua ja painelin niinku paiskottu pyry ettepäin (nauraa) enkä kehdannu sitte enää mennä lähellekkää. Niit siis tämmöst, et ei tää tullu vast murrosiäs, et kyl mul on ollu jo aikasemminki näi kiintymyksii. Mut kyl maar niit on joka

⁸⁹ Juvonen 2002, 233–235; Lindholm & Nilsson 2002, 137–150.

⁹⁰ Hagelstam & Hellman & Hackman & Åström 2001, 96, 123–124, 135.

ihmisellä. Onhan heteroseksualisil ihmisilki, et on kiinnytty johonki naapurinpoikaan tai sil taval, et et kyllähän niit on ollu.⁹¹

Naiset eivät myöskään omistaneet autoja ja olivat näin yleisten kulkuneuvojen varassa. Göteborgissa naiset, myös lesbot, tekivät yhdessä retkiä maaseudulle ja meren ääreen, ja uskonkin myös suomalaisten lesbojen retkeilleen maaseudun ja saariston rauhaan. Aina-kin Ruissalo on ollut suosittu retkikohde turkulaisten keskuudessa.

Lesbot tapasivatkin toisiaan sattumalta tai solmivat kontakteja työpaikoilla, harrastuspiireissä sekä kirjeenvaihtoilmoitusten kautta. Myös yksityisjuhlat ovat olleet naisille tärkeitä tilaisuuksia.⁹²

Se puskakulttuuri ni naisilla ei oo mitään vastaavaa. Naiset on ollu enemmän sitte keskenänsä tai kodeissansa tai kavereittensa kanssa viettäny aikaa. Ei oo niinku tullu estradaeille tai sitten jotenki niinku näkyviin muutenkaan. Voi olla, ettei semmosta tarvetakaan oo ollu. Se on niinku riittäny aika pitkälle semmonen tietynlainen eläminen. Semmosia verkostoja on varmaan silloin tosi paljon ollu kuitenkin.⁹³

Nii ku ruppee miettimään, et sillo oli muun muassa enemmän sitä, että joku järjesti kotona jotkut bileet. Sitä oli huomattavasti enemmän tota noin mitä on nykyaikaan. Nykyään ei voi kuvitella, et joku järjestää kotona bileet, et sit on on kysymyksessä joko tuparit tai synttärät tai jotain. Yleensäkin tommost, et meil on bileet tänään ni ei semmost nykyään oo enää, mut silloin oli paljon enemmän.⁹⁴

Homomiehille kaupunki tarjosi enemmän mahdollisuuksia. Homomiehet tapailivat toisi-
aan eli ”kruisailivat” uimahalleissa, puistoissa ja julkisissa käymälöissä valtaväestön tie-
tämättä.⁹⁵ Kylpylät ja uimahallit ovat olleet suosittuja tapaamispaikkoja maailmalla. Tuk-
holman keskustassa oli vuosisadan alussa kahdeksan yleistä kylpylää, joista suosituimmat
olivat Sturebadet ja Centralbadet. Varakkaimmat suosivat edellä mainittuja, sillä niissä
kuului ensimmäiseen luokkaan omat erilliset kylpyhytit, joissa saattoi harrastaa seksiä.
Oikeudenkäyntipöytäkirjoista näkyy, että tällaisista homoseksuaalisista kohtaamisista on
annettu tuomioita 1900-luvun alusta alkaen. Kesäisin tukholmalaiset suuntasivat ulkoui-
maloihin, joista suosituimpia oli Flottanin uimalaitos Skeppsholmenilla.⁹⁶

⁹¹ H8 nainen, s. 1940-1.

⁹² Juvonen 2002, 233–235; Lindholm & Nilsson 2002, 137–150. Lindholmin ja Nilssonin kuvaama Göte-
borgin homo- ja lesboelämä oli 1950-luvulla kaupungin suuruudesta huolimatta hyvin samanlaista kuin
Juvosen kuvaama Tampereen elämä.

⁹³ H7 nainen, s. 1958.

⁹⁴ H6 nainen, s. 1960.

⁹⁵ Mustola 2004a, 490.

⁹⁶ Eman 1999c, 135–136; Eman 1999a, 222–224.

Suomessa oli kylpylöitä harvassa ja uimaharrastuskin tuli muotiin vasta 1800-luvun lopussa. Helsingissä oli 1900-luvun alussa kahdeksan uimalaitosta⁹⁷. Mustikkamaan uimalaitos ja uimaranta olivat 1930-luvulla helsinkiläishomojen suosiossa, samoin kuin Helsingissä vuonna 1928 avattu Yrjönkadun uimahalli⁹⁸. Turkuun avattiin Turun ylioppilastalon eli Iskerin uimahalli vasta vuonna 1954, ja se oli vasta toinen yleisölle avattu uimahalli Suomessa⁹⁹. Kesäisin käytiin Uttamon uimalaitoksessa ja rannalla. Turusta käytiinkin Helsingin ja Tukholman halleissa, esimerkiksi Urho Snellman suosi Tukholmassa käydessään Sturebadetia, kunnes turkulaishomot keksivät Iskerin hallin:

Niin mun piti se sanna vielä, et uimahallithan oli kans silloin sellasii paikkoi ku vähän silmät auki kulki ni sithän heti huomasi ni kuka tuijottaa ja mitä tuijottaa.
 - Oliko ne jotkin nimenomaiset uimahallit vai?
 - Toihan on tietty aina ollut toi virallisesti Turun Uimahalli Ylioppilastalon alakerrassa, mut emmä sinne uskaltanut silloin mennä ku joskus harvoin ja sittenki inhotti, koska se porukka oli semmosta ku oli.¹⁰⁰

En tiedä, millaista osaa yleiset saunat ovat näytelleet Turun homomiesten elämässä. Snellman tapasi viikottaisella Forumin saunareissullaan tuttuja, mutta tapaamiset eivät ilmeisesti olleet seksuaalisia luonteeltaan. Mustolan mukaan uimahallien homoeroottinen ilmapiiri on kiinnostanut niin homomiehiä kuin myös muita mieserotiikkaa etsiviä miehiä. Suomessa uimahallit ja saunat ovat kuitenkin Mustolan mukaan olleet perinteisesti enemmän kohtaamis- ja virkistytymispaikkoja kuin seksuaalisen kanssakäymisen paikkoja.¹⁰¹ Helsingin yleisiä saunoja tutkinut Satu Siponen kuvaa saunoja ennen kaikkea puhdistautumispaikkoina mutta myös eräänlaisena miesten kerhona, jossa tavattiin tuttuja, puhuttiin sotajuttuja ja politiikkaa sekä juotiin viinaa. Tilaussaunojen puolella sen sijaan pidettiin ongelmana ”sauna-avioliittoja”. Avioparia esittävät miehet ja naiset varasivat tilaussaunan ja harrastivat niissä seksiä. Homokohtauksista Siponen ei kirjoita. Saunojen ongelmista hän mainitsee juuri nämä pika-avioliitot sekä humalaiset, tautien levittäjät että yleisen siivottomuuden. Yleiset saunat olivat Suomessa ahtaita ja hälyisiä paikkoja, eivätkä ne siten olleet soveliaita homoseksin harjoittamiseen, vaikka ne ovatkin tarjonneet homoille puhdistautumisen lisäksi silmäniloa. Homot ovat yleensä suosineet enemmän uimahalleja. Siposen mukaan Helsingin saunoissa kävi 1950-luvulla hiukan

⁹⁷ Kaartinen 1999, 63–74.

⁹⁸ Turunen 1988b, 28–29.

⁹⁹ Leimu 2004, 377–378.

¹⁰⁰ H9 mies, s. 1954.

¹⁰¹ Mustola 2004a, 489. Kuvateksti.

enemmän naisia kuin miehiä, mutta Yrjönkadun uimahallissa kävi miehiä kolme kertaa enemmän kuin naisia.¹⁰²

Uimahallien lisäksi puistot ovat olleet suosittuja homojen tapaamispaikkoja. Kaikki homot tosin eivät harrastaneet puistoseksiä, eikä se ollut vain homojen yksinoikeus. Asuntojen ahtauden vuoksi myös heterot käyttivät puistoja seksuaaliseen kanssakäymiseen, erityisesti naimattomat ja työväenluokkaiset pariskunnat. Homojen puisto- ja vessaseksi on yleismaailmallinen ilmiö, sillä puistot ovat aina olleet kätevä julkinen tila, jossa voi solmia tuttavuuksia anonyymisti mutta kuitenkin suhteellisen turvallisesti. Vaikka puistossa oli aina riskinsä joutua pidätetyksi, oli usein vielä vaarallisempaa viedä tapaamansa kumppani kotiin, koska silloin tuli paljastaneeksi henkilöllisyytensä ja osoitteensa. Seurauksena saattoi olla ryöstön tai kiristyksen kohteeksi joutuminen. Jokaisessa suurehkoissa suomalaisissa kaupungissa oli omat homopuistonsa tai -torinsa, ja 1900-luvun alun Helsingissä ne olivat Tähtitorninmäki ja Esplanadin puisto.¹⁰³ Tampereen homopuistoja olivat Eteläpuisto ja Koskipuisto¹⁰⁴ ja Turussa Kauppatori ja Rautatieaseman puisto.

Tukholman homojen keskuudessa tällaisia kuuluisia ”raitisilmakahviloita” (*Cafe Frisk Luft*) olivat 1800-luvun lopussa Nybroplan, Berzelin puisto ja Humlegårdenin kruunupuisto, joista jälkimmäinen pysyi suosittuna aina 1950-luvulle saakka. Puistoseksi ei aina ollut pelkkää paremman seksin korviketta, vaan monelle miehelle puistot tarjosivat jännitystä ja eroottista seikkailumahdollisuutta. Vaara, anonyymisyys ja helppo seksi olivat monelle miehelle vastustamaton yhdistelmä. Tukholmassa oli 1900-luvun alussa yleistä sotilasprostituutio, jossa vanhemmat miehet maksoivat seksuaalisista palveluksista sota- ja meripojille. Myöhemmin puistoista tuli enemmän seurapiirikeskuksia, joissa seksisuhteiden lisäksi tutustuttiin samalla tavalla tunteviin miehiin, jaettiin samoja kokemuksia ja rakennettiin homoseksuaalista identiteettiä.¹⁰⁵

Homojen alakulttuurissa vessaseksillä oli myös oma paikkansa. Yleisiä käymälöitä oli ennen paljon enemmän kuin nykyään, ja ne olivat välttämätön osa kaupunkien hygienian hallintaa. Asunnoissa ei useinkaan ollut viemäröintiä, ja esimerkiksi New Yorkissa rakennettiin 1900-luvun alussa useita käymälöitä, jotta työväestö lakkaisi käymästä

¹⁰² Siponen 1999, 64–70. Haastateltavani kertoi, että Forumin sauna sijaitsi nykyisen Kinopalatsin kohdalla (Kauppiaskatu 11). M7 mies, s. 1951.

¹⁰³ Mustola 2004a, 490–491.

¹⁰⁴ Juvonen 2002, 261–265.

¹⁰⁵ Eman 1999b, 104–109, 123.

kapakoiden vessoissa. Käymälöistä eli teehuoneista, kuten niitä englanninkielisissä maissa nokkelasti kutsuttiin¹⁰⁶, tuli nopeasti suosittuja kohtaamispaikkoja seksiä hakeville miehille läpi USA:n mantereen.¹⁰⁷ Samoin Ruotsissa Nilssonin haastateltavat kertovat, kuinka Göteborgiin muutettuaan nuoret miehet saivat usein tietää pisoaarien ”sellaisista miehistä” ystävällisen varoituksen kautta ja ottivat vinkin kiitollisena vastaan. Myös varoittelevat lehtiartikkelit olivat hyviä tietolähteitä. Göteborgissa oli 1930–40-luvuilla niin paljon pisoaareja, että tiettyä kahden kilometrin reittiä puistoineen ja käymälöineen kutsuttiin homopiireissä yksinkertaisesti Kierrokseksi (*Runden* tai *Svängen*).¹⁰⁸

Useimpien ihmisten mielestä yleiset käymälät olivat vastenmielisiä, haisevia laitoksia. Juvosen mukaan juuri tämä selittää käymälöiden suosiota rauhallisina tiedonvälitys- ja tapaamispaikkoina miesseuraa etsiville miehille. Kuka tahansa mies saattoi pistäytyä niissä luontevasti ja viipyä pelkäämättä, että asiaankuulumattomat ihmettelevät asiaa. Lisäksi vessojen seinäkirjoitukset toimivat seuranhakuväylinä ennen homolehtien syntymistä.¹⁰⁹ Helsingissä pömpeleiksi, konttoreiksi tai punkkereiksi kutsutut yleiset käymälät Tähtitorninmäen, Mannerheimintien ja Esplanadin varrella kuuluivat homomiesten ilta-kävelykohteisiin 1900-luvun alkupuoliskolla. Ne oli merkitty turisteille tarkoitettuihin karttoihin, joten Helsingin kartta oli samalla myös kaupungin homoalakulttuurin opas.¹¹⁰

Naisille kaupunki oli läpikulkupaikka, mutta miehet ja joskus naisetkin saattoivat solmia kontaktejaan kadulla kävellessään. Kaupan näyteikkunoiden tultua muotiin 1900-luvun alun New Yorkissa, saattoi kunniallinen nainenkin solmia kontakteja pysähtymällä katselemaan kaupan näyteikkunaa ja odottaa, jos joku samanlainen ymmärtäisi vihjeen. Tulen pyytäminen yhdistettynä katseeseen, eleet ja pukeutumisvihjeet (miehillä punainen solmio) auttoivat kontaktin luomisessa. Piilottelun seurauksena gay-väestölle on kehittynyt oma tapansa lukea asioita rivien välistä. Homot ja lesbot oppivat tunnistamaan omanlaisensa ihmiset pienistäkin pukeutumisvihjeistä, tukkamuodista ja eleistä. Lääkärit ihmettelivätkin jo 1800-luvulla sitä, oliko homoilla kuudes aisti toistensa tunnistamisessa.

¹⁰⁶ Sana *teehuone* on käännös englannin kielen sanasta *tearoom*, joka taas on muunnos sanoista *toilet-room* tai *t-room*. Mustolan mukaan Helsingissä Töölön poliisilaitoksen edustalla sijainnutta käymälää kutsuttiin nimellä *Jennyn teehuone* yhdysvaltalaisen esimerkin mukaisesti. Dokumentti *Kaappiin suljettu rakkaus*. Toimittaja Mari Tolppanen. TV2 joulukuu 2002.

¹⁰⁷ Chauncey 1994, 196–197.

¹⁰⁸ Nilsson 1998, 31–34, 45–50.

¹⁰⁹ Juvonen 2002, 258. Pariisilainen lehtimies valitti jo vuonna 1910, kuinka yleiset käymälät olivat täynnä tällaisia kontakti-ilmoituksia. Sibal 1999, 20.

¹¹⁰ Mustola 2004a, 492.

Lesbo- ja homoalakulttuurissa on aina ollut oma hienovarainen vihjemaailmansa, jota valtakulttuurin edustaja harvemmin on tunnistanut.¹¹¹

3.2. Miesten ulkotapaamispaikat 1950-luvulta lähtien

Turussa Rautatieaseman puisto oli pysynyt suosiossa 1900-luvun alusta lähtien, ja 1950–70-luvuilla turkulaiset homot tapasivat toisiaan lisäksi Kupittaan puistossa sekä Urheilupuistossa. Kaikki olivat käytössä erityisesti illalla hämärän laskettua:

Kokoontumispaikkoja oli niihin aikoihin kolme [1950–60-luvuilla, TH] Urheilupuisto, Kupittaan puisto ja Rautatieaseman puisto. Innokkaimmat päivystivät näissä jokaisessa. Rautatieaseman puisto oli käytössä vain öiseen aikaan, puolen yön jälkeen, ja siellä kävivät usein ravintoloista kotiin palaavat ihmiset. Päiväsaikaan Rautatieaseman puistossa ei ollut muuta kuin penkeillä istuvia ja Turun Sanomia lukevia eläkeläisiä. Ongelmallisempaa oli valinta Urheilupuiston ja Kupittaan puiston välillä. Molemmissa oli samat epämääräiset kellonajat eli päivällä ja illan hämärtyessä. Jos pari tuntia seisoj yksin päivystämässä jommassakummassa paikassa, heräsi lopulta ajatus: missähän kaikki muut ovat. Ja niin oli pakko vaihtaa toiseen puistoon – jossa todennäköisesti oli aivan yhtä autiota. Kupittaan puisto jäi kokonaan pois käytöstä kun siellä sijainnut pömpeli purettiin. Urheilupuistonkin kahdesta pömpelistä purettiin ensin ns. yläpömpeli ja pari vuotta sen jälkeen alapömpeli. Itse puisto sen sijaan toimii jossakin määrin tapaamispaikkana yhä edelleen.¹¹²

Puistossa kävi parhaimmillaan kymmeniä miehiä illassa, varsinkin ravintoloiden sulke-misaikaan. Miehet seisoskelivat pyöreän funkkiskioskin ympärillä ja juttelivat keskenään sekä seurasivat asemanpuiston käymälässä käyviä miehiä:

- Miten tota oliko siellä sitten kovasti porukkaa siellä puistossa?
- Kyl silloin kahdeksakytluvun alus viel ni aivan siis kymmeniä ihmisiä, ei ny sadois tietenkä voi puhuu, mut kymmeniä ihmisiä hyvinki pimeän tultua aina jonneki viiteen saakka.
- Eli siinä vaiheessa kun ravintolasta alkaa ihmiset lähteen pois?
- Niin no silloin oli ehkä vilkkain aika ja tota toinen vilkas aika oli just semmonen pimeän saavuttua, koska silloin kävi ne jotka meni aamul töihin tai liian nuoret ravintolaan.¹¹³

Göteborgissa puistohomot olivat jakaantuneet eri ryhmiin sosiaaliluokan ja käyttäytymisen perusteella. Femininiiset homot (*såna*), joita kutsuttiin neideiksi, lumpuiksi tai letukoiksi (*ffolla*, *sjana*, *slyna*, *kråka*) muodostivat oman helposti tunnistettavan ryhmänsä. Miehekkäämmät homot pysyttelivät mieluummin kauempana näistä neideistä, jotka heidän mielestään pilasivat kunnan homojen maineen.¹¹⁴ Turkulaisten homojen

¹¹¹ Chauncey 1994, 188–189. Nykyään puhutaan homotutkasta eli gaydarista.

¹¹² M4 mies, s. 1939.

¹¹³ H9 mies, s. 1954.

¹¹⁴ Nilsson 1998, 77–79; Söderström 1999, 502–507.

jakaantumisesta edellä kuvatun kaltaisiin ryhmiin minulla ei ole tietoa, mutta homoilla oli Turussa ja Tampereella, kuten Helsingissäkin, 1900-luvulta saakka jatkunut perinne kutsua toisiaan miesten omista nimistä väännetyillä naisten nimillä tai ammattiin tai alakulttuuriseen käyttäytymistapaan viittaavilla nimillä. Haastateltavani eivät halunneet minun luettelevan turkulaisten lempinimiä, mutta Helsingin homopiireissä oli sellaisia ammattiin liittyviä lempinimiä kuin Postineiti, Kuparikolikko ja Virsu-Iida¹¹⁵ sekä Seslonki-Iida, Hekla, Erottajan Fanny, Kämpin jälkiruoka ja Maalaiskoree.¹¹⁶ Eräs informanttini kertoo keränneensä Turusta yli sata samantyyppistä lempinimeä. Lempinimet olivat entisaikaan suojautumiskeino, ja ne olivat samalla alakulttuurin hyväntahtoista sisäpiirihuumoria. Naisten nimien käyttö loppui pikkuhiljaa homoseksuaalisuuden vapautumisen ja uuden homosukupolven myötä; 1970-luvulle tultaessa puistopiirit muistuttivat jo enemmän juorukerhoja:

Koska kysymyksessä oli lain mukaan rangaistava toiminta, kävijät yrittivät pysytellä mahdollisimman anonyymeina. Vasta vähitellen jotkut uskaltuivat myös keskustelemaan toisten kävijöiden kanssa. Nämä keskustelut tapahtuivat usein pömpelin välittömässä läheisyydessä, koska samalla haluttiin toisella silmällä seurata, menikö pömpeliin sisälle joku uusi tai mielenkiintoinen henkilö. Muistan, kuinka kerran Rautatieaseman puistossa laskin, että tällaisessa keskustelupiirissä seisoisi samanaikaisesti viisitoista henkeä. Todellisuudessa Turun yhdistystoiminnan juuret ovat alunperin juuri näissä erilaisten puistojen keskustelupiireissä. Vähitellen niissä käyvät ihmiset oppivat tuntemaan toisensa, ensin kuitenkin vain ulkona.¹¹⁷

Naishaastateltavani ihmettelivät kovin miesten puistokulttuuria ja nimittivät asemanpuistoa Porkkanapuistoksi tai Banaanipuistoksi¹¹⁸.

Urheilupuisto oli ja sit niin kutsuttu Banaanipuisto elikkä toi rautatieaseman vastapäätä oleva se ihan pieni puistikko ne oli ne tunnetuimmat. - - Sit mä aina ihmettelin sitä, et kun ajoin siitä ohi, että herrajumalasantään, et kyllä mahtaa olla pieni tila, et jos haluaa saada homona itsensä hakattavaks, et ei mittään muuta kuin Banaanipuistoon ku siitä näkee toisest laidast toiseen ni et siellähän on ihan niinku täysin julkisena tilana et mä ihmettelin sitä aina. Sen Urheilupuiston mää nyt jollai tappaa ymmärsin, et siellä nyt pystyy pikkasen olemaan piilossa mut se Banaanipuisto must oli ihan käsittämätön paikka.¹¹⁹

Mut se, että mitä mä aina ihmettelin silloin nuorenaki, nii justiin niitä miesten pisuaareja. Missä seinän takaa - - löyty joku ihana mies. - - Et mut sit se oli niitten tapa löytää toinen

¹¹⁵ Mustola 2004a, 492.

¹¹⁶ Turunen 1988a, 15.

¹¹⁷ M4 mies, s. 1939

¹¹⁸ Nimitys Banaanipuisto lienee turkulaisten yleisessä käytössä vielä nykyäänkin. Kuulin vuonna 2003 kadulla nuoren miehen puhuvan kännykkäänsä, ja hän sanoi olevansa juuri kävelemässä Banaanipuiston kohdalla. Myös asemanpuiston sijainti Humlegårdsgatanilla huvittaa minua: aivan kuin Tukholman kuuluisimmalla homopuistolla olisi ollut alaostonsa Turussa.

¹¹⁹ H6 nainen, s. 1960. Homomiehet löysivät huumoria puistokulttuuristaan. Katso Urheilupuistomainos liitte 3.

toisensa. - - sielloli kaikista eniten, niin sielloli sellasia ukkomiehiä, jotka eli kaksoiselämää ja oli pappeja paljo - - oli muutama, jotka kulki jo Porkkanapuistossa.¹²⁰

Asemanpuiston pensaat raivattiin jossain vaiheessa 1970-luvulla valoisammaksi, ja muutunut puisto näivettyi tapaamispaikkana:

Sitä on kaupunki avannu, siis mää oon kuullu niit mitä toi nyt on toi puutarhuri ku assuu tos meiän lähel ni – – ni hän sanoi et viiskytluvul kuuskytluvullaki viel ni siel oli valtavat puskat. Yleinen vessa, se oli aivan hirvittävä paikka, et siel tapahtu iha mitä vaa, mut kaupunki on ilmeisesti joko poliisin tai sit yleisen mielipiteen takia [leikannut puskat, TH] en tiää perussyytä ni tai sit on voinu käydä niin, et puskat on vanhentunut ja ne on leikattu.¹²¹

Turussa oli asemanpuiston lisäksi muitakin pömpeleiksi, katiskoiksi tai kusiputkiksi kutsuttuja suosikkikäymälöitä puistoissa, Aurajoen varrella ja satamassa. Suositut pömpelit sijaitsivat aina hieman sivussa, jotta niissä saattoi käydä muiden huomaamatta. Kupittaaan puiston pömpelit esimerkiksi olivat suosittuja, sillä ne sijaitsivat hieman ulkoilureitin sivussa, nykyisen lasten seikkailupuiston vieressä.

Mä tiedän, että tossa oli tossa Martinsillan kulmassa, siinä missä on se Ukko-Pekan nyt se lato, jossa on se ravintola [tarkoittaa Vaakahuonetta, TH], niin siin päädyssä oli vessa, mut se sit kuitenkin poistettiin käytöstä ja sit oli satamassa jotain pisuaareja. Sit muita kokoontumispaikkoja oli Kupittaaan puistossa – – semmonen hirmusen pitkä vessa semmonen, et ovet rempallaan ja pieniä koppeja siinä ja vähän pois liikenteestä, et sit illan pimenessä ei sinne sitte kukaan jos nyt koiran ulkoiluttaja joku joutuu. No niitä nyt on joka paikassa, mutta ei minkään ulkoilureitin varrella.¹²²

Kuva 5. Kupittaaan käymälät. Kuvalähde 96-lehti 3/1971.

¹²⁰ H11 transhenkilö, s. 1950-l.

¹²¹ H9 mies, s. 1954.

¹²² H10 mies, s. 1934.

Pömpeleiden rauhallinen sijainti ja rakenne oli tärkeä. Ovelliset kopit olivat suosittuja, sillä koppien seiniin tehdyt reiät mahdollistivat anonyymin seksin ja ovellisiin koppeihin saattoi vetäytyä kahdestaan.¹²³ Urheilupuiston yläkentällä mäen päällä sijainnut käymälä oli suosittu myös päivisin, koska sinne saattoi livahtaa huomaamatta kolmelta eri ilmansuunnalta. Pömpeliä kutsuttiin Dianan temppeliksi. Göteborgissa oli Lyckanin temppeli –niminen pömpeli, joka oli nimetty lähellä ahkeraan päivystäneen Lycke-nimisen miehen mukaan. Dianan Temppelikin on kuulemma saanut nimensä mieheltä, jonka lempinimi ystäväpiirissä oli Diana.¹²⁴

Urheilupuistossa oli Dianan temppeli siinä jalkapallokentän ja lentopallokentän välillä ja semmonen historiallinen paikkahan se on. – – Siellähän sitä ennen käytiin kun ei mittään muuta paikkaa ollut ja kaikki kapakoissa käyny. Se oli semmonen sosiaalinen paikka ja sitte tota ja – – että ne käyttäytyvät siellä niin kuin se olis homoille luvallinen se. Ei se ny mikkään, yleinen paikkahan se, että kaikenlaista torveehan siellä pahennusta herätti. Että sitä varten se purettiin kai pois sitte.¹²⁵

Edellisen lainauksen mukaan pömpeleissä käytiin, koska muuta tapaamispaikkaa ei ollut eikä kaikilla ollut rahaa käydä ravintoloissa. USA:ssa ja Ruotsissa oli tavallista, että miehet kävivät puistoissa omalla autollaan, joka oli kätevä ja rauhallinen seksinharrastuspaikka. Humphreysin mukaan 1960-luvun USA:ssa suurin osa autoilevista kävijöistä (53 %) oli naimisissa olevia miehiä, jotka käväisivät puistojen käymälöissä pikaseksillä lounastunnillaan tai kotimatallaan.¹²⁶ Turkulaiset eivät ole maininneet autoa tapaamispaikkana. Syynä autottomuuteen oli ilmeisesti varallisuuden puute tai pelko tunnistettavuudesta rekisterikilpien perusteella.

Kaikki homot eivät välittäneet pömpeleistä, vaikka he muuten viettivätkin aikaa puistoissa muitten homojen kanssa. Joillekin koko vessakulttuuri näyttäytyi pelottavana ja vieraana:

Mä oon käyny sekä Urheilupuistossa että siellä alhaalla, mut mul on ollu aina hirveen vaikeeta mennä siis kusiputkaan sisälle ja ottaa kontaktia. Mun mielest se oli niin tylsää, et kun mä meen sinne niin mä nään tuttavat ja perkele mä mitään tuttavia sinne tuu tapaamaan. Jos mä meen niin mä menisin sitä varten, et mä näkisin jonkun jota mä en tunne, joka olis kiinnostunut must eikä juoruumaan sinne. Siit tuli enemmän simmonen seurustelukerho, joka tapaa seurustella ja sit kun ne näki jonkun vieraan, niin ne juos sinne kusiputkaan kattomaan,

¹²³ Vessaseksin yksityiskohdista voi lukea lisää Humphreysiltä 1970, 45–80 ja Nilssonilta 1998, 45–70.

¹²⁴ Temppeli haisevan käymälän nimenä on tyypillistä alakulttuurihuumoria. Samantyyppisiä nimiä löytyy maailmalta: Göteborgissa oli 1930-luvulla *Lyckans tempelin* lisäksi *Lustiga Huset*. Nilsson 1998, 32, 52–53.

¹²⁵ H2 mies, s. 1942.

¹²⁶ Humphreys 1970, 7, 28–29, 105; Nilsson 1998, 64.

että lähtiskö se mun kanssa. Sit jos lähti nii ne muut jonne ”ää se sai ton kassialman taas” (ironinen äänensävy) tai jotain vastaavaa ja mä en oo koskaan tykänny tän sortin seurustelust.¹²⁷

Me mentiin [kavereiden kanssa, TH] Urheilupuiston kautta se oli mun ensimmäinen kerta Urheilupuistossa ja mun täytyy sanoa että mä pelkäsin, kun mä en tienny, että miten pitää käyttäytyä siellä. – – Semmonen sosiaalinen tilanne oli aivan hirvittävä, että mä muistan että mä nyt turvauduin X:ään sitten, että hän koko ajan mun vieressäni, ettei mitään yllättävää pääse tapahtumaan, ettei kukaan vaan tule mitään ehdottelemaan. Kun mä en tiedä sitten, et kuuluuks täällä sitten etiketin mukaan olla jakelemassa itseä. Mää taas oon semmonen, että mä en suostu siihen missään tapauksessa enkä mä nyt halua tota porukkaakaan jättää, et mun on nyt oltava näiden kahden välillä. - - En mä mitenkään fyysisesti enkä noin niinkun muuten peljänny, mut kyllä semmonen hirvittävä sosiaalinen pelko oli, että miten tässä pitää käyttäytyä niin en mä usko että moni noista ees tajuaa että kun johonkin paikkaan tulee uus ihminen mut mut se pelko osoittautu ihan aiheettomaks.¹²⁸

Kuva 6. Turun urheilupuiston käymälä eli Dianan temppeli. Kuvälähde 96-lehti 3/1971.

1960-luvulla amerikkalaisten homojen vessaseksikäyttäytymistä tutkinut Humphreys on kiinnittänyt huomiota kohtaamisten persoonattomuuteen ja anonyymiyteen, joka oli monelle miehelle itsetarkoituksellista. Rakennukset olivat usein tärkeämpiä kuin niissä käyvät ihmiset. Moni mies tunsikin syvää rakkautta näitä haisevia laitoksia kohtaan. Ihmiset vaihtuivat, mutta käymälät pysyivät.¹²⁹ Reijo Paukku muistelee Tampereen pömpeleitä eli vihreitä enkeleitä seuraavasti:

¹²⁷ H4 mies, s. 1940-l.

¹²⁸ H3 mies, s. 1954.

¹²⁹ Humphreys 1970, 11–14.

Oli kehittynyt tietty alakulttuuri, jonka jäsenet virittelivät verkkojaan Koskipuistossa ja myöhemmin Eteläpuistossa. Muun maailman tapaan pisuaarit ja pömpelit, kuten niitä kutsuttiin – olivat klassisia iskupaikkoja. Niihin liittyi aimo annos huumoria. Satakunnan sillan kulmassa ollutta pömpeliä kutsuttiin ”vihreäksi enkeliksi”, koska sen heiluriovet liehuivat enkelin siipien tapaan vilkkaassa käytössä iltohämärissä. Joskus jouluaattona myöhäiset kävijät jättivät kynttilöitä palamaan pömpelin rännin reunalle. Kun Pyynikin rannan isompi laitos purettiin, kävivät surevat asiakkaat laskemassa kukkakimppuja raunioille.¹³⁰

Huomasin saman asian omien haastateltavieni suhtautumisessa pömpeleihin. He puhuivat niistä inhoten mutta samalla kaihoisesti muistellen. Kaikki muistivat mainita pömpeleiden purun olleen traaginen tapahtuma Turun homojen alakulttuurille. Dianan temppelein purkupaikalle ilmestyikin pian puolukanvarsista solmittu kukkaseppele.¹³¹ Seppele käymälän purkupaikalla näyttää olleen yleismaailmallinen ilmiö. Turun seppele saattaa olla vain homolegenda, mutta ainakin se liittyy muihin samanlaisiin tarinoin. Olen löytänyt maininnan seppeleen laskusta USA:sta, Pariisista, Göteborgista, Tampereelta ja Helsingistä.¹³²

3.3. Ravintolat tapaamispaikkoina

Puistoissa kävi miehiä kaikista sosiaaliryhmistä, mutta osa miehistä tapasi toisiaan myös Turun harvoissa ravintoloissa 1950–60-luvuilla. Ennen keskioluen vapautumista oli illanistuminen ravintolassa paremman väen hupia: jopa 77 % ravintoloiden asiakkaista kuului johtavassa asemassa oleviin. Ravintoloilla oli varaa valikoida asiakkaansa, joten miehillä piti olla solmio, pikkutakki ja oikeanlaiset kengät. Naiset eivät päässeet ravintoloihin yksinään tai edes naisseurueessa. Naisten osuus ravintoloiden asiakkaista olikin 60-luvulla vain kolmannes. Ravintolan työntekijöistä suurin osa kuitenkin oli naisia, sillä alan arvostus oli alhainen. Miespuolisista tarjoilijoista taas suuri osa oli homoseksuaaleja. Toisaalta miespuolinen tarjoilija, varsinkin salin puolella työskentelevä, leimautui helposti sellaiseksi. Merja Sillanpään mukaan tämä saattaa johtua siitä, että tarjoilijoiden oli pidettävä hyvää huolta ulkonäöstään.¹³³

¹³⁰ Paukku 2003, 18.

¹³¹ M1 mies, s. 1939; M5 mies, s. 1934.

¹³² Humphreys 1970, 14; Sibalís 1999, 22; Nilsson 1998, 210; Paukku, 2003, 18; Kun Helsingin suosituin pömpeli Ruotsalaisen teatterin takana hävitettiin, kävivät miehet laskemassa kukkia purkupaikalle. Eräsikin kuopiolainen homoturisti kirosi sitä ”kun piäkonttori hävitettiin”: Turunen 1988a.

¹³³ HRN 1996, 28, 40; Sillanpää 2002, 72, 105–106, 122. Ravintolat pysyivät kieltolain jälkeen pitkään synnipesinä, ja niissä käyviä asiakkaita kontrolloitiin, erityisesti naisia. Yksin ravintolassa käyvä nainen saattoi leimaantua prostituoiduksi. Vasta vuonna 1967 Alko lievensi kantaansa naisasiakkaisiin: yksinäinen nainen ei enää laskenut ravintolan tasoa.

Turkulaiset homot istuivat iltaa kaikissa kaupungin ravintoloissa ja muodostivat omia suljettuja ystäväpiirejään, joilla oli omat kantaravintolansa. Näitä ravintoloita olivat mm. Teini, Börs, Foija, Thrinax, Hiivari, Itämeri, Maakunta ja National.¹³⁴ Haastateltavani mainitsevat yhden ravintolan yli muiden: Työväenyhdistyksen omistaman ja Hotelli Turun talossa Ursininkadulla sijainneen ravintola Moselin. Toisessa kerroksessa oli siivompi tanssiravintola Valencia, jossa heterot kävivät; alaravintola Mosel taas oli turkulainen vastine Kotkan Kairon merimieskapakalle. Asiakkaita oli kaikista yhteiskuntaluokista ja -ryhmistä. Moselin entinen portieeri muistelee:

Moselia perustettaessa Työväentalon tilat tunnettiin nimillä Ruokala 1 ja Ruokala 2. Jossain vaiheessa ravintolatoiminnan jo alettua huomattiin, että nimiä ei ole muutettu eikä lupia haettu. Ne haettiin ja hoidettiin sitten ilmeisesti hyväveli systeemillä nopeasti. Moseliin mahtui 150-200:aan asiakasta. Mosel oli sisustettu tirolilaistyyliin. Seinät oli maalattu tirolilaisaihein ja Moselin miestenvevessaan oli pisuaarin eteen maalattu Aura-joki. Vessa oli niin kiinnostava, että naistenkin oli päästävä sinne kurkistamaan. Paikassa kävi kaikki, herroista huoriin ja satamajätkiin. Merimiesten keskuudessa kapakka oli niin kuuluisa, että muuan singaporelainen ummikko merimies tuli kerran paikalle Mosel-lapun kanssa, kun sana oli kiirinyt maailmalla. Suomessa oli kolme tämänkaltaista ravintolaa, Kotkan Kairo, Haminan Kompassi ja Turun Mosel. Merimiehet eivät ennen joutuneet purkamaan lastia, vaan olivat vapaalla maissa olon aikana. Kapteeni piti palkat tilillä, mutta miehet saivat päivärahat käyttöönsä, jotka sitten ryyppättiin. Turussa merimiehet istuivat myös Haarikassa ja Hiivarissa. Rähinöitä eivät miehet silti suuremmin aiheuttaneet. Miehet hillitsivät toisiaan, jos meinasi tappelu tulla. Ainoastaan mannet aiheuttivat joskus ongelmia. Kun merimiehillä oli monta tuhatta markkaa taskussa ja mannet yrittivät välillä kääntää miehiä, niin hyvä jos hengissä kapakasta pois pääsivät. Homoja ei Moselissa istunut, eihän koko kaupungissa ollut kuin kaksi julkihomoa, joista toinen oli neiti X. Huoria Moselissa kyllä oli. Tai jos sinne naisia tuli, niin kyllä niillä oli heti leima otsassa, että olivat sellaisia naisia. Naiset eivät päässet yleensä ravintoloihin, mutta Mosel oli erikoistapaus. Foijaan eivät naiset päässeet yksin vielä 1970-luvullakaan kuin herraseurassa.¹³⁵

Mosel oli alun perin sisustettu tirolilaisesti, mutta vuoden 1973 valokuvan perusteella sisustus muutettiin myöhemmin merimieshenkiseksi.¹³⁶ Moselin musiikista huolehtivat alussa saksalaiset tai puolalaiset orkesterit, ja tunnelma oli hyvä, vaikkei ravintolassa ollutkaan tanssia. Myöhemmin Moselissa järjestettiin suosittuja yhteislauluittoja. Turkulainen telakkatyöläinen kuvaa Moselia myös telakkalaisten kantakapakaksi:

¹³⁴ Ravintolat eivät välttämättä sijainneet nykyisillä paikoillaan. Esimerkiksi Thrinax sijaitsi Maalaistentaloa vastapäätä Humalistonkatu 10:ssä. Jo purettu hotelli National sijaitsi Rauhankadulla. Ks. liite 4, jossa on ravintoloiden mainoksia.

¹³⁵ M6 mies, s. 1940-l.

¹³⁶ Rossi 1999, 289. Tämän kirjan sivulla on ainoa Moselin ravintolasalista näkemäni valokuva. Se on vuodelta 1973.

1960-luvulla Turun Työväentalon rakennuksessa, Eerikinkadun ja Ursininkadun kulmassa sijaitsevat kolme ravintolaa: Hotelli Turku, Valencia ja Mosel. Hotelli Turussa, joka oli kai näistä kolmesta hienoin paikka – kuulemani mukaan siellä käyvät naiset käyttivät kultakenkiä – en koskaan käynyt. Valenciassa, hopeakenkiä käyttävien käyntipaikassa, kävin joskus. Moselissa jossa käyvillä naisilla oli tavalliset kengät, kävin useimmiten. – – Tuolloin 1960-luvulla, Moselissa soitti usein nahkahousuinen saksalaisorkesteri. Muutamana iltana viikossa asiakkaiden oli myös mahdollista yhtyä yhteislauluun. Jonkin verran Moselissa myös ruokailtiin, juomisen ollessa pääasia. Moselissa kävi telakkalaisia, merimiehiä ja yleensäkin työväestöä. Asiakaskunta oli miesvoittoista vaikka myös jonkin verran naisia – niitä nahkakenkäisiä – oli paikalla. Moselin suosiota telakkaväen keskuudessa kuvastaa sanonta, jonka mukaan Moselissa rakennettiin laivat uudestaan. Portieeri eli vahtimestari oli iso herra; hänellä oli valta sitoa ja päästää. Varsinkin jos oli vähän ”maistanut” ennen sisään pyrkimistään, oli tarpeen yrittää ”rihdata” itsensä selvän näköiseksi etteivät ”pohjat” näkyisi. Tästäkö portieerin ”avaintenvallasta” lienee johtunut ettei portieeria osannut mieltää niinkään asiakkaan palvelijaksi vaan tämän yläpuolella olevaksi herraksi, jota oli katsottava ylöspäin.¹³⁷

Moselin vahtimestari ei muista homojen olleen asiakkaina. Homopöytyeet olivatkin huo-
maamattomia, sillä herrat istuivat rauhassa omissa seurueissaan. Moselissa ei ollut tanssia, mutta tanssimisesta pitävät homomiehet kävivät Moselin naisten kanssa tanssimassa yläkerran Valenciassa ja palasivat sitten seurustelemaan miesten kanssa alakertaan. Miehet eivät saaneet missään tapauksessa tanssia keskenään:

Siihen aikaan ei ollut sallittua kulkea esimerkiksi kaljalasi kouras pöydästä toiseen. Mä en muista mikä sen tanssiravintolan nimi oli, mutta sehän oli iskupaikka kans, mutta se rajoittaa se, ettei ole tanssia koska sun mahdollisuutes seurustella on erilainen. Tanssin avulla sä pystyt tekemään kauppvoja ja tutustumaan.

- Saiks siellä miehet tanssia keskenään?

- Ei (melkein huutaa)! Ei missään nimessä se oli naisille ja heteroille se yläkerta. Monet ihmiset halus myös tanssia, mut sit alakerrassa sit niin tehtiin tää tuttavuus.¹³⁸

Tarjoilijat kyllä tunsivat homoporukat. Eräs haastateltavani, joka oli Snellmanin ystäviä, muistaa, kuinka ystävälliset tarjoilijat varasivat heille ”taiteilijoille” aina oman nurkkauksen ravintolasta. Kuten todettua, taiteilija oli sen ajan kiertoilmaus homolle, mutta Moselin asiakaskuntaan kuului paljon oikeitakin taiteilijoita, erityisesti teatterilaisia:

Kun mä menin teatteriin joskus -54, niin teatteri ensi-illat ja kaikki se tapahtu ravintolois. Ravintolat oli niinku seurusteluhuoneit. Ensimmäinen paikka mitä mä tiedän missä en itte käynyt oli Teini ravintola. Teini oli niinku mun mielestä se tuntus niinku tunkkaselt kapakalt, et päinvastoin me käytiin sit toises tunkkases kapakassa joka oli kaiken huipentuma ni tämä Mosel. – – Gunnar Clement, ruotsalainen teatterin lavastaja, niin hän oli koristellut Moselin tällaiseen saksalais-tirolilaiseen tyyliin. Seinät oli oikein maalattu niinku kulissit. Siellä oli saksalaist taloo ja sen ikkunaa ja kaikkee. Oli ruudulliset pöytäliinat, että se vastas sellasta dirndl-henkeä. Siellä ei ollu tanssia, mut siellä oli orkesteri, aina oli puolalaisia tai unkarilaisia, joskus oikein mielettömän hyviä, koska ne oli suuret orkesterit. Ne soitti hyvin paljon

¹³⁷ TYKL/n/92/1:12–13.

¹³⁸ H4 mies, s. 1940-l.

operettimusiikkia, sit tommost päivän iskelmiä, jotka siihen aikaan oli toisenlaisia, että tultiin yhdellä mikrofoonilla toimeen ja suuressa salissa kuitenkin kuultiin tarpeeks mitä tarvittiin. Moselin koko yleisökuva ja se miten se toimi, oli jotain hämmästyttävän uniikkia, että mä en ymmärrä miten se on ollut mahdollista, koska ykskään muu ravintola ei oo pystynyt toimimaan sil tavalla, koska kyllä mä muistan tämmösen kauheen kontrollin. Esimerkiks Foijan teatteriravintola, joka kans oli semmonen paikka jossa ihmiset kävi, joka oli neljään asti aamulla auki ku se oli yökerho, niin sinne ei esimerkiksi päässy jos oli ruskeat kengät jalassa. Moselis oli naistarjoilijat, joskus joku mieski, ja ne oli puettuina dirndl-asuihin ja ne oli hyvin totta ammattitaitosia, semmosii ku vuostolkulla ollu ja tunsi kaikki. Ne piti kuin omina lapsinaan ja se mikä auktoriteetti niillä oli. Niin, mä kyllä vieläkin muistan monta kertaa miten ne on taltuttanut niit normaalit känniset satamatyöläiset. – – Siel kävi yliopiston professorit ja siel kävi sataman huorat ja kaikki siit väliltä. – – Siel selvästi erottu nää huorat, me tunnettiin monta niistä. Kantakundit oli homogeeninen ryhmä joka ymmärsi toinen toisiaan ja se oli hyvin erikoinen, hyvin erikoinen paikka.¹³⁹

Moselissa oli omat kantaporukkansa, jotka ymmärsivät toinen toisiaan. Telakkatyöläisten lisäksi homot ja merimiehet muodostivat omat porukkansa, joilla erilaisuudestaan huolimatta oli paljon yhteistä. Merimiehet olivat homojen tapaan solidaarisia toisiaan kohtaan: vahdittiin, ettei tullut rähinöitä ja uuvahtaneet kaverit kannettiin takaisin laivaan. Usein koko laivan poikamiehet lähtivät yhdessä taksilla Moseliin ja samalla porukalla takaisin laivalle tytöt kainalossa.¹⁴⁰ Merimiehet, homot ja prostituoidut viihtyivät samassa ravintolassa varmaankin siksi, että kaikki muodostivat omat toisiaan ymmärtävät tai sietävät marginaaliryhmänsä. Kuten Touko Laaksonen kuvaa sodan jälkeisen Helsingin ravintolaelämää:

Yhdessä ravintolassa – se oli niitä hurjimpia – toinen puoli oli varattu kokonaan homoille. Seinillä ei tietenkään ollut mitään kylttejä, ei mitään sellaista, mutta toisella puolella oli pelkästään *poikia tyttöystävineen* ja toisella *poikia poikaystävineen*. Kumpikin puoli pyrki vimmattusti unohtamaan toisen puolen olemassaolon.¹⁴¹

Jotkut lesbotkin kävivät Moselissa 1960–70-luvun vaihteessa, mutta saivat paikan luonteen vuoksi harvoin istua rauhassa miesten lähentely-yrityksiltä.

Se oli kauheen hauska paikka. Sai olla todella vapaasti. Ainoa ongelma siinä oli, että jos mä ny menin sinne esimerkiksi 70-luvun alussa silloisen tyttöystäväni kanssa, niin eihän me saatu istua rauhassa. Aina tuli joku äijä ku sano ”öööh eksh shä lähtis mukkaan” [matkii humalaista, TH] ja vaikka kui yrittäisit sanoa, että ei kiitos ja näin ni öyvöyvy, koska meni semmoseen paikkaan ni kaks naista ni ilman muuta sä olit siellä miestä etsimässä - - Haarikas sai enemmän istua rauhassa.¹⁴²

Moselin toiminta loppui vuonna 1973, ja homot siirtyivät istumaan iltaa juuri avattuun EKA-yhtiön omistamaan Haarikkaan (Eerikinkatu 19). Haarikka oli uudenmallinen

¹³⁹ H4 mies, s. 1940-l.

¹⁴⁰ TSH n:o 15, 18.

¹⁴¹ Hooven III 1992, 52.

¹⁴² H5 nainen, s. 1940-l.

pienempi ravintola, joka oli auki myöhempään ja jossa oli mahdollisuus rennompaan seurusteluun. Haarikassa oli ennen remonttia takaosassa L-muotoinen kabinetti tai loosi, jossa homoseurueet istuivat. Myöhemmin istuttiin pyöreiden pöytien ympärillä ja flirttailtiin pöytien välillä ja vessoissa. Lesbokin alkoivat tavata toisiaan ravintolassa Haarikan avauduttua. Henkilökunta suhtautui Haarikassakin homoasiakkaisiin hyvin. Homot ja lesbot ovat aina olleet hyvin kiinnostuneita siitä, miten heihin on ravintoloissa ja muussa ympäristössä suhtauduttu. Haastatteluista ja muistelmista paistaa läpi eräänlainen ylpeä uhma siitä, kuinka ”meitä on ollut paljon ja meistä on pidetty”. Uhma konkretisoitui alkoholin nauttimisen jälkeen, kun ei jaksettu varoa ympäristön suhtautumista ja ryhdyttiin esimerkiksi suutelemaan ravintolassa. Homot hillitsivät silloin toisiaan samaan tapaan kuin merimiehet estivät rähinöintiä omassa porukassaan Moselissa:

Haarikassa oltiin yhteen aikaan kaks iltaa viikossa joku perjantai lauantai ja sit yritettiin siitä sitten toipua (nauraa) – – Kyllä henkilökunta ties ja oli siellä yks portsarikin joka oli alan harrastaja – – Hän osas kyllä olla sitten mahdollisimman inhottava, että jos siellä jotain diskriminaatiota on ollut, niin se oli tällaisen piiloteikäläisen portsarin aiheuttamaa, mutta ei muun henkilökunnan. – – Oltiin omissa pöydissä ja usein saatiin jopa parempaa palvelua kuin kukaan muu, ainakin naisilta, vaikka nimenomaan tiesivätkin ketä siinä on. Joskus se meni vähän niinku överiksikin ja sit kun rupes olemaan semmosta yhen jos toisen sorttista pussaamista ja halaamista, niin kyllä sitä itse pyrittiin porukassa hillitsemään, että ei näin pitkälle täällä.¹⁴³

Homot ja lesbot istuivat Haarikassa yhdessä pyöreän pöydän ääressä ja muodostivat ajan mittaan oman Haarikan jenginsä:

Haarikka oli sitten se paikka jossa naiset kävi kans perjantai ja lauantai siellä ne tapas siellä määkin tapasin yhden (nauraa) sillai oltiin vähän kateltu. – – Kun se avattiin silloin siellä oli loosheja, mut sit ne poistui ja oli pyöreitä pöytiä. Sit istuttiin iso porukka pyöreän pöydän ympärillä [miehet ja naiset yhdessä, TH] ja sitä kauttahan oppis tuntemaan ihmisiä. Tunsi yhden joka tunsi toisen ja näin niinku tää porukka tuli siihen samaan pöytään ja siitä tuli sitten semmonen oma remmi. Meitäkin sattus olemaan joskus parikymmentä, kun istui siinä. Sen jälkeen mentiin sitten Foijaan, jossa kans kokoonnuimme aika paljon. Niin sanottuja isku-paikkoja ei tanssien lisäksi ollu kuin juuri Haarikka 70-luvulla. – – Semmosen tunnelman mä muistan hyvin, et odotti kauheen innoissaan joko tansseja [homo- ja lesbojärjestö Psyken järjestämiä tansseja, TH] tai viikonloppua että pääsi just Haarikkaan. – – Sit vähän kateltiin ja sit ku sai vähän silmäkontaktia ja näin, niin se oli jännittävää tai kun mentiin samaan aikaan vessaan. Ei kuitenkaan samaan koppiin ei tietenkään (nauraa), niin siinä oli semmosta ihanaa jännitystä mitä must ei tänään oo. Voi olla, ehkä mä oon sitten jo niin paatunu (hihittää).¹⁴⁴

¹⁴³ H3 mies, s. 1954. Termi piiloteikäläinen tarkoittaa piilohomoa. Sana meikäläinen on vanha homojen ja lesbojen sisäpiiriilmaus itsestään. Tässä lainauksessa teikäläinen tarkoittaa ilmeisesti sitä, että haastateltava ei enää katso kuuluvansa homojen piiriin entistaikojen malliin tai kyseinen portieeri ei ansainnut meikäläinen-nimitystä tai haastateltava viittaa haastattelijan sukupuoleen sillä meikäläinen-sanaa käytetään enemmän lesbojen keskuudessa.

¹⁴⁴ H5 nainen, s. 1940-l.

Hellyyden osoitukset samaa sukupuolta olevien kesken oli kielletty, tai ainakin kaikki varoivat sellaista käytöstä. Pöydissä alkanutta flirttailua jatkettiin usein vessassa. Haarikan miestenvessassa oli tilaa ”tutkia lisää asiaa”. On kiinnostavaa huomata, kuinka vanhemmat lesbot ja homot kuvaavat mennyttä aikaa toisaalta tukalaksi ja silti niin jännittäväksi. Moni kaipaa edelleen sitä salaperäisyyden ilmapiiriä, jota nykyisissä homodiskoissa ei enää ole:

Haarikka oli sit hiukan valosampi ja hiukkasen pienempi, niin se oli sit aivan ihana aika, että kun sä näit joku sua kiinnosti ja nyt sä näät, että se meni vessaan ni sit tehdä asiaa sit sinne niinku tutkimaan tarkemmin tilannetta. Et en mä näissä nykyhomopaikoissa tykkää ollenkaa, ku se on niin selvää. Kaikki on homoja ja se jännitysmomentti puuttuu. Just se salaperäisyys ja ja se viehätys. Sit tuli tää kaikkalainen vapautuminen, se et saa siirtyä, ennen tarjoilijan piti kuljettaa lasi jos sä haluat siirtyä toiseen seurueeseen, et nyt ei ole enää pöytiäkään, että tämänösen kaiken myötä tää homojenkin käyttäytyminen tietysti niin tuli vapaammaksi. Päästiin tekemään paljon helpommin tuttavuutta, että ei tarvinnut mitään vessakontaktii menee tekemään. Haarikassa kun oli tota vessat oli auki ni sitä aina katottiin että onko siellä yhdet jalat vai kahet jalat, et mitä sieltä näkyy (nauraa).¹⁴⁵

Haarikka oli 1970–80-luvuilla tunnetuin ja suosituin tapaamispaikka turkulaisen homo- ja lesbojärjestö Psyken tanssien ohella. Haarikassa istuivat hieman vanhemmat, kun taas nuoremmat istuivat Oregonissa (Eerikinkatu 6), Iskerin ravintolassa (Rehtorinpellontie 4), Sociksella (Seurahuone, Humalistonkatu 2), Killassa (Humalistonkatu 8) ja Henrikin Krouvissa (Yliopistonkatu 29). 1990-luvun alussa alussa istuttiin lisäksi Green Frogissa (Yliopistonkatu 29), Ritzin pianobaarissa (Humalistonkatu 7) ja Victorissa (Aurakatu 1). Kahviloista suosittuja olivat Fojjan Café (Aurakatu 10), Lehtisen kahvila (Yliopistonkatu) ja Sokos OY Wiklundin kahvio (Eerikinkatu 11). Wiklundilla istuttiin 1980-luvulla erityisesti lauantai-päivisin. Vanhat herrat istuivat rauhallisesti omissa pöydissään nuorison ”hörsöttäessä” omissaan:

Joskus saattoi [Lehtisen kahvilassa, TH] nähdä itsensä Valentin Vaalan – hänet tunnettiin, paitsi energisenä tulenkantajasieluisena elokuvaohjaajana, myöskin nuorten filmikasvojen löytäjänä. – – Se, että Vaala usein istui Urho Snellmanin tai Esko Mäkelän seurassa, oli omiaan estämään liian innokkaiden filmiin pyrkijöiden kumarrusmatkan. Vaikka kuinka olisi tehnyt mieli esittäytymään, meni sisu kaulaan, kun ajatteli, että vielä samana päivänä ”viidakko-radio” olisi tiedottanut sen läpi kaupungin.¹⁴⁶

Wikken kahvila [Wiklund, TH] oli semmonen paikka. Siel oli kaikki. Se oli semmonen lauantai-aamupäivän ja päivän must-juttu näyttäytyä. Vai kui hättääse joku kupillinen ja menoks, mut siel oli pakko käydä, ettei kukkaan päässy sanoon vaa, ettei oo käyny – – Ihmiset tunki

¹⁴⁵ H10 mies, s. 1934. Vahtimestari näytti minulle Haarikan miesten vessan, ja se on noin kaksi kertaa suurempi kuin naisten vessa, joka sekkin on hyvin tilava. Vessojen kokoero kertoo miesten asiakasvoitaisuudesta.

¹⁴⁶ Aho 1996, 16.

ikkunoiden viereen et näki ulos kuka tulee ja kuka menee kuka on toril ja se oli kans välil tuntus, et on homobileis. – – Wiiklundilla mä luulen et hyvä jos henkilökunta ymmärsi, mut ei ainakaan muut ihmiset koska siellä oltiin sinänsä siivolla. Totta kai nuoret saa elää ja keskustella kirkuu huutaa kun puhutaan riemunkiljahduksist ja siitä saatanan hörsöttämisestä, mut ei siihe sinänsäs kukkaan kiinnittänyt huomiota. – – hörsöttäminen on just sitä kaikkee vanhanajan homoseksuaalist kirkumist ja elehtimist.¹⁴⁷

Kuten aiemmin mainitsin, kaikilla ei ollut varaa käydä ravintoloissa tai he eivät viihtyneet niissä iltaa istumassa. Ensimmäisen homojärjestön perustaminen Turkuun tarkoitti tanssitoiminnan aloittamista ja siten lesbojen ja homojen ensimmäistä mahdollisuutta koontua yhteen suurella joukolla.

¹⁴⁷ H9 mies, s. 1954.

4. RIKOLLISUUDEN LOPPU JA JÄRJESTÄYTYMISEN ALKU

4.1. Turun Päivänkakkaroiden perustaminen

Homoseksuaalisten tekojen rangaistavuus poistettiin Suomen rikoslaista vuonna 1971 laajan yhteiskunnallisen keskustelun jälkeen. *Ilta-Sanomissa* julkaistiin vuonna 1966 niin sanottu homopesäjuttu, jossa homoseksuaalit kuvattiin nuoria miehiä hyväksikäyttävinä saalistajina¹⁴⁸.

Artikkeli aiheutti, päinvastoin kuin kirjoittajat olivat tarkoittaneet, laajan sympatian aallon homoseksuaaleja kohtaan. Suomen älymystöpiireissä oli jo pitkään tiedostettu homoseksuaalisten tekojen kriminalisoinnin absurdius, ja seksuaalirikoslain pikaista uudistamista vaativien joukko kasvoi. *Hufvudstadsbladetissa* julkaistiin heti *Ilta-Sanomien* jutun jälkeen yli sadan suomalaisen intellektuellin allekirjoittama kirje, jossa tuomittiin tällainen sensaatiojournalismi ja tuettiin homoseksuaalisuuden dekriminointia. Vuonna 1967 perustettiin radiotoimittaja Jorma Elovaaran johdolla Suomen ensimmäinen homojärjestö Toisen säteen ryhmä. Ryhmän yritys rekisteröityä yhdistykseksi vanhan rikoslain vielä ollessa voimassa sai yhdistysrekisterin empimään rekisteröimisen laillisuutta. Toisen säteen ryhmä siirtyi taktisista syistä jo perustetun Marraskuun liikkeen suojiin. Vuonna 1967 perustetussa Marraskuun liikkeessä toimi seksuaalipoliittinen osasto nimeltä Työryhmä 13, jonka jäsenistä pääosa oli heteroseksuaaleja lääketieteen opiskelijoita ja yhteiskuntatieteilijöitä, jotka omista idealistisista syistään halusivat tukea homoseksuaalien aseman parantamista. Marraskuun liikkeen taloudellisessa suojassa Toisen säteen ryhmä pystyi toimittamaan kaksi numeroa Suomen ensimmäistä homolehteä *Ihminen ja yhteiskunta – Homo & Societas*. Lehden tarkoituksena oli tavoittaa erityisesti maaseudulla asuvat yksinäiset homoseksuaalit ja julistaa homoseksuaalisuuden tasavertaisuutta yhteiskunnassa. Lehteä myytiin useita tuhansia kappaleita, vaikka sitä mainostettiinkin vain pienellä rivi-ilmoituksella *Helsingin Sanomissa*.¹⁴⁹ Ei tiedetä, kuinka moni maaseudulla asuva homoseksuaali huomasi ilmoituksen ja uskalsi tilata lehden, mutta

¹⁴⁸ Hämäläinen 1978, 9–12: *Homopesä paljastettu Helsingissä* julisti Ilta-Sanomien 10.8.1966 etusivullaan. Keskiäikeamakirjoituksessa vihjailtiin Suomen joutuneen kansainvälisen paheen saastuttamaksi. Vaarassa olivat erityisesti varusmiehet, jotka olivat rikkaiden ja riettaiden homojen iskenäyritysten kohteena. Veli-Pekka Hämäläisen mukaan Ilta-Sanomien artikkeli oli rakennettu huolellisesti suurta yleisöä varten vihjailevuudessaan ja tunteisiin vetoavuudessaan.

¹⁴⁹ Hämäläinen 1991, 1–3; Mustola 2004a, 495–496.

turkulaiset ainakin huomasivat. Haastateltavani kertoo, kuinka hän odotti innokkaana lehden saapumista:

Muistan, että Helsingin Sanomissa oli tämän Toisen säteen ryhmän nimissä julkaistu pieni ja salaperäinen ilmoitus, jossa kehoitettiin tilaamaan ryhmän julkaiseman lehden uusi numero nimeltä Ihminen ja yhteiskunta. Rivien välistä kuitenkin hämärästi välittyi viesti, mistä on kysymys, ja niinpä minäkin tilasin lehden. Kesti kolme kuukautta ennen kuin tilaamani lehti saapui. Se oli A4-kokoinen moniste, jossa tekstin lisäksi oli myös muutama epäselvä valokuva. Jälkeenpäin kuulin, mistä pitkä toimitusaika aiheutui: toimittajat olivat ensin väestörekisteristä varmistaneet, että kaikki tilaajat olivat olemassa olevia ihmisiä. Tällainen ylenpalttinen varovaisuus ei ollut aivan aiheetonta. Sensaatiolehdet, joita siihen aikaan olivat lähinnä Hymy ja Ilta-Sanomat, olivat julkaisseet muutamia näyttäviä kirjoituksia, joiden johtava sanoma oli uutinen: Suomessakin on homoseksualisteja! Sellaisia kuulemma on erityisesti näyttelijöiden keskuudessa sekä hotelli Aulangon henkilökunnassa Hämeenlinnassa. Myöhemmin oli Ilta-Sanomat löytänyt jopa Helsingin kaupungista yhden homoseksualistin, herra H:n. Muistan vielä, että kirjoituksen kuvituksena oli suurikokoinen valokuva, jossa näkyi kerrostalon seinää. Ikkunasta katseli kadulle tunnistamaton mieshenkilö. Kuvatekstinä oli: ”Kuvassa herra H. tähyää ikkunastaan uusia uhreja.” Tästä herra H:sta tuli muuten myöhemmin maamme ensimmäinen homojulkkis. Samoihin aikoihin tuli suomalaiskoteihin myös mustavalkoinen televisio, jonka alkuaikojen suosituimpaan viihdeohjelmaan herra H. eli Holger von Glan pääsi esiintymään. Samoihin aikoihin hän antoi myös Hymy-lehdelle haastattelun, oikein nimen ja valokuvien kera.¹⁵⁰

Toisen säteen ryhmän jäsenten päämääränä oli irrottautua Marraskuun liikkeen hyvää tarkoittavien heteroiden holhouksesta ja perustaa oma yhdistyksensä, varsinkin kun mukaan tuli jatkuvasti uutta väkeä. Uuden yhdistyksen säännöt muokattiin sen verran väljiksi, että ne menivät yhdistysrekisterissä läpi, ja näin syntyi Suomen ensimmäinen rekisteröity seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdistys eli Keskusteluseura Psyke – Diskussionsklubben Psyke -niminen yhdistys syksyllä 1968¹⁵¹. Psyke pystyi Ihminen ja yhteiskunta -lehden tuotolla julkaisemaan kirjapainossa painettua ja A5-kokoon taitettua lehteä, jonka nimeksi tuli *96* eli *Ysikutonen*. Lehteä tehtiin lähes sata numeroa kahdenkymmenen vuoden aikana (1969–1986). Psyken toiminnassa oli myös naisia mukana. *96*-lehdessä oli ensimmäisestä numerosta lähtien naisten kirjoituksia, vaikkakin vähän verrattuna miesten kirjoitusten määrään. Lehden tärkeimpiä tehtäviä homopolitiikan tekemisen lisäksi oli kontakti-ilmoitusten julkaiseminen. Moni turkulainen kertoo saaneensa lehden välityksellä tiedon Psyken Helsingin tai Turun tansseista tai ensimmäisen homo- tai lesbokontaktinsa. Psyke järjesti Helsingissä kerhoiltoja Kalevankatu 45:ssä sijaitsevassa kellarihuoneistossa, mutta muulle maalle näkyvin toimintamuoto oli oman lehden julkaiseminen.¹⁵²

¹⁵⁰ M4 mies, s. 1939. Holger von Glanin haastattelu Hymylehdessä 7/1970. Haastateltavani mukaan H. von Glan ei ollut kylläkään haastateltavan oikea nimi, vaan nimimerkki. M4 mies, s. 1939.

¹⁵¹ Mustola 2004b. Yhdistyksen nimi lyhennettiin vuonna 1970 Psyke ry:ksi.

¹⁵² Hämäläinen 1991, 1–3; Mustola 2000, 41–42; Mustola 17.9.2002, elektroninen dokumentti.

Turkulaisen yhdistystoiminnan juuret ovat puistojen keskustelupiireissä. Puistot olivat pitkään olleet enemmän keskustelukerhoja kuin seksiä etsivien miesten tapaamispaikkoja. Kun homoseksuaalisuus poistui rikoslaista, miehet tulivat rohkeammiksi puistossa liikkueensa ja toistensa kanssa keskustellessaan. Muutamat turkulaiset olivat vähitellen liittyneet valtakunnallisen Psyke ry:n jäseniksi, ja niin syntyi ajatus Turun Psyken alaosaston perustamisesta. Tätä tarkoitusta varten varattiin Puutarhakadulla sijainneesta Saukko-baarista¹⁵³ kabinetti. Varauksen teki Psyke ry:n silloinen sihteeri salanimellä maisteri Rantanen. Psyken turkulaisjäsenille lähetettiin kirje, jossa heitä kutsuttiin sunnuntaina 28.3.1971 Saukko-baarin kabinettiin keskustelemaan Turun osaston perustamisesta. ”Maisteri Rantasen” kokoukseen saapui kymmenkunta henkeä, ja yhdistyksen nimeksi valittiin Päivänkakkarat.¹⁵⁴

Kuva 7. Päivänkakkararinki. Kuvälähde 96-lehti 4–5/1973.

Kuva 8. Saukko-baari. Puutarhakatu 20. Turun maakuntamuseo, Turku (TMM) Valokuva B. Carpelan 1968.

¹⁵³ Puutarhakatu 20. Vuonna 2005 samoissa tiloissa toimi Pizzeria Napoli.

¹⁵⁴ M4 mies, s. 1939. Kokouskutsu liitteessä 5.

Muistan, että kun tulin tilaisuuteen ja tiedustelin henkilökunnalta maisteri Rantasen yksityis-tilaisuutta, sain iloisen vastauksen: ”Maisteri Rantanen onkin jo itse siellä.” Perustavaan kokoukseen oli saapunut kymmenkunta henkeä. Jälkeenpäin selvisi, että vähintään toiset kymmenen kierteli kadulla kokouspaikan ympärillä uskaltamatta tulla sisään. Mukana olevat homot tunsivat kaikki toisensa jo ennestään. Varsinainen uutinen oli se, että paikalle oli saapunut myös kolme lesboa. Sellaisia kukaan ei ollut aikaisemmin elävänä nähnytään. Kokouksissa pohdittiin esille noussutta ongelmaa, millä tavoin saataisiin jäsenille tieto uuden yhdistyksen tilaisuuksista. Pohdittiin mahdollisuutta julkaista ilmoitus Turun Sanomien henkilökohtaista palstalla. Suunnitelmaa ei kuitenkaan koskaan toteutettu. Erällä mukanaolijalla oli omakohtainen kokemus siitä, että Turun Sanomat oli ehdottomasti kieltäytynyt julkaisemasta ilmoitusta, jossa mies halusi kirjeenvaihtoon toisen miehen kanssa. Toinen mukanaolija huolehti erään turkulaisen kukkakaupan näyteikkunasomistuksesta, ja hän tarjosi mahdollisuutta sijoittaa sovittuun näyteikkunaan ilmoitus, jossa kerrottaisiin, että sen ja sen nimisen joukon seuraava kokoontuminen on vanhassa paikassa silloin ja silloin. Tähän kuitenkin tarvittaisiin joukolle joku peitenimi. Se ei saisi ulkopuolisille paljastaa, mistä asiasta on kysymys. Etsittiin nimeä, mutta kukaan ei oikein keksinyt sopivantuntuista. Joku ehdotti nimeksi ”Saukko 71” (sentapaisia jalkapallojoukkueiden nimiä oli siihen aikaan olemassa): nimessä olisi ollut tällöin mukana perustamispaikka ja vuosi. Lopulta kiistan ratkaisi joku tytöistä sanomalla: ”Mehän olemme Päivänkakkaroita.” Näin asia oli päätetty.¹⁵⁵

4.2. Päivänkakkaroitten tanssit ja muu sosiaalipalvelutoiminta

Toiminta oli alussa hyvin epäyhdistysmäistä: tapaamiset järjestettiin ensin yksityiskohteissa ja sittemmin Maarian VPK:n kabinetissa (edelleen salanimellä maisteri Rantanen), eikä yhdistyksellä ollut toimistoa, jäsenrekisteriä, varsinaista hallitusta tai pöytäkirjoja. Tilaisuuksista tiedotettiin puistoissa ja kaupungilla jaettavien lappusten¹⁵⁶ sekä puskaradion välityksellä, ja lehti-ilmoituksiakin kokeiltiin. Yhdistykseen sai yhteyden postilokero-osoitteen kautta, mikä oli alku päivystystoiminnalle. Vähitellen toiminta kuitenkin vakiintui Psyke ry:n Turun alaosastoksi, jonka toiminnasta tiedotettiin 96-lehdessä. Yhdistystoiminnan käynnistäminen oli vaikeaa rahanpuutteen vuoksi. Päivänkakkaroitten liikevaihto oli vuonna 1974 vain 3 000 mk¹⁵⁷, ja tämä vuosi oli vielä yhdistykselle kiireinen, sillä vuoden aikana järjestettiin Turun historian ensimmäiset homotanssit Rautatie-läistentalolla:

¹⁵⁵ M4 mies, s. 1939. Tällaisia kukkakaupan näyteikkunaan sijoitettua ilmoituksia (esimerkiksi ”Päivänkakkaroita saatavilla perjantaina”) ei todellisuudessa kertaakaan käytetty. Se jäi pelkäksi ideaksi, joka ehkä kuitenkin vaikutti nimenvalintaan. Turkulaiset ovat aina olleet ylpeitä Päivänkakkaroista, koska Turun Seudun Seta ry on Päivänkakkaroitten perillisenä vanhin Suomessa edelleen toimiva seksuaalivähemmistöjärjestö. Valtakunnallinen Seta ry perustettiin vuonna 1974, ja Psyke ry:n toiminta loppui vuonna 1986 tai 1987.

¹⁵⁶ ”Jaettiin niitä ohjelmalehtisiä pitkin kaupunkia kaikille, jotka näytti vähänki homolta tai lesbolta, niin että sille vaan lykättiin käteen, et joo siel on bileet”. H11 transhenkilö, s. 1950-l.

¹⁵⁷ Päivänkakkaroitten tilinpäätökset 1974–76. TUSETA. Vuoden 2004 rahanarvoksi muunnettuna summa on noin 2 300 euroa.

Keväällä 1972 heräsi ajatus oman ravintolaillan järjestämisestä. Omaa rahaa yhdistyksellä ei ollut siihen aikaan ollenkaan muutaman markan postimerkkikassaa lukuun ottamatta, joten tilaisuus päätettiin järjestää sillä tavoin, että sinne oli ilmoittauduttava etukäteen ja maksettava yhdistyksen postisiirtotilille illalliskortin hinta. Illalliskorttia vastaan tarjottiin wieninleike ja perunamuusia. Paikaksi löytyi radan varressa sijainnut Rautatieläisten talo ja ruoka tilattiin Ammattikoulusta. Jäsenistö oli siihen mennessä kasvanut ja mukaan oli tullut myös muutama ravintola-alalla työssä oleva nainen, jotka ryhtyivät tarmokkaasti toimeen. Tilaisuus onnistui erinomaisesti, ja osanottajia taisi loppujen lopuksi olla 130. Tämä ensimmäinen tilaisuus oli yhdistyksen toiminnassa käännekohta. Se oli järjestäjille niin suuri ponnistus, että se pakotti toimintaan mukaan suuren määrän uusia aktiivijäseniä.¹⁵⁸

Kuva 9. Rautatieläistentalo. Ratapihankatu 49 – Koulukatu 22. Turun maakuntamuseo (TMM). Valokuva C. J. Gardberg 1957.

Vanha Rautatieläistentalo sijaitsi osoitteessa Ratapihankatu 49 (iso kulmatontti, jossa aikoinaan sijaitsi Turun Muna Oy). Päivänkakkaroiden tanssit jatkuivat talolla sen purkamiseen saakka keväällä 1976, jolloin tanssit siirtyivät Turun Weikkojen talolle (Mikonkatu 2). Tanssipaikan hankkiminen ei ollut helppoa 1970-luvulla. Helsingissä ravintola Lucci oli mennyt konkurssiin sen jälkeen, kun *Hymy-lehti* kertoi vuonna 1969 sensaatio-artikkelissaan ravintolassa järjestetyistä homotansseista¹⁵⁹. Turun Rautatieläistentalolla oli ystävällinen emäntä, jolla ei ollut mitään sitä vastaan, että nuoret miehet siivosivat ja koristelivat talon hienoksi tilaisuuttaan varten sekä tanssivat vielä illalla emäntää. Tanssien järjestäminen vaati paljon talkootyötä, mutta tanssit toivat tarpeellista rahaa

¹⁵⁸ M4 mies, s. 1939.

¹⁵⁹ *Hymy* 5/1969. *Kielletyn rakkauden ravintola*; 96-lehti kertoo, että Luccin toimitusjohtaja erotettiin ja ravintola suljettiin pian Psyken tanssien jälkeen. 96-lehti 3/1969.

yhdistyksen pieneen kassaan ja uusia aktiivijäseniä yhdistykseen. Osa turkulaisista oli jo käynyt Helsingin Psyken järjestämissä tansseissa Kalevankadun kellarihuoneistossa, mutta nyt saattoi ensimmäistä kertaa tanssia tyttö- ja poikapareissa myös Turussa.

Tansseja jatkettiin Turun Weikkojen talolla Mikonkatu 2:ssa vuodesta 1976 lähtien. Järjestelyt olivat sielläkin työläitä, vaikka taloa ei tarvinnutkaan mennä lämmittämään puilla puolenpäivän aikaan kuten Rautatieläistentaloa. Tansseja ei saanut järjestää ilman huvilupaa, ja huvilupaa ei saanut ilman perusteltua syytä. Järjestäjät keksivät ilmoittaa huvilupa-anomuksessa, että illoissa käsiteltiin yhdistys- ja alueosastoasioita, ja tämän jälkeen olisi kaksi tuntia tanssia. Tietysti koko ilta tanssittiin. Alkoholia ei saanut tarjoilla, mutta kieltoa kierrettiin myymällä ”terävää Coca-Colaa”¹⁶⁰ tiskin alta tai katsomalla omien pullojen tuomista läpi sormien. Pullot piilotettiin sitten pöydänjalan viereen tai ikkunalle verhon taakse poliisin tarkastusten varalta. Tuloja hankittiin lipunmyynnin lisäksi myymällä kahvia ja virvoitusjuomia sekä voileipiä aina 1980-luvun lopulle saakka. Järjestelyt vaativatkin aina 10–15 hengen talkooväen, joka aloitti jo päivällä leipien tekemisen ja salin koristelemisen. Tämän jälkeen oli vielä kuljetettava ruuat, juomat ja soittolaitteet paikalle, siivottava tila kahden maissa yöllä tanssien päätteeksi sekä kuljetettava tavarat pois paikalta.¹⁶¹ Siivous tehtiin aina erityisen huolellisesti, sillä haluttiin antaa hyvä kuva tilan vuokraajalle, jotta yhteistyö jatkuisi ongelmitta. Talkooväki koostui pääosin miehistä, sillä yhdistyksessä ei vielä ollut paljon naisia mukana. Väkeä tansseissa kävi noin sata henkeä.

Päivänkakkaroitten toinen puheenjohtaja oli valmis käyttämään omaa nimeään, jotta yhdistykselle saatiin avattua pankkitili ja vuokrattua postilokero. Postilokeroon tulikin heti yhteydenottoja Turusta ja lähiseuduilta. Kysymyksessä oli siis eräänlainen päivystystoiminnan alku, tosin vielä ilman puhelinta. Kirjeet olivat pääosin joko kontakti-ilmoituksia tai ”Jumala rankaisee” -kirjeitä, mutta tietoa pyydettiin myös homoseksuaalisuudesta, transvestismistä, fetisismistä ja heteroseksiiin liittyvistä ongelmista. Viimeksi mainittuja heterokirjeitä tuli yhdistykselle ilmeisesti väärinkäsityksen vuoksi. Yhdistys mainosti lehdissä vielä 1980-luvun alussa puhelinpäivystystään tähän tapaan: ”Sukupuolisen suuntautumisen perusteella tapahtuvaa syrjintää ja leimaamista vastustavat?” ja ”Oletko seksuaalisesti poikkeava, tarvitsetko neuvoja ja tietoa?” Yhdistys sai kirjeitä maaseudun

¹⁶⁰ ”Sit me pullotettiin viinaa tyttöjen kanssa. Kaadettiin joka pullosta pois ja sit kaadettiin viis senttiä viinaa. Sit korkattiin ne uudestaan kiinni ja kysyttiin, et otatko terävää Coca-kolaa vai vai tota niin Coca-kolaa. Et hintaa ois näin. Ne meni aivan ne laatikot missoli viinaa joukossa.” H11 trans-henkilö s. 1950-l.

¹⁶¹ H1 mies, s. 1953; H2 mies, s. 1942.

miehiltä, jotka pyysivät apua impotenssiin, avioliitto-ongelmiinsa ja yksinäisyyteensä. Kirjoittajilla ei selvästikään ollut tietoa siitä, mitä seksuaalinen poikkeavuus tarkoittaa. Yhdistys vastasi näihinkin kirjeisiin ystävällisen auttavaisesti. Puhelin hankittiin vuonna 1976, ja puhelinpäivystys järjestettiin ensin aktivistien kodeissa, kunnes yhdistys sai vuokrattua ensimmäisen huoneistonsa Puutarhakatu 44:stä vuonna 1980. Puhelinpäivystystä pidettiin jonkin aikaa jopa eräässä kukkakaupassa, jossa puhelin oli päivät tiskin alla pahvilaatikossa äänettömänä. Illalla puhelin nostettiin esiin päivystystä varten. Yhdistyksen toimistot olivat alkuun pieniä yksioita Puutarhakadulla, Vähä Hämeenkadulla ja Sirkkalankadulla. Vuonna 1985 yhdistyksellä oli jo kahden huoneen kokoinen toimisto, kerhotilaksi kutsuttu huoneisto, Linnankatu 63:ssa (Linnapubin yläkerrassa). Tästä huoneistosta lohkaistiin pian toinen huone Turun ensimmäisen AIDS-tukikeskuksen käyttöön.¹⁶²

Päivänkakkaroilla oli vireää jäsenoimintaa, vaikkei se ollutkaan rekisteröity yhdistys. Tietoa levitettiin tansseissa, kirjeitse ja puhelinpäivystyksen kautta. Tanssien lisäksi järjestettiin miesten saunailtoja Raision vesilaitoksen saunalla sekä Yo-kylässä, ja vuonna 1981 aloitettiin yhä jatkuva miesten leiriperinne Laitilan Tulirannassa. Tuliranta on Laitilan VPK:n omistuksessa, ja Päivänkakkarat varasi leirikeskuksen aina nimellä VSS-yhdistys eli Varsinais-Suomen Väestönsuojelu. Leirillä kävi alkuvuosina myös naisia, mutta pikkuhiljaa miehet valloittivat leirin itselleen. Keväisin ja syksyisin järjestetty Tuliranta houkutteli miehiä koko Suomesta. Leiri oli ja on edelleen monelle miehelle vuoden kohohta ja joillekin ainoa kontakti muihin homoihin. Vielä nykyäänkin talkootyönä järjestettävällä leirillä on ollut ohjelmassa saunomisen ja juhlimisen lisäksi alustuksia eri aiheista, taidenäyttelyitä, aerobikkia ja karaokea.¹⁶³

Vuonna 1983 Päivänkakkarat irtautui Helsingin Psyke ry:stä omaksi yhdistyksekseen ja rekisteröityi nimellä Turun Seudun Psyke ry – Åbonejdens Psyke rf. Vuonna 1988 yhdistys vaihtoi nimensä Turun Seudun Seta ry:ksi, ja toimii tällä nimellä edelleenkin.

¹⁶² M5 mies, s. 1934; Vanha päivystyskirjeenvaihto sekä Psyken ja Setan pöytäkirjat vuoteen 1990. TUSETA.

¹⁶³ H1 mies, s. 1953. Setan naiset saivat kerran 1980-luvulla varattua tanssipaikakseen Turun Upseerikerhon, sillä varaus oli kirjattu vahingossa nimellä Detan naiset. Lesbotanssit olivat henkilökunnalle yllätys.

4.3. Turun Seudun Psyke ry:n suhteet poliisilaitokseen ja kaupunkiin

Asemanpuistossa liikuskelevia miehiä oli 1970-luvun alussa jo pitkään häirinnyt poliisin jatkuva partioiminen ja henkilötietojen kyseleminen. Vaikka poliisi ei pidättänyt enää ketään homoseksuaalisuuden tai pelkän oleskelun vuoksi, ärsytti heidän läsnäolonsa paikallaolijoita ja aiheutti vastalauseita:

Vuonna 1971 elettiin monin tavoin toisenlaista aikaa kuin nyt. Uudistettu seksuaalirikoslaki oli juuri tullut voimaan, ja vaikka homoseksuaalisuudesta ei enää voinutkaan lain mukaan saada vankeustuomiota, oli asia vielä niin uusi, että esimerkiksi turkulaiset poliisit eivät selvästikään olleet lainmuutoksesta edes tietoisia, ns. suuresta yleisöstä puhumattakaan. Olin itse rautatieaseman puistossa kun keskelle puistoa ajoi poliisi piiska-autollaan ja ryhtyi nuhtelemaan paikalla olijoita siitä, että he oleskelivat tällaisessa paikassa. Rohkenin tiedustella, eikö kaupungin puistoja ollut nimenomaan sitä varten perustettukin, että ihmiset voisivat vapaa-aikanaan niissä oleskella. Vastauksen sävy oli se, että ”Onhan se tietysti niinkin, mutta jos joku oleskelee jossakin tietyssä paikassa, siitä syntyy heti tietynlaisia epäilyjä.” Poliisien osalta saatiin aikaan kurinpalautus vasta kun asiasta silloisen valtakunnallisen vähemmistöjärjestön Psyke ry:n nimissä oli lähetetty valituskirje Turun silloiselle poliisimestarille Helge Kukkamäelle.¹⁶⁴

Päivänkakkaroitten ensimmäisiä tehtäviä olikin valittaa Psyke ry:n kautta Turun poliisilaitoksen poliisimestarille ”turkulaisten poliisien suhtautumisesta sukupuolivähemmistöihin”¹⁶⁵. Valitus kertoo homojen ja lesbojen epäluottamuksesta poliisiviranomaisia kohtaan. Suomessa oli tuomittu 1950-luvulla homoja ja lesboja homoseksuaalisen haureuden harjoittamisesta erimittaisiin vankeusrangaistuksiin keskimääriin 50 henkilöä vuodessa ja 1960-luvullakin edelleen 20 henkilöä vuodessa. Viranomaisten otteista 1950-luvulla kertovat lukuisat poliisiratsiat homojen kohtauspaikoilla.¹⁶⁶

En tiedä, ratsasiko Turun poliisi puistoja 1950–60-luvuilla tai tuomittiinko turkulaisia näiden vuosien aikana, mutta poliisilla oli 1980-luvulle saakka tapana kysyä puistoissa oleskelevien miesten henkilötietoja ja listata epäilyttävien henkilöiden nimiä ylös.¹⁶⁷ Turun puistoissa liikkui homojen lisäksi nuorisojengiläisiä ja viinatrokareita. Eräs haastateltavani kertoi, kuinka hänet oli noudeutu Moselista iltaa istumasta suoraan poliisiin kuulusteluun turkulaisen homokiristysjutun selvityksen yhteydessä. Haastateltavaani ei epäilty

¹⁶⁴ M4 mies, s. 1939

¹⁶⁵ Kirje poliisimestari Helge Kukkamäelle 5/1971. Psyke ry. Saapuneet ja lähteneet kirjeet 1971–1985. TUSETA. Kopio kirjeestä liitteessä 6.

¹⁶⁶ Månsson 1984, 335–336, 343. Helsingin yliopiston vuonna 1983 tehdyn tutkimuksen mukaan 7 % miehistä ja 2 % naisista oli joutunut poliisin rekisteröimäksi homoepäilyn vuoksi.

¹⁶⁷ Tukholman poliisi tarkasti myös henkilöllisyystodistuksia puistoissa 1960-luvulla osana normaalia järjestyksenpitoa, mutta ei kerännyt tietoisesti varsinaista homorekisteriä. Parikas 1999, 602–604.

rikoksesta, mutta häneltä kysyttiin tietoja muista homopiireissä liikkuvista henkilöistä.¹⁶⁸ Poliisin täytyi näin ollen olla selvillä tiettyjen henkilöiden homoseksuaalisuudesta. Vuonna 1984 Turun Psyke ry:n aktiivijäsen kieltäytyi kertomasta nimeään Urheilupuistossa kiertäneelle ratsupoliisille ja sai oikeudenkäynnin jälkeen sakot niskoittelusta poliisia vastaan. Turun Psyke lähetti silloin seuraavanlaisen kirjelmän Turun kaupungin poliisimestarille ja sisäasiainministeriöön:

Yhdistyksemme puhelinpäivystys on saanut vastaanottaa hätäantyneitä soittoja jo syyskuusta 1983 alkaen. Turun Urheilupuistossa, viime aikoina myös Rautatieasemanpuistossa on poliisi tiedustellut rauhallisten kävelijöiden nimiä. Aluksi otaksuttiin, että toiminta kohdistuu kaikkiin puistoissa oleskeleviin ja liittyy rikoksen tai järjestyshäiriön selvittämiseen. Viime aikoina kuitenkin on näyttänyt yhä ilmeisemmältä, että kyseessä on nimenomaan seksuaalivähemmistöihin kuuluvien listaaminen. Kun vielä poliisi on nimen lisäksi vaatinut saada tietää myös osoitteen ja vieläpä työnantajan, on ymmärrettävää, että toiminnan kohteeksi joutuneet ovat huolissaan oikeusturvastaan. Saamiemme tietojen mukaan poliisi ei ole kysyttäessäkään kertonut asianosaisille, mistä on kysymys. Olisimme kiitollisia, jos saisimme tietää, mistä syystä Turun poliisi – tietääksemme ainoana Suomessa on ryhtynyt tämänkaltaiseen tietojen keruuseen. Turussa 12.1.1984. Kunnioittavasti Turun Seudun Psyke. Allekirjoitukset.¹⁶⁹

Ikävä kyllä en löytänyt vastausta tähän kirjelmään, jos sellaista edes on tullut. Henkilötietojen kysely loppui kylläkin vähitellen. Olen kysynyt haastateltaviltani heidän suhtautumisesta poliisiin, eikä suurimmalla osalla ole ollut ongelmia virkavallan kanssa:

- Psyke on vuonna 84 tehnyt valituksen poliisille, kun on kysely nimiä asemanpuistossa?
- Ai joo nyt muistan, että siellä joskus seurasi muistaakseni vihreä Lada ja mä olin kiinnostunut siitä, että mitä se mua seuraa ja pyöri asemanpuistoo ympäri. Mää olin jo pitkän aikaa kiinnittänyt siihen huomioon ja sitten rupes kaikki muutkin kiinnittämään siihen huomioon ja sit mä tein sille jekun. Mä menin ja otin rekisterinumeron ylös ja menin kotiin ja soitin sitten poliisille ja kysyin, että mikä tää tämmönen auto kun seuraa mua koko ajan. Mä haluan tietää mikä se on ja juu se on Turun poliisilaitoksen rekisterissä sanottiin (naurua), mutta aika pelottavalta tuntuu kun siinä kieppuu ympärillä auto.
- Mua kiinnostaakin nää homojen ja poliisin väliset suhteet?
- Ei oo mulla ainakaan huonoja kokemuksia. Asemanpuistossa niin kyllä oli semmonenkin tilanne että yks nuorehko mies siinä rupes X:n ja mun vieres reuhtomaan ja sitten, kun se rupes puhaltelemaan tupakansavua meidän naamaan ja rupes käymään mun kimppuun ihan fyysisesti ja no se on se vanha hyvä konsti, että paras hankkia itse itselle poliisi ja mä menin soittamaan poliisiin. Eihän sitä kukaan muu voi tehdä niin (naurua). - - Poliisi tuli sitten hakemaan ne, että mä en ole koskaan joutunut sellaseen, että poliisi olisi virnistellyt mulle.¹⁷⁰

Turun Psyke ry:n muut poliisiasiat liittyivät tanssien järjestelyihin. Vuonna 1978 Turun Weikkojen talossa asui sattumalta eräs komisario, joka kerran näki miesten suutelevan pihalla Päivänkakkaroitten tanssien jälkeen ja närkästyti siitä, että taloyhtiön osakkeiden

¹⁶⁸ M5 mies, s. 1934.

¹⁶⁹ Kirje Turun kaupungin poliisimestarille 12.1.1984. Psyke ry. Saapuneet ja lähteneet kirjeet 1971–1985. TUSETA.

¹⁷⁰ H3 mies, s. 1954.

arvo laskee. Weikkojen yhdistykseen kuuluvana hän sitten aiheutti sen, että tanssit jouduttiin lopettamaan Weikkojen talolla parin vuoden jälkeen ja siirtämään Gillesgårdenille.¹⁷¹ Lisäksi yhdistys sai vuonna 1985 sakot Pyrkivän Urheilutalolla, kun poliisi oli tullut tammikuun pakkasilla sattumalta lämmittelemään Psyken tansseihin ja huomannut omat viinapullot pöytien alla. Sakko tuli rikkomuksesta ”huvitilaisuuksista annettujen määräysten rikkominen: julkisen huvitilaisuuden toimeenpanijana laiminlyönyt huolehtia järjestyksen säilymisestä sallimalla päihtyneiden oleskella huveissa, tuoda sinne ja pitää hallussa alkoholijuomia”.¹⁷²

Turun Psyke ry ei ollut juurikaan tekemisissä Turun kaupungin kanssa, koska kaupunki ei noteerannut Psykeä avustusten jaossa tai muutenkaan. Kaupunginhallitus reagoi ensimmäisen kerran Psyken olemassaoloon vuonna 1983, kun se vaati selvitystä Turun vaakunan käytöstä yhdistyksen logona. Psyke oli jäsenkilpailun tuloksena ottanut käyttöön Turun vaakunaa muistuttavan logon, jossa ”kysymyksessä on kreikkalaisen lambda-kirjaimen mukaelma, johon on yritetty saada vaakunan ilmettä käyttämällä heraldisia liljoja.” Lambda-kirjain on vanha homojärjestöjen käyttämä tunnus. Yhdistyksen jäsentiedotetta, jonka kannessa vaakunalogoa käytettiin, postitettiin kaupungin virastoihin, ja näin asia tuli kaupunginhallituksen tietoon. Kun Psyke vielä mainosti kiertokirjeessä 8/1983 yhdistyksen tulevaa vaakunallista T-paitaa, kaupunginhallitus oli valmis puuttumaan asiaan. Kaupunginhallitus vaati Psykeltä pikaista kirjallista selvitystä ja huomautti: ”Kunnallislain mukaan kunnanvaltuusto voi hyväksyä kunnalle vaakunan, josta on käytettävä koko vaakunankuvaa tai pelkästään tunnuskuva. Vaakunan käyttöä valvoo kunnallishallitus. Toisaalta on todettava, että tavaramerkkilain mukaan vaakunaa ei saa ilman

lupaa ottaa tavaramerkkiin.” Psyke antoi nopean ja anteeksipyytelevän selvityksen ja lopetti heti vaakunan käytön yhdistyksen logona.¹⁷³

Kuva 10. Psyken vaakuna. Kuvälähde. Mainoksia ja sekalaisia ilmoituksia. TUSETA.

¹⁷¹ H1 mies, s. 1953; H3 mies, s. 1954; M2 mies, s. 1938.

¹⁷² Sakko Pyrkivän tansseista 26.1.1985. Turku/1.vartiopiiri. Psyke ry. Saapuneet ja lähteneet kirjeet 1971–1985. TUSETA.

¹⁷³ Kirje kaupunginhallitukselta 3.10.1983 ja yhdistyksen vastine 20.10.1983. Psyke ry. Saapuneet ja lähteneet kirjeet 1971–1985. TUSETA; Jäsentiedote 8/1983. Psyken ja Sevän jäsentiedotteet. TUSETA.

5. JÄRJESTÖ JA YHTEISÖ

5.1. Psyken, Setan ja Sevän linjanvetoriitoja

Homoseksuaalien vapautumisen historiasta puhuttaessa useimmat, ainakin homot ja lesbot, tietävät mainita Stonewallin kapinan, joka oli New Yorkissa vuonna 1969 alkanut mellakka poliisin ratsioita vastaan.¹⁷⁴ Stonewall Innin kapakkamellakasta alkunsa saanut nykyaikainen homovapautusliike Gay Liberation Movement vaikutti suuresti Englannin, Ruotsin ja Suomenkin nykyaikaisten homojärjestöjen syntymiseen. Suomen Setan perustivat muutamat Psyken toiminnassa mukana olleet, ja toimintaan tyytymättömät aktivistimiehet amerikkalaisten, tanskalaisten ja hollantilaisten liikkeiden innostamina vuonna 1974. Seta syntyi siis Psyken sisäisestä oppositiosta. Hollantilaisella Benno Premselalla oli erityisen tärkeä vaikutus Setan syntymiseen 1970-luvun alussa. Setan päämääräksi tuli hollantilaisen liikkeen esimerkin mukaisesti yhteiskunnan muuttaminen ja erilliskulttuurista eroon pääseminen eli konfrontaation kautta integraatioon. Julkisen valistustyön kautta homoille ja lesboille oli taattava tasavertainen asema yhteiskunnassa. Psyke oli tehnyt uraauurtavaa työtä Suomessa homouden dekriminisoimisen saavuttamisessa ja katsoi itsensä asiantuntijajärjestöksi sekä jäsentensä etuja ajavaksi sosiaalipalvelujärjestöksi. Setan ja Psyken välit kärjistyivät kysymyksessä erilliskulttuurin tarpeellisuudesta. Seta kunnioitti Psyken yhteiskunnallisia saavutuksia (dekriminisointi) ja lehden alkuaikoina harrastamaa yhteiskuntakriittistä linjaa, mutta katsoi yhdistyksen myöhemmin muuttuneen sisäänpäin kääntyneeksi, ylivarovaiseksi ja klikkiytyneeksi. Seta arvosteli erityisesti Psyken lehteä *Ysikutosta* pornografisia kuvia sisältävänä läpikaupallisena julkaisuna ja yhdistyksen keskittymistä suljettujen kallishintaisten ravintolailtojen järjestämiseen. Setan perustajat olivat enimmäkseen nuoria opiskelijamiehiä, jotka identiteettistään varmoina halusivat esittää maailmalle kuvaa kunnollisista, avoimista, onnellisista ja siten onnistuneista homoihmisistä.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Harva sen sijaan tietää, että Stonewallin mellakan aloittivat *rekkalesbot* ja *drag queenit* tuona iltana 28.6.1969. Osaltaan kyse oli sattumasta, mutta kumpikin ryhmä oli loppen kyllästyneet poliisin jatkuvaan mielivaltaan. Drag queenit ja maskuliiniset rekkalesbot ovat olleet homoyhteisön paerialuokkaa, ja heidän osallisuutensa Stonewallin aloittajina unohdetaan usein. Duberman 1993, 196–212.

¹⁷⁵ Heikkinen 1.1.2001 ja Stålström 23.12.2001, elektroniset dokumentit; Saarinen 1991, 27–30; SETA 2/1975, 8.

Psyken lehdessä olikin alastomien miesten kuvia ja kontakti-ilmoituksia, mutta myös monia informatiivisia ja kantaa ottavia artikkeleita yhteiskunnan ja homojen välisistä suhteista. Psyke oli tavoitteessaan konkreettisempi kuin idealistinen Seta ja pyrki järjestämään yhdessäolomahdollisuuksia jäsenistölleen. Mustolan mukaan Helsingin Psyken jäsenistö oli vanhempaa kuin nuoren Setan ja ikäerot näkyivät yhdistysten järjestämien tanssi-iltojen erilaisissa musiikkilinjooissa. Psyken tansseissa soitettiin humppaa, tangoa ja muuta perinteistä suomalaista tanssimusiikkia, kun taas Setan bileissä soi rokki ja diskomusiikki. Psyken jäsenistö oli myös varovaisempaa, ja Psyken niin sanotut Sirkan tanssit järjestettiin yksityistilaisuutena, kun taas Seta järjesti diskojaan avoimesti opiskelijaravintoloissa ja osakunnissa.¹⁷⁶ Yhdistysten välit olivat koko 1970-luvun kitkerän viileät, sillä kumpikin ajoi itselleen tärkeiksi kokemiaan asioita. Kun Psyken toiminta hiipui vuonna 1986, Seta oli jo laajentanut toimialaansa moniin Psyken toimintamuotoihin kuten puhelinpäivystykseen, lehden kontaktipalstoihin sekä toiminnan turvaavaan ja tuottoa tavoittelevaan diskotoimintaan.

Vähemmistöjärjestöjen riitelystä ei ole mitään uutta tai ihmeellistä. Yhteiskunnan sorto yhdistää mitä erilaisimpia ihmisryhmiä toisiinsa, mutta järjestöt hajoavat helposti, kun eri intressit tulevat etusijalle. USA:ssa Gay Lib Movement alkoi hajota miesten ja naisten ryhmiin, kun naiset siirtyivät feministisiin liikkeisiin ja miehetkin olivat keskenään eri mieltä tavoitteissaan. Katuaktivistien vaatiessa avointa konfrontaatiota tyytyivät maltillisemmat työskentelemään kulisissa systeemin sisällä.¹⁷⁷ Englannissa oli samanlaista jakoa radikaaliryhmien ja omaan erilliskulttuuriin tyytyväisten ”don’t rock the boat” -ihmisten välillä. Englantilaisen Gay Liberation Frontin aktivistien mielestä puistohomot olivat sääliittäviä ja pelastusta kaipaavia ihmisiä, kun taas puistoja harrastavat järjestöihin kuulumattomat eivät olisi voineet vähempää välittää aktivistien mielipiteistä.¹⁷⁸

Ruotsissa maltillisten ja radikaalien välinen ero tapahtui sekä Stonewallin mainingeissa 1970-luvulla. Vuonna 1950 perustettu RFSL (Riksförbundet för sexuellt likaberättigande) ei ollut nuorison mielestä tarpeeksi radikaali, ja yhdistyksestä erkani omia radikaaliryhmiä emojärjestön kuitenkaan hajoamatta. Myös politiikka vaikutti voimakkaasti ruotsalaisten sivujärjestöjen perustamiseen, sillä RFSL katsottiin liian konservatiiviseksi vasemmistoliikkeiden aikakaudella. Esimerkiksi Göteborgissa vaikutti RFSL:n

¹⁷⁶ Mustola 2004a, 496.

¹⁷⁷ Marcus 1992, 40, 412–413.

¹⁷⁸ Power 1995, 11, 24–28.

radikaalimpi kakkososasto eli Tvåan, Röda Bögor ja Lesbisk Front. Muualla maassa RFSL:n linjan uudistumista vaativat Örebrossa perustettu ryhmä Gay Power Club I sekä monet opiskelijahomojärjestöt ja naisten- ja vasemmistoliikkeiden sisällä toimivat homot ja lesbot.¹⁷⁹

Seksuaalivähemmistöjärjestöt ovat maailmalla olleet usein nimenomaan miesten vetämiä homojärjestöjä. Esimerkiksi Virossa syntyi 1990-luvulla erillinen järjestö miehille ja naisille: Eesti Gay Liit ja Eesti Lesbi Liit¹⁸⁰. Suomessa ja Ruotsissa miehet ja naiset ovat työskennelleet kuitenkin alusta alkaen samoissa yhdistyksissä, vaikka lesbot ovatkin kritisoineet miesten dominanssia ja vaatineet naisnäkökulman huomioimista. Englannissa naiset pettyivät 1970-luvun alussa Gay Liberation Frontin toimintaan suurissa kaupungeissa, sillä he kokivat joutuneensa jälleen kerran kahvinkeitäjäien asemaan miesten haaliessa johtopaikat ja siirtyivät joukolla naisliikkeeseen. Naisliikkeetkään eivät ymmärtäneet lesbojen erityistarpeita, jolloin lesbot perustivat omia lesboseparatistisia järjestöjään ja kommuunejaan.¹⁸¹ Pienissä kaupungeissa lesbot ja homot toimivat kuitenkin usein yhdessä, sillä yhteisöllisyyden tunne oli niissä voimakkaampaa. Syrjintä yhdisti lesbot ja homot yhdeksi queer-rintamaksi. Pienien kaupunkien järjestöissä naisetkin löysivät vaikutuskanavansa.¹⁸²

Turun Seudun Psyke ry oli emojärjestönsä mukaisesti psykeläinen yhdistys. Päämääränä oli tarjota toimintaa jäsenistölle ja kerätä rahaa yhdistystoimintaan talkootyön avulla. Rahkeet olisivat tuskin edes riittäneet politiikan harjoittamiseen, ja se puoli jätettiinkin suosiolla Helsingin setelaisten vastuulle. Turussa oltiin kuitenkin koko ajan hengessä mukana, vaikka toimittiinkin vielä kerhoasteella. Turun erikoisuus oli oma kilpailevien yhdistysten välinen kärhämä 1980-luvun alussa: Turun Psykestä irtaantui kolmen miehen ja kolmen naisen joukko, joka perusti oman yhdistyksen eli Seksuaalivähemmistöt SEVÄ ry:n.¹⁸³ Seväläiset järjestivät Psyken tanssien kanssa kilpailevia tansseja ja julkaisivat omaa jäsentiedotetta. Sevällä oli myös hetken aikaa oma kerhotila Arvinkadun kerhokeskuksessa. Olen lukenut Sevän jäsentiedotteita, mutta yhdistyksen päämäärä ei ole minulle avautunut. Sevä julisti tavoitteissaan muun muassa seuraavaa:

¹⁷⁹ Lindholm & Nilsson 2002, 223–230; Petersson 2000, 21–25,

¹⁸⁰ Eesti Lesbi Liit on lopettanut toimintansa, mutta Viroon on perustettu uusi nuorten homojen ja lesbojen ryhmä nimeltään Mea Culpa.

¹⁸¹ Dixon 1988, 69–84.

¹⁸² Power 1988, 147–148.

¹⁸³ SEVÄ ry vaikutti Turussa vuosina 1982–1984. Yhdistysrekisterin mukaan Sevä oli kylläkin rekisteröity 19.3.1984 eli samana vuonna, kun se lopetti toimintansa.

- SEVÄ ry:llä on selkeät tavoitteet homojen aseman parantamiseksi! – Joko sinä olet SEVÄn jäsen?
- SEVÄ pitää tärkeimpänä tehtävänään asiallisen ja oikean tiedon levittämistä homoseksuaalisuudesta ja pyrkii herättämään keskustelua yhteiskunnassa.
- SEVÄ painottaa, että homoseksuaalisuus on rakkautta, lämpöä ja läheisyyttä.
- SEVÄ on demokraattisesti toimiva yhdistys, jonka jokaisella jäsenellä on äänioikeus ja on tasavertainen tytöille ja pojille.
- SEVÄ pitää myös erittäin tärkeänä sitä, että homoyhdistykset keskenään aktivoivat toisiaan. Sevää tarvitaan Turussa mm. aktiivitoiminnan virittäjänä.
- SEVÄ tarvitsee jokaisen turkulaisen kannatuksen ja jäsenyyden työnsä tukemiseksi.¹⁸⁴

Sevä näyttää olleen yhdistyksenä sekoitus Psykeä ja Setaa. Seväläiset järjestivät tansseja, julkaisivat jäsenlehteä ja kannattivat Setan avoimuuspolitiikkaa. Sevä oli kuitenkin ilmeisesti liian pieni pystyäkseen syrjäyttämään jo asemansa vakiinnuttaneen Psyken. Psykeläiset eivät juurikaan arvostaneet Sevää ja kokivat sen kilpailun jäsenistöstä harmillisena häiriönä. Sevän toiminnan punainen lanka taitaa olla laajemman demokraattisuuden vaatimus Psykessä ja naisten kritiikki miesvaltaista Psykeä kohtaan. Turun Psyke olikin miesvaltainen, vaikka se ei sulkenutkaan naisia tarkoituksellisesti ulos toiminnastaan. Yhdistyksen säännöt olivat kuitenkin ahtaat: neuvostoon valittiin puheenjohtajan lisäksi vain kaksi jäsentä kolmivuotiseksi toimikaudeksi. Psyken vaarana olikin kalkkeutuminen. Sevän ajama Seta-poliittinen toiminnan avoimuuden vaatimus toteutui 1980-luvun lopulla, mutta Psyken sisältä käsin. Toimintaan oli tullut mukaan nuoria miehiä ja naisia, ja aika oli kypsä sukupolvenvaihdokselle. Erkki Lietzénin tullessa vuonna 1986 Turun Psyken puheenjohtajaksi alkoi yhdistyksen setalaistuminen. Varapuheenjohtaja Bengt Lindblom oli muuttanut Helsingistä Turkuun tuomisinaan Setan viimeisimmät tuulet. Hän suunnitteli strategian Psyken toiminnan kehittämiseksi ja kirjoitti yhdessä Lietzénin kanssa yhdistykselle uudet säännöt Setan sääntöjen pohjalta. Psyken säännöt uudistettiin vuonna 1987, ja nimi vaihdettiin Turun Seudun Setaksi vuonna 1988 äänin 7–3.¹⁸⁵ Osa psykeläisistä vastusti nimenmuutosta, koska Setalla oli vahva vasemmistolainen maine SKDL:n entisen pääsihteerin Jorma Hentilän ollessa puheenjohtajana. Turun Seta muuttui

¹⁸⁴ SEVÄ ry:n tiedotuslehti vuodelta 1983. Psyken ja Sevän jäsentiedotteet. TUSETA. Esimerkkejä Psyken ja Sevän jäsentiedotteista liitteessä 7.

¹⁸⁵ TSS vuoteen 1990. Pöytäkirjat ja säännöt. TUSETA. Turun Setan hallituksen nimenä on edelleen neuvosto, vaikka kyse oli alun perin sisäpiirivitsistä 1980-luvun alussa: hallituksen jäsenethän olivat vain jäseniä, mutta neuvoston jäsenet olivat oikein neuvoksia.

vuosien varrella setamaisemmaksi ja avoimemmaksi varsinkin sen jälkeen, kun naisten määrä yhdistyksen toiminnassa lisääntyi. Turun Seta on kuitenkin osaltaan vanhan Psyken henkinen jatkaja, sillä se keskittyy homo- ja lesboväestölle suunnattuun toimintaan (valtakunnalliset leirit, erityisesti Tuliranta) ja kulttuuriin elokuvafestivaali Vinokinon muodossa.

5.2. Kysymys erilliskulttuurista ja Psyken tanssit

Seta oli ottanut poliittiseksi strategiakseen 1970-luvulla homoseksuaalivähemmistön integroimisen yhteiskunnan valtavirtaan, eli sen päämääränä oli tehdä homoista salonkikelpoisia. Homojen alakulttuuria ei esimerkiksi kuvattu Seta-lehdessä juuri lainkaan, ja itse alakulttuurin olemassaoloa pidettiin kielteisenä syrjinnän seurausilmiönä. Seta-lehden toisen numeron kirjoituksessa kerrotaan linjauksista seuraavasti:

Homoseksuaaleille itselleen tiedotteen [Seta-lehti, TH] on annettava esimerkki avoimen toiminnan ja yhteiskuntaan integroitumisen vaihtoehdosta. Homoseksuaalien erilliskulttuuria hyväksyvää asennetta ei yhdistyksen periaatteiden pohjalta voida tiedotteessa sallia. Näitä kulttuureja käsiteltäessä ei saa unohtaa, että ne antavat väärän kuvan homoseksuaalisuudesta eikä valtaosa homoseksuaaleista itsekään tätä kuvaa hyväksy. Erilliskulttuuriin suhtautuminen on nähtävä suoraan periaatteittemme soveltamisena, ei moralisointina.¹⁸⁶

Lehdessä 3/1975 esiteltiin kaksi esimerkkiä homopojan mahdollisesta elämäntiestä: Ensimmäisessä esimerkkipoika sisäistää ennakkoluulot, omaksuu feminiinisiä harrastuksia (baletti ja ooppera), pyrkii kampaamoharjoittelijaksi ja elää kaksoiselämää viettäen vapaa-aikansa erilliskulttuurissa akselilla työ–kapakka–puisto–yhden illan suhteet. Lopulta tämä poika elää elämänsä yksinäisenä ja epäonnistuneena. Toinen esimerkkipoika esiintyy heteroystävillään avoimesti homona, valmistuu lastentarhanopettajaksi ja jää eläkkeelle monikymmenvuotisen kumppaninsa kanssa yhteiskunnassa, jossa homo- ja heterokäsitteet ovat menettäneet merkityksensä.¹⁸⁷ Seta muutti kantaansa myöhemmin, mutta homojen tyypittely Turmiolan Tommi -homon ja setalaisen mallihomon välillä on kiinnostava kärjistys.

Järjestöihmiset olivat oma ryhmänsä, mutta tavallinen tansseissa käyvä homo tai lesbo ei juuri lämmennyt Setan utopioille. Homot ja lesbot ovat ensi sijassa olleet kiinnostuneita

¹⁸⁶ SETA-lehti 2/1975, 13. Veli-Pekka Hämäläinen: *Setan yleiskokouksen kannanotto. Lehti kehittyy.*

¹⁸⁷ Alun perin *Homoseksuaalin tiet* -kirjoitus julkaistiin Ihminen ja yhteiskunta -lehden 2/1968 numerossa, 9–12. Katso myös Saarinen 1991, 34–35.

kumppanin hankkimisesta siinä missä heterotkin. Haastatteluistani näkyy, että suurin osa turkulaisista homoista ja lesboista ei käynyt Moselissa tai Haarikassa istumassa iltaa tai puistoissa hakemassa yhden illan seuraa, vaan kaipasi paikkaa, jossa saattoi tutustua samanlaisiin ja jossa ei tarvinnut arvuutella mahdollisen kiinnostuksen kohteen seksuaalista suuntautumista:

Eihän siihen aikaan voinu kerta kaikkiaan tutustua missään muualla, et se oli ihan pakko sit mennä johonkin just näihin järjestettyihin tilaisuuksiin [puhutaan Turusta, TH] jos halus tutustua joihinkin muihin vastaavanlaisiin ihmisiin. Ei se onnistunut sillai samaan tappaan, et voi bongata jostain kadulta suurin piirtein jonkun, että haa tossahan toi on toi tyyppi, et nykyään voi sentään tavata muuallakin mahdollisen tulevan elinkumppanin.¹⁸⁸

Jokainen, jonka kanssa olen keskustellut Turun homohistoriasta, aloittaa muistelemalla jotain Psyken ja Setan lukuisista tanssipaikoista vuosien varrelta. Pari naisista muistaa myös käyneensä Helsingin Kalevankadun kellaritansseissa tai kuten toinen sanoo, terroristien luolassa:

Se oli se Ysikutonen, et sitä kauttahan sai tietää vähän mitä Helsingissä oli ja sit mä näin yhen telkkariohjelman missä haastateltiin setan jotain Helsingin puheenjohtajaa tai psykelaisiä. Silloin mä tiesin, et Helsingissä on yks paikka jossain Kalevankadulla. Se oli jossain kellarissa niin sinne mä menin ensimmäisen kerran. Mähän pelkäsin kun mikäkin, että siellä on kaikki mun tutut, et mitähän ne mahtaa ajatella. Sit joku sano, et mitä sä siit välität, et nehän on samanlaisia ku sää (nauraa), et mä en todellakaan tiedä, että missä naiset ois muute tavannu, ei ainakaan puistossa.¹⁸⁹

Ensmäinen mun kokemukseni tämmösest homo ja lesbopaikast on Helsingistä Kalevankadulta, joka oli salainen, niinku tämmönen terroristien salainen piilopaikka johon piti suurinpiirtein olla tunnussana, ennekun pääsi sisään. Siel katottiin jostain luukust mä oon muistavina, et kuka siel on ja mä yhden helsinkiläisen tuttavani kanssa menin sinne. En sinne muuten ois osannu enkä varmaan ois pääsy sisällekään mutta kun ne tunsu tämän ihmisen. Siel mää sit katoin silmät pystys, ku siel naiset istu sylikkään ja mää ajattelin, että voi ku ihana paikka (nauretaan). Emmä ollu uskoo silmiäni, vaik mulla oli ollu monta suhdetta ittelläni siihen mennes. Se, et sil taval toisten nähden uskallettiin, että on muitakin paikal, ja voi ihan toisten ihmisten nähden niinku halata.¹⁹⁰

Homot ja lesbot puhuvat omista tansseistaan ja diskoistaan hyvin lämpimästi: olen kuullut monen sanovan ”kuin olisi tullut kotiin”. Psyken tanssit olivat suurelle osalle ensimmäinen konkreettinen kontakti *samanlaisiin, meikäläisiin tai alan ihmisiin*. ”Det var som att komma hem”, kertoo göteborgilaislesbokin ja muistelee lämpimästi Scotch Clubin tansseja, joissa hänen mukaansa ihaninta oli yhteisöllisyyden tunne. Göteborgin

¹⁸⁸ H6 nainen, s. 1960. Kalevankadun tansseista voi lukea lisää Terhi Saarisen toimittamasta kirjasta *Alussa oli kellari* (1994) sekä Pirkko Sasion romaanista *Punainen erokirja* (2003).

¹⁸⁹ H5 nainen, s. 1940-l.

¹⁹⁰ H8 nainen, s. 1940-l.

klubitunnelma oli 1960–70 luvuilla hyvin samanlainen kuin Turun tanssien tunnelma 1980-luvulla. Yhteisö oli pieni, ja kaikki mukaan uskaltaneet olivat tervetulleita. Tavatkin olivat samanlaisia: sekä Göteborgissa että Suomessa kerääntyivät homot baaritiskin läheisyyteen seisoskelemaan, ja lesbot haalivat kaikki ravintolan tuolit isojen lesbopöyteidensä ympärille.¹⁹¹

Turun paikoista mainitaan useimmiten Gillesgården, koska yhdistys järjesti siellä yhteensä 53 tanssit vuosina 1980–86 samalla talkootyöperiaatteella kuin Päivänkakkaroiden aikaan.

Gillesgårdeniin mentiin siitä Läntisen Rantakadun puolelta sisään raput ylös. Se oli ylhäällä allan muotoinen, pitkälti joen suuntainen ja Aurakadun suuntainen tila. Siin keskellä oli tää narikka ja Joenpuoleisella Tuomiokirkkoon päin oli vielä kaks tilaa, joista isompi oli tää tanssipuoli. Aurakadun puoli, se oli kahviotyyppisempi ja siinä sit myytiin näitä leipiä ja limsaa.¹⁹²

Haastateltavani muistelee Gillesgårdenia nostalgisena ja jännittävänä paikkana, jossa oli kielletyn hedelmän makua. Hän kaipaa edelleen Gillesgårdenin ilmapiiriä eli sitä, että koko kaupungin lesbot kokoontuivat yhteen ja muodostivat oman yhteisönsä:

Niis tansseissahan oli aina se odotus, et pääsi jonnekin missä oli saman alan ihmisiä ja saattoi tanssia ja jutella ja olla niinkun kotonaan, olla oma itsensä. Gillesgården oli suosittu ja kiva paikka. Setan järjestön ihmiset laitto voileipiä ja oli limpsaa ja sitä sit ostettiin ja pöydän alla oli pullo (nauraa). Siel kävi naisia mun mielestä paljon enemmän, kun mitä nyt näkyy setan bileissä, mut se oli myös se, että kaikki oli uutta. Ei ollu mitään paikkaa minne mennä, ei ollu baareja, ei ollu mitään, ni totta kai kaikki meni sinne. Sit vast ku ruppes tuleen jonkun verran näit [muita tapaamispaikkoja] et aha toi ravintola on suosittu niin sinne. Jännittävää kuitenkin oli ja kivaa, oli odotusta ilmassa ja kiva istua siellä ja katella ympärilleen. Ihmiset katteli ihan eri tavalla mä tykkään toisia. Täytyy sanoa, että mun mielestä se oli jännä ja mielenkiintoinen aika mitä mä joskus tänä päivänä kaipaan, koska ei oo enää semmosta paikkaa nyt kun kaikki on vapaata jokainen menee istumaan omaan publiinsa omaan baariinsa – – niin ei enää oo semmosta enää eikä varmaan tarvitakaan silloin oli niinku semmonen sosiaalinen tilaus tämmöselle. Niin hassulta, kun se kuulostaakin, mutta mä kaipaan sitä ilmapiiriä sitä aikaa kun ei sitä tänään oo. Asiathan menee eteenpäin ja on hyvä kun on vapaata ja ei oo kiellettyä kaikki näin, mut silloinhan se on sama kuin sä olet kuka tahansa vierasmaalainen jossain toisessa maassa ja soluttaudut siihen yhteiskuntaan ja sit se sun semmonen oma traditio kulttuuri poistuu. Ihan samahan se on uskontojen kanssa, jossei se uskontoryhmä sitten pidä tiiviisti yhtä niin et ne traditiot säilyy muutenhan se valtakulttuuri ottaa ne siihen omaksi niin vähän sama tässä on käyny et nyt kun kaikki on avointa ja saa mennä naimisiin, mikä on hyvä niinkun, mutta että ihmisiltä poistuu tämä.¹⁹³

¹⁹¹ Lindholm & Nilsson 2002, 198–210. Itse asiassa homojen ja lesbojen klubitavat ovat kaikkialla maailmassa samanlaiset. Michille tärkeintä on hyvä näköala ja naisille keskustelu rauhallisessa pöydässä.

¹⁹² H1 mies, s. 1953

¹⁹³ H5 nainen, s. 1940-1.

Diskosukupolven mielestä Gillesgården oli tilana hieman vanhahtava ja kolkko, jopa koominen. Suurin osa tunsi toisensa, ja naispiirit olivat hyvinkin pienet, kuten haastateltavani huvittuneena muistelee:

Kyllä se [Gillen, TH] oli jotenki mu mielestä lähinnä voisko sitä sanoo koomiseksi. Se oli kauheen kolkko tai sellast. Kolkko on ehkä vähän liian voimakas, mut ankea tai sellane se ympäristö oli, mut se ei ollu ravintolatila. Se oli paikka mihi oli tuotu pöytiä ja kannettu tota noini joku limsakori siihe viereen. Homot teki voileipii takahuoneessa ja niit myytiin. Ei sitä voi sannoo, et olipas kamalaa. Simmot ei voi ajatella, koska ne teki niinku parhaasa niillä resursseilla mitä oli mahdollisuus. Ei siin paljo muuta oikee ois voinu saada aikaseks, mut se sit jos ajattelee, et lesbokin nyt kuitenkin on nainen, vaikkei niin kaikki heteromiehet ajattele, niin naisen näkökulmasta se vaikutti hirveen ankeelta. Joku nainen olis varmaan yrittäny tehdä sen jollain tappaa eri tappaa sen tarjoilun. Sehän oli hirveen paljon niiden homomiesten totanoin niin hoitamaa se myyntipuoli siellä.

- Entäs nää naispiirit olik siel paljon naisii bileissä?

- Voi sannoo, et tunsin melkein kaikki. Sanotaan, että kuppikuntast se oli. Valtaosa siel oli niinku samaa porukkaa, mut sit oli joitaki pienii kuppikuntii, mut ne ketkä tunsi toisensa ni tunsi sit kyllä kaikki toisensa ihan todellaki. Se vanha sanonta, et samas pöydäs istuu entinen nykyinen ja tuleva piti kyl ihan varmasti paikkansa.¹⁹⁴

Omissa erillistansseissa oli negatiivisetkin puolensa. Juhlissa juotiin paljon alkoholia ja riideltiin, sillä piirien pienuus aiheutti juoruilua ja mustasukkaisuutta. Juoruilu ei aina ollut pahantahtoista selän takana puhumista, vaan homo- ja lesboväestön keskuudessa liikkui myös muita tarinoita, joita kierrätettiin ja yhä kierrätetään yhteisön sisällä. Ihmiset tulevat monista eri ammattiryhmistä ja yhteiskuntaluokista, joten homoyhteisöjuorut ovat puheenaiheita, joista erilaisista taustoista tulevat ihmiset voivat helposti puhua keskenään. Puhutaan muun muassa ulostulosta, perheestä, työpaikoista ja yleensä elämästä heterovaltaisessa yhteiskunnassa. Juoruilla välitetään me-henkeä, vaikka tarinat olisivatkin joskus traagisia tai humoristisen negatiivissävytteisiä. Ne ovat kuitenkin homoseksuaalien omaa tarinaperintöä. Ennen Setan järjestämiä tansseja homot ja lesbot olivat olleet toistensa kanssa vain vähän tekemisissä, joten toisten tavoissa oli ihmettelemistä. Eräs homojen ihmetyksenaiheista olivat lesbotappelut. Yhteistansseissa miehet suorastaan pelkäsivät naisia:

- Olen kuullut, että tää on ollu aika legendaarinen tää Gillesgården. Olik siellä kovasti viinaa ihmisillä, kun kaikki puhuu, että sitä viinaa oli vaikka sitä ei myyty.

- Ei [myyty, TH], mutta sitä tuli sinne mitä ihmeellisimmissä purkeissa. Kyllä siellä oli niin paljon kun halus ja ei me mitään tehty sen estämiseksi vaan suorastaan (kröhöm) toivottiin, että tekevät olonsa mukavaksi. Naiset oli yleensä semmosia, että suurin osa miehistä pelkäs niitä suoraan sanoen. Sitten kun olen näissä järjestysmiehen ominaisuudessa siellä tehnyt, niin kyl mä olen siellä niin pal naisten kanssa tapellu, siis no puuttunu sitten ku tulee liian veriseksi (nauretaan).¹⁹⁵

¹⁹⁴ H6 nainen, s. 1960.

¹⁹⁵ H3 mies, s. 1954.

Naisetkin puhuivat riidoistaan, mutta analysoivat enemmän ja muistivat aina mainita alkoholien ja mustasukkaisuuden olleen syynä tappeluihin:

Virallisesti ei saanu olla, et ei saanu pitää sitä pöydällä, et jos tuli poliisi. No joka tapauksessa jokainen tulis sinne oman viinipullon kanssa. Sit kaadettiin ja sit pullo tonne noin pöydän alle ja sit istuttiin et ei se siinä pöydällä ollu, mut kaikilla oli mukana ja kaikilla oli hauskaa - - Ykskaks ängäng (esittää tappelua) se alko ja tottakai se oli sitä mustasukkaisuutta ja vähän viinaakin. Joskus heitettiin ulos ja silloin jäi kyllä sellainen ikävä ikävä fiilis. Muistan kun Weikkojenkin talolla oli joku tappelu ja silloin pojat aina jutteli siitä, kun tytöt tappelee, ei koskaan pojat. Niin se oli. Et sä nähnyt silleen koskaan nyrkkitappelua miesten kesken, mutta auta armias kun sieltä tuli pari naista niin oikein kunnolla tappeli.¹⁹⁶

Aina oli jollakin kerrottavana jokin vielä hurjempi tarina, esimerkiksi tämä turkulaisnaisen muisto Helsingin Gay Gambrinista 80-luvulla:

Gambrini [Helsingissä, TH] oli joo siihen aikaan, et se oli ihan saletti, et siellä naiset kyllä tappeli aina ja se meno oli ihan helvetin paljon hurjempaa ku niin mitä Turus oli. Mä oon ite ollu jossain vaihees Gambrinissa käymässä sillai ku mä näin, et siellä alkoi ihan mieletön tappelu. Katoin sitä, et hei jumalauta mä lähen tohon väliin, et niinku noi tappaa ton. Mä muistan vaan sit ainoastaan, et joku paikallinen helsinkiläinen joka nappas mua housun persuuksista kiinni ja veti mut takas tuoliin ja sano, et hei, et muuten varmaan mene. Sää kuolet ensimmäisenä, et jos sä lähdet auttamaan. - - Ainoo mitä mä kuulin ku toinen huusi sii vaihees, et ku toinen oli maassa, ”et nyt mä futaan” ja mä totesin et joo, ehkä se on parempi vaan antaa tappaan toisensa.¹⁹⁷

Homotappelut taas olivat niin harvinaisia, että yhtä sellaista hämmästeltiin pitkään piireissä:

Ainoo minkä mää muistan, että olis ollu homoilla erimielisyyttä ni Gillesgårdenilla oli joku kuustoistavuotias poika, joka hiukan näytti vanhemmalta ja joka joka käänteis levitti juttua että hän on kuudentoista. Silloin mä oon nähny ku homot tappeli miehest oikeen lyömällä oikeen, no kylläkin vähän tyttömäisesti (nauretaan), mut oikein lyömällä vähän niinku avokämmentällä, ei nyrkillä herrajumala. Se oli mun mielestä niin hämmästyttävää, et kyl siit varmaan puhuttiin piireissä viikkotolkulla.¹⁹⁸

Homot ja lesbot eivät ole aina ymmärtäneet toistensa tapoja ja tyylejä, ja ennakkoluulot ovat kukoistaneet puolin ja toisin. Erilaisuuden sietäminen on vaikeaa homojen ja lesbojen oman alakulttuurin sisälläkin, ja ihmettelemistä on riittänyt kummankin sukupuolen ulkonäössä ja tyyliissä:

¹⁹⁶ H5 nainen, s. 1940-1.

¹⁹⁷ H6 nainen, s. 1960.

¹⁹⁸ H9 mies, s. 1954.

- Miten muuten tosiaan homot on suhtautunu naisiin?
 - Kui mä sen kauniisti sanoisin. Voi olla et mul on niinku ylipäätänsä ittellä ongelma tai sit mä olen oppinu sen, mut et en mä kauheesti arvosta massana.- - suhteesta naisiin ni sanotaan näin, siin kohtaa ku miehet lakkas olemasta tyttöjä ni naiset ei kuiteskaan lakannu olemasta poikii ja sitä mä ihmettelen edelleen. Niit on tavattoman vähän, et mun elämän aikaa mä oon tuntenu naisellisia lesboja ni kolome. - - Silloin se oli se tapa [neitimäisyys, TH] osottaa että on homo, mut emmää tiedä, että tarviiks sitä sit toittottaa kilometrien päähän, et on lesbo tai homo ja valitettavasti ni hyvin pitkään lesbot sitä edelleen toittottaa. - - Esimerkiks mä oon koko ikäni vahtinu, et mä en heiluta käsii tietyl taval ja vaik mä oisin kuin kauan semmoses porukas niin mä en rupea tekeen mittään aaltoliikkei, koska se ei oo mun mielest miehekästä. Vaik mä hyvinki helposti tänä päivänä tietysti sen tunnustan, et pidän miehistä ni ei sitä ny tarvii liikkeis näkyä. - - öö tanssityyli tuli mieleen. Diskotanssis, ni olkapäitten ravistelu oli siis yhdeksänkytviis prosenttinen homo [tunnusmerkki, TH].¹⁹⁹

1980-luvulla piireihin astuva omaksui nopeasti vallitsevan muodin sulautuakseen joukkoon. Lesbot ja homot ovat aina halunneet varjella omia tanssejaan ja pitää ne omina tiloinaan. Kaikki vähänkin heteroilta vaikuttavat ihmiset tuntuivat tunkeutujilta. Kaikki eivät hyväksyneet yhteisön tapoja eivätkä halunneet sulautua joukkoon ja saattoivatkin siksi joutua tanssien silmätikuksi. Mekko oli eräs tällainen vääränlainen lesbo pukeutumiskoodi:

Hmm, enemmän ehkä lesbot oli poikamaisempii siihen aikaan, että nykyään rupee näkemään näit nuorempii mimmei, et on ihan naisellisen näköst porukkaa liikenteessä. Ennen se oli yleensä joku näky mitä kaikkien piti tulla kattomaan et tulkaa kattoon, suurin piirtein, et tulkaa kattoon tuol on yks mimmi mikä näyttää ihan naiselta (nauraa), et se oli harvinaisempaa, et joku oli naisen näkönen, huomattavasti.

- Muistan kerran kun X meni Why Nottiin ja se meinas saada turpiin, kun sillä oli mekko päällä, et se ei oo oikea lesbo.

- (nauretaan) Joo mä muistan, kun se kerto. Aika uskomatonta kyllä, hei haloo.²⁰⁰

Homo- ja lesboyhteisössä on aina ollut ristivetoa oman alakulttuurin ominaispiirteiden arvostamisen ja muuhun yhteiskuntaan sulautumisen välillä. Psyken 96-lehdessä esimerkiksi mollattiin vuonna 1970 todella kovasanaisesti ”oopperasiskojen” kulttuuria eli oopperasta ja kulttuurista pitävien homomiesten tapoja.²⁰¹ Alakulttuuria arvostelevia on paljon, ja arvostelu saattaa liittyä oman identiteetin ja alakulttuurin väliseen ristiriitaan. Homo- ja lesboidentiteetin muodostumista on tutkittu 1970-luvulta lähtien. Esimerkiksi Pauliina Luopa käyttää lesboidentiteetin kehittymisen kuvaamisessa apunaan Vivien Cassin vuonna 1979 kehittämää identiteetin kehitysmallia. Tässä mallissa lesbo- ja homoidentiteetti muodostuu asteittain hämmennyksen, identiteettivertailun,

¹⁹⁹ H9 mies, s. 1954.

²⁰⁰ H6 nainen, s. 1960.

²⁰¹ 96-lehti 2/1969, 18–20. *Siskojen puolimaailma* ja 1/1970, 22–24, *Oopperasiskot*. Sisko on hintin ohella vanha nimitys feminiiniselle homolle eli neidille.

toleranssivaiheen, itsensä hyväksymisen ja identiteettiylpeyden kautta identiteettisynteesiin. Identiteettisynteesin vaiheessa homous tai lesbous ei ole enää persoonallisuutta määrittävä tekijä vaan osa itseä. Homojen ja heteroiden ero ei ole niin tärkeä, ja huomataan, että homot ovat hyvin erilaisia ja he voivat olla yhtä inhottavia kuin heterot.²⁰²

Homodiskossa saattaa siis olla eri identiteetin kehitysvaiheessa olevia: joku on jo kyllästynyt diskojen antiin ja keskittyy työhön, harrastuksiin tai muihin tärkeäksi kokemiinsa asioihin, eli hän on jo toleranssivaiheessa, joku toinen on vasta samastumisvaiheessa.²⁰³ Pirjo Latokangas puhuu homomiehen identiteetin kehittymisen yhteydessä samastumiskonfliktista eli siitä kun ihminen samastuu johonkin ryhmään, samalla vastasamastuen tähän. Samastumiskonfliktissa ihminen kokee yhtäläisyyttä itsen ja toisten välillä mutta pitää samalla yhdistäviä piirteitä ei-toivottuina. Jos minäkuva on huono, ihminen vertaa arvoaan suhteessa ryhmän arvoon. Jos ryhmä menestyy, se nostaa myös yksilön henkilökohtaista itsetuntoa. Jos ryhmä kuuluu johonkin vähempiarvoiseen eli vallitsevan ideologian karsastamaan ryhmään, saattaa kehittyä negatiivinen sosiaalinen identiteetti.²⁰⁴ Seuraava Turun Setaan tullut nimetön kirje kuvaa mielestäni omasta identiteetistään epävarmaa nuorta, joka kritisoi kaikkea omaakuvaansa vahingoittavaksi kokemaansa julkista näkyvyyttä:

Terve, En voinut estää raivoa nousemasta lukiessani Turun ylioppilaslehteä 23/86. OHO:n [opiskelijahomot, TH] mainos homotansseista oli niin typerä. Miksi se täytyi ilmoittaa julkisesti, että tanssit lauantaina Samppalinnassa. Minä aioin tulla, mutta en tulekaan enää. Teidän pitäisi asettua tavallisen nuoren homon asemaan ja yrittää ajatella (huom. ajatella!) yhteiskunnan suhtautumista homouteen. Nykyään Seta ja Psyke yrittävät kertoa, että homot ovat aivan tavallisia miehiä ja naisia. Miksi sitten teidän ohjelmissa esiintyvät ovat rekkakuskinäistyyppisiä tai sössöttäviä-naismaisia-miestyyppisiä? Eli juuri sellaisia kuin muiden käsitykset homoista ovat. Minuakin inhotti TV:ssä esiintynyt AIDS potilas, oikea ”hintin perikuva”. Kai te vielä nostatte ”homolipun” salkoon lauantaina, että kaikki varmasti tajuavat, että homoja ollaan. Luulen, että kaikki itseään normaalina pitävät homot jäävät lauantaina tulematta. Varmasti kaikki sössöttävät, pyöreitä rillejä käyttävät filosofityypit ovat paikalla. Lisäväreitä saatte varmasti ei-turkulaisista, jotka eivät tiedä kuinka julkisiin tansseihin tulevat. En halua mainostaa homouttani, tunnen olevani tavallinen nuori, vaikka pidänkin miehistä. Miehiä ei taida teidän juhliin tulla, eikä ehkä tavallisia tyttöjäkään. [allekirjoituksena:] minä vain.²⁰⁵

²⁰² Luopa 1994, 38–39; Cassin teoriasta myös Sievers & Stålström 1984, 77–79.

²⁰³ Haastateltavani ovat kyllä arvelleet, että nykyinen queer as folk -sukupuolvi on syntynyt suoraan gay-diskon lattialle ilman mitään identiteetinhämmennystiloja.

²⁰⁴ Latokangas 1994, 26–29.

²⁰⁵ Kirje 13.11.1986. Vanha päiväystyöskirjeenvaihto. TUSETA.

Homoväestö on kritisoinut ja kritisoi vieläkin diskojaan sisäänlämpiäviksi, tasapäistäviksi ja pinnallisiksi.²⁰⁶ Kritiikki näyttää olevan voimakkainta Helsingissä, jossa tarjontaa on eniten. Helsingissä on lukuisia gay-baareja ja diskoja, mutta ehkä tarjonnan runsaus aiheuttaa myös anonyymin ilmapiirin. On helppo valittaa, kun voi äänestää myös jaloillaan. Pienemmissä kaupungeissa on parempi olla hiljaa. Myös turkulaiset kritisoivat tilaisuuksiaan, mutta kritiikin aiheet tuntuvat liittyvän lähinnä illan musiikkivalintoihin ja ohjelmaan. Diskojen olemassaolo on kritiikistä huolimatta koettu aina erittäin tärkeäksi:

- Mikä merkitys noilla Setan tansseilla oli?

- Muns se oli äärettömän tärkeä. Mä en tänä päivänä enää ku itte oon enempi vapautunu ni halua semmost eristäytyneisyyttä. Silloinhan se oli, vaikkei se ollu laitonta ni se oli kuitenkin niin paikka, jossa varmasti tapas samal tavall ajattelevii ihmisii ja jossa ikäänku oma vapaa käyttäytymine ei ollu tuomittavaa.²⁰⁷

Pienemmissä kaupungeissa homo- ja lesboasiakkaat ovat ehkä solidaarisempia omien jäsenjärjestöjensä järjestämiä tilaisuuksia kohtaan ja vaikka samojen ihmisten näkeminen kyllästyttääkin, niin pieni piiri luo myös lämpimän ilmapiirin.

5.3. Lesboyhteisö ja naisliike

Olen tähän mennessä kuvannut pääasiassa homojen historiaa, ja on harmillista, että pystyn kirjoittamaan lesboista ryhmänä vain yhden alaluvun verran. Lesbot ovat toki olleet koko ajan olemassa mutta järjestötoiminnassa vähän mukana. Lesboilla ei myöskään ole ollut tapana kokoontua julkisiin paikkoihin homojen tapaan, ja siksi heidän näkyvyytensä on jäänyt vähemmälle. Olen käyttänyt pariin otteeseen termiä homo- tai lesboyhteisö, mutta vasta lesboista puhuttaessa sana saa erityisen merkityksensä. Setan toiminnan alkuaikoina Helsingissä naiset huomasivat, ettei heidän tavoitteitaan ajettu samoin kuin miesten. Vuonna 1976 lähti ryhmä naisia ottamaan oppia Tukholman kansainvälisestä lesbofeminaarista ja palattuaan he perustivat Setan sisälle lesboryhmän nimeltä Akanat. Akanoiden ideat eivät päässeet vielä 1970-luvulla Setassa esille. Homojen oli vaikea ymmärtää lesbofeministien tavoitteita ja naisten tarvetta erillisyyteen. Vuonna 1984 Akanat-ryhmä aktivoitui uudestaan, irtautui Setasta ja ryhtyi julkaisemaan omaa lesbolehteä *Torrajyvää*, sillä Seta-lehdessä kirjoitettiin lesboista vain vähän ja harvoin.

²⁰⁶ Stälström & Ross 1984, 63. Kirjoittajat kuvaavat kirjan tässä luvussa erilliskulttuurin ongelmia. He lainaavat diskoja kritisoivaa nuorta miestä: ”En viihdy hinttidiskojen turhanpäiväisessä melussa ja muotiherkkuperseiden keskuudessa.” Olen huomannut, että diskojen haukkuminen on kuitenkin vain oman ryhmän oikeus. Heteroiden mielipiteet homodiskoista eivät kiinnosta, eikä heillä katsota olevan oikeutta kritiikkiin.

²⁰⁷ H9 mies, s. 1954.

Homoseksuaalisuudesta puhuminen tarkoitti käytännössä miesten homoudesta puhumista. Naiset olivat vähemmistönä niin homojärjestöjen hallituksissa, toimintaryhmissä kuin tanssitilaisuuksissakin. Erillinen naistenryhmä tai vain naisille tarkoitetut tanssit ovat olleet hankala kysymys homojärjestöissä, ja naistentanssien järjestäminen on ollut usein kovan sanasodan takana. 1980–90-lukujen taitteessa Akanoiden toiminta hiipui ja naiset palasivat takaisin Setaan.²⁰⁸

Feministilesboilla tai lesbofeministeillä oli ahtaat oltavat myös suomalaisen naisliikkeen sisällä. Naisasialiitto Unioni pelkäsi leimautuvansa lesboliikkeeksi ja kaihoi vuoteen 1981 saakka lesbojen mainitsemista lehdessään *Akkaväessä*. Lesboliikkeen näkymättömyyttä kuvaa sekin, että Solveig Bergman on kirjoittanut suomalaisen naisliikkeen historiasta kertovassa teoksessaan lesboista vain kaksi sivua²⁰⁹. Akanat kokoontuivat Unionin tiloissa ja pyrkivät synnyttämään oman lesboyhteisön naistapahtumien ja tiedostusryhmien avulla. Muita lesbofeministisiä liikkeitä Helsingissä 1980-luvulla edusti vanhempien lesbojen Isa Asp -seura ja anarkistilesbojen Extaasi-ryhmä.²¹⁰

Turussa lesbot järjestivät 1980-luvulla Psyken kerhotilassa Linnankatu 63:ssa naisten iltoja ja naisille tarkoitettua puhelinpäivystystä, mutta vasta vuosikymmenen lopulla Turun Setaan alkoi sukupolvenvaihdon ja linjamuutosten myötä tulla lisää naisia toimintaan. Lesbot järjestivät *Setan naiset* -nimellä omia kerhoiltojaan:

NAINEN, joka rakastat naista. Sinulle puh.päivystys ja kerhoilta tänään klo 19–21. Turun Seudun Seta ry. p. 301103.²¹¹

²⁰⁸ Mustola 17.9.2002, elektroninen dokumentti; Saarinen 1994, 1–4; Seta-lehden numero 2/1978 oli ensimmäinen naisteemanumero, jossa kirjoitettiin mm. amerikkalaisesta ja ruotsalaisesta lesbofeminismistä. Vuonna 1980 Seta-lehden päätoimittajaksi tuli nainen ja vuoden ensimmäinen numero oli kokonaan naisten tekemä. Seuraava naisteemanumero oli numero 4/1984. Saarinen 1991, 48, 58, 69, 72.

²⁰⁹ Bergman 2002, 185–186.

²¹⁰ Mustola 17.9.2002, elektroninen dokumentti; Bergman 2002, 185–186. Feministien ja lesbojen väleistä voi lukea lisää Marja Niemen ja Soili Takkalan artikkelista: *Lesbous piileksii feministiliikkeessä*. Naisten ääni 4+5/1990, 29–33.

²¹¹ Ilmoitus Turun Sanomissa 10/1989. Vanha päivystyskirjeenvaihto. TUSETA. Ilmoituksissa käytettiin ilmausta naista rakastava nainen, sillä osa naisista vierasti siihen aikaan lesbo-sanaa.

Lisäksi pidettiin opintopiirejä ensin Setan toimistolla ja myöhemmin Turun Naiskeskuksessa.²¹² Ensimmäisissä opintopiireissä luettiin muun muassa Celia Kitzingerin kirjaa *The Social Construction of Lesbianism* käänkösalustusten pohjalta. Kirjan artikkelit tosin olivat niin vaikeita, että ryhmä päätyi usein keskustelemaan kaikesta muusta lesbouteen liittyvästä kuin itse kirjasta.

Naiset ilmoittivat tekemisistään *Ylioppilaslehden* alajärjestöpalstalla yhdessä Setan kanssa, ja sitä kautta moni turkulainen opiskelija sai tietää kaupungin lesbo- ja homotilaisuuksista. Kaikille avoin ja ilmainen infopalsta koettiin niin tärkeäksi tiedotuskanavaksi, että sen muuttaminen vain rekisteröityjen ja yliopiston oppilaskunnan hyväksymien yhdistysten käyttöön johti opiskelijajärjestö Homoglobiini ry:n perustamiseen vuonna 1991.

Oliko Turussa sitten lesboyhteisöä? Lesboyhteisön käsite viittaa niihin sosiaalisiin ryhmiin, joissa lesbo on yksilönä yhteydessä toisiin lesboihin. Näissä yhteisöissä määritellään lesbouden merkityksiä, usein sanattomasti viitaten yhteisiin symboleihin. Deborah Wolf jakaa amerikkalaisen lesboyhteisöjen historian gay-baarien aikaan, 1950-luvun varhaisorganisoinnin aikaan ja lesbofeminististen yhteisöjen aikaan.²¹³ Turussa lesboyhteisöllisyyden kukoistusaikaa elettiin 1990-luvun alussa. Oli kasvanut kokonainen lesbosukupuoli, joka ei ollut syntynyt rikollisena ja joka ei ollut sairaskaan. Homoseksuaalisuuden sairausluokitushan poistui vuonna 1981. Naiset etsivät uusia tapoja määrittää lesboutensa tiedostamisryhmissä ja opintopiireissä tai vain kokoontumalla yhteen naistenbiileisiin. Kaikkien lesbojen odotettiin olevan myös feministejä:

- Oliko Turussa lesboyhteisöä?
- Kai se sitten miten itsekukin sen muodosti, et ehkä semmoset erilaiset porukat ja ystäväpiirit ni kyllä nekin jonkinlaisia yhteisöjä on. Tai semmoisia erillisiä alayhteisöjä. Oli kaikenlaisia erilaisia ryhmiä.
- Nykyäänhän lesbot ei juurikaan puhu feminismistä, mutta entä silloin kaheksakymmenluvulla?
- Niin no mä itse olin silloin feministi ja liikuin tietysti jonkun verran naiskeskuksessa ja näin, mutta mulla itelläni oli semmonen oletus, että lesbot ois feministejä tai ylipäättään kaikki naiset ois feministejä, mutta eihän se niin tietenkään ollu, vaikka mun mielestä se pitäis olla (nauretaan) niinku alas patriarkaatti.

²¹² Turun Naiskeskus perustettiin vuonna 1986, ja se on toiminut alusta lähtien Vanhalla Suurtorilla Juseliuksen talossa (Uudenmaankatu 1). Naiskeskukseen kuuluu useita poliittisia ja ei-poliittisia naisyhdistyksiä. Vuonna 1991 yhdistykseen kuului mm. seuraavia yhdistyksiä: NYTKIS, Turun Naisunioni ry., Kvinnosaksförbundet Åbo–Unionen r.f., VarsiNaiset/Vänst.Kvinnorna, Naisliike r.p., Naiset rauhan puolesta, Turun Setan naisryhmä, Pohjolan naiset EY:tä vastaan ja Turun tutkijanaiset. Naiskeskus–Kvinnocenter tapahtumakalenteri syksy 1991. TUSETA.

²¹³ Wolf 1980, 1–7, 23.

- Naiskeskuksen aikana mä olin siellä nimenomaan Setan edustajana. Siihen kuulu erilaisia poliittisia naisjärjestöjä tai tämmösiä naiset rauhan puolesta. Se toiminta oli Naiskeskuksen ylläpitämistä ja tapahtumien järjestämistä ja naistietoisuuden [kasvattamista, TH], mutta tuntuu, ettei kauheen paljon ulospäin näkyvää. – – Sit yks edustaja yhtäkkiä sai semmosen kauheen vahvan niinkun lesbofobiakohtauksen ja siitä tuli sitten semmoinen kärhämä. Se toiminta sitten muutenkin olis jo ollu lakkaamassa [Setan naisten, TH].²¹⁴

Toisin kuin Helsingissä turkulaiset lesbot toimivat koko ajan Setan yhteydessä. Välit miehiin olivat hyvät, vaikka homokulttuurissa olikin monia lesboja ihmetyttäviä piirteitä. Näitä olivat muun muassa homomiesten seksitavat:

Olihan se sillai vierasta tai mä en välttämättä edes tajunnu ihan kaikkee mitä miesten kulttuuriin loppujen lopuksi sisälty. Erityisesti mulle on ehkä jääny mieleen, kun meillä oli se naisten puhelinpäivytys ja oli jotain tämmösiä työnohjauskokouksia. Mä usein saatoin jäädä ihmettelemään, kun puhuttiin niin pitkään ja hartaasti tai taitettiin peistä tämmösisistä runkkaavista soittajista ja näin. Mä ihmettelin etenkin just semmosta miesten suhtautumista siihen, mutta kyllä mä olen kuitenkin tuntenut niinku solidaarisuutta homomiehiä kohtaan. Ei ollu mitään erityisempiä tunteita niinku negatiivisia kuin positiivisiakaan, että sillai aika neutraali paitsi tietty semmoinen asema marginaalina tai syrjinnän kohteena.²¹⁵

Lesbojen tullessa enemmän mukaan toimintaan 1990-luvun alussa heillä tuli miesten kanssa näkemyseroja esimerkiksi toimiston sisustuksen suhteen. Vanhemmille homomiehille toimisto oli lähinnä kerhotila, joka oli koristettu asiaankuuluvasti alastomien miesten kuvilla. Lesbot tulivat ja homojen harmiksi poistivat kuvat ja samalla panivat pois näkyvistä miesten pornokasetit. Toimistosta tuli oikea toimisto.

Turkulaisista lesboista vain murto-osa kävi Setan naisten opintopiireissä tai osallistui Naiskeskuksen toimintaan, mutta yhteisöllisyyden tunne oli kuitenkin vahva. ”Keskivertolesbo” kävi diskossa ja vietti aikaa baareissa kavereidensa kanssa. Vaikka homokulttuuriin kuuluu muutakin kuin ravintolaelämä, ovat ravintolat eräänlainen perusinstituutio, joka säilyttää asemansa muun toiminnan vaihdellessa. Baarikulttuuri on ollut olennainen osa lesboyhteisön muodostumisessa: siellä lesboyhteisö saa kasvot, kun naiset istuvat pöydissä ja keskustelevat ryhmässä. Keskusteluilla pidetään yllä yhteisyyttä, vahvistetaan identiteettiä ja sosiaalistetaan uusia tulokkaita. Homoyhteisö on ollut häilyvämpi käsite, miehet eivät naisten tapaan harrasta opintopiirejä ja tiedostusryhmiä, vaan muodostavat pienempiä ystäväpiirejä.

²¹⁴ H7 nainen, s.1958.

²¹⁵ H7 nainen, s. 1958.

Why Notin homodisko avattiin kesällä 1993 Linnakatu 7:ään, ja yläkerran humppapuolelta Turun lesbot löysivät oivan jokailtaisen istuskelupaikan. Why Notin konkurssista vuonna 1996 alkoi Turun baarilesboyhteisöllisyyden hajoaminen. Ajat olivat muutenkin muuttuneet. Setan toimistolla oli järjestetty naisten iltoja koko 1980-luvun ajan, mutta 90-luvun alkuvuosina kävijöitä oli yhä vähemmän. Tapaamispaikat olivat lisääntyneet, samoin tieto lesboudesta, eikä enää ollut tilausta naisia yhteen saattavalle naisteniltatoiminnalle. Turun lesbot siirtyivät myöhemmin joukolla Setasta vuonna 1999 perustettuun Turun Seudun Mummolaakso ry:hyn. Mummolaakso on yhdistys, jonka tarkoituksena on kerätä varoja lesbojen vanhainkodin perustamiseksi sekä järjestää tansseja ja toimintaa naisille.

6. COMING OUT – KAAPISTA ULOS

6.1. Ravintolat ja Setan diskot 1990-luvulla

Olen puhunut lesbo- ja homopiireistä, joilla tarkoitan joko erilaisia ystäväpiirejä tai koko lesbo- ja homoyhteisöä. Ihmiset pääsivät sisään piireihin tutustumalla ensin yhteen homoon tai lesboon, joka tutustutti tulokkaan muihin. Eräs haastateltavani kertoo tutorista eli vanhemmasta homomiehestä, johon hän tutustui sattumalta Iskerin opiskelijaravintolassa (Rehtorinpellonkatu 4) ja joka tutustutti hänet Turun homopiireihin 1970-luvulla:

Ennen vanhaan ne toimis niin, et aina oli tää tuutori. Joku tapas jonkun jossakin ja sit tavatti ihmisten kotoa. Oli niit muitaki, jotka tuli sillai piireihin niinku sanotaan, et oli tavannu jonkun jossakin ja se toi sit bileisiin. – – Mä tulin piireihin niin varmaan seittekytkahexsan semmosen kamreerin kautta. Iskerin ravintola oli siihe maailmanaikaan semmonen tapaamispaikka mis kävi sekä että. Se oli niin yleisesti tiedossa, se oli ensiksiki nuorisopaikka, mut se oli myöskin niin ilmeistä. Sit jotkut jotka siel kävi et siit ei ollu kellää mittää epäselvää koska siihe aikaan oli tärkeetä et homoil oli jottai maneerei tai semmosii. Tämä kyseine kamreeri oli sit tota oikee tuijottajien mestari. Se ni kiersi niinku kissa kuumaa puuroo ja sit me ystäväystyttiin ja se oli sikäli hauskaa et me vaan ystäväystyttiin. No hän sit tutustutti tähän varsinaiseen elämään.²¹⁶

Samaan tapaan lesbotkin tutustuivat piireihin. Ongelmana oli vain löytää se ensimmäinen lesbo tai homo, jonka kautta pääsisi tutustumaan muihin. Turun Seta aloitti vuonna 1986 niin sanotun tansseihinsaattotoiminnan. Setan diskoon meneminen oli monelle vaikea paikka, ja Setan vapaaehtoiset järjestivät Setan toimistolta yhteislähtöjä ensikertalaisille lähtemisen helpottamiseksi. Saattajan seurassa tulokkaat pääsivät ilmaiseksi diskoon ja saivat juttukaverin alkuillaksi eli eräänlaisen eskortti-tutorin, joka esitteli tulokkaat muille.

Olen muuttanut Turkuun vuonna 1989, ja seuraavat tiedot perustuvatkin jo osin omiin muistikuvini, joita olen täydentänyt arkistodokumentein. Gillesgårdenin tanssien jälkeen Turun Seta järjesti diskojaan ravintola Samppalinnassa²¹⁷ vuodesta 1986 vuoteen 1990 noin kerran kuussa. Musiikkilinja muuttui vanhemmasta tanssimusiikista nuorekkaampaan diskoon.²¹⁸ Diskoista ilmoitettiin *Turun Sanomien* henkilökohtaista-palstalla, mutta

²¹⁶ H9 mies, s. 1954.

²¹⁷ Samppalinnan puinen ravintolarakennus sijaitsee Samppalinnanmäellä Aurajoen itärannalla. Ravintola on Turun vanhimpia ja kauneimpia yhä toiminnassa olevia ravintoloita.

²¹⁸ Mustola 2004a, 496. Mustola on erotellut Psyken ja Setan illat niiden musiikkilinjausten mukaisesti. Psyke harrasti Helsingissä kellarihumppatansseja ja Seta diskobileitä. Turussakin siirryttiin Setan tapaan nykyaikaisempaan diskomusiikkiin kuitenkin lesbojen ja homojen rakastamaa Paula Koivuniemen tyylistä musiikkia unohtamatta.

itse paikkaa ei ilmoitettu, vaan info-nauhan numero, josta paikan saattoi tarkistaa. Tämä käytäntö johtui pääasiassa ravintoloitsijan varovaisuudesta. Samppalinnassa oli ensimmäinen Setan diskopaikka, jossa oli alkoholinmyyntioikeudet ja omat järjestysmiehet. Diskolaitteet oli kuitenkin toimitettava itse paikalle, joten talkoohenkeä tarvittiin edelleen. Gillesgårdeniin verrattuna Samppalinnan tanssit olivat ylellisyyttä. Pitkät, valkoisin pöytäliinoin katetut pöydät reunustivat tanssilattiaa, ja paikassa oli jopa A-oikeudet.

Vapautuspäivien aikoihin eli kesällä 1990 Seta järjesti diskojaan ravintola Speedwayssä (Humalistonkatu 8, sisäpiha)²¹⁹. Speedwayn sulkeuduttua Seta järjesti vuosina 1990–1991 diskoja jälleen Samppalinnassa, opiskelijadisko Bella Bluessa (Iskerin talo, Rehtorinpellontie 4) ja Surutoin-ravintolassa (Kaskenkatu 12), kunnes sai diskopaikan ravintola Wanhasta Ratikasta (Yliopistonkatu 9). Wanhassa Ratikassa Seta järjesti bileitään kaksi kertaa viikossa, perjantaisin ja lauantaisin, vuosina 1992–93. Seta mainosti Ratikan diskojaan jäsentiedotteissaan nimellä XL Gay Club, ja suosio olikin suuri. Bileissä kävi keskimäärin 150 henkeä, vaikka ravintolatila oli mitoitettu vain noin 90 hengelle. Päivisin ravintola toimi lounasravintolana. Nykyisin Ratikan tiloissa toimii jälleen gay-baari: El Patio. Setan naiset järjestivät lisäksi omia tanssejaan vuosina 1993–94 ravintola Aikarissa (Vanha Hämeentie 1).

1990-luvun alun yksityisten omistamista ravintoloista turkulaiset muistavat mainita Pub Victorin. Vuonna 1991 avattu Pub Victor tai Cabaret Victor (Aurakatu 1) oli ensimmäinen yksityisomistuksessa oleva ravintola, joka otti homo- ja lesboasiakkaat syleillen vastaan ilman, että Seta olisi varannut tilat omien juhliensa järjestämiseen. Victor oli outo kabareekapakka: Sillä oli vain keskiolutoikeudet ja noin 50 neliometriä tilaa, mutta siellä esiintyi moni suomalainen viihdetaiteilija, kuten Vieno Kekkonen, Annikki Tähti ja Pirkko Mannola. Seinillä roikkui suuria homoikoneita, James Dean, Greta Garbo ja Rudolf Nurejev, esittäviä julisteita. Taisto Aho kertoo, että Pub Victorista tai Kabaree Victorista tuli myös teatterilaisten lempipaikka:

Se tuli kuin komeetta. Kyltti, jossa flamencopari tanssi, ilmestyi yöllä. Teatterissa siitä puhuttiin, mutta kukaan ei tiennyt sitä eikä tätä minkälainen paikka, ja mikä olisi ”kohderyhmä” – oli tullut uusi ”trendi”, että uusi paikka perustettiin vain jollekin tietylle porukalle. Tulokoon siitä meidän paikkamme, sanoi joku lämpiössä kahvipaussia teatterissa. Samanlaisia

²¹⁹ Turun Seta on järjestänyt samassa tilassa myöhemminkin diskojaan, viime vuosina Säättämössä ja nykyisin Klubilla. 1990-luvun ravintolamainoksia liitteessä 8.

pohdintoja oli käyty varmaan muuallakin, ja kaikki halusivat omia ravintolan. Kabaret, siinä on jo nimessäkin hohtoa ja sähäkkyyttä.²²⁰

Victor meni konkurssiin vuonna 1993, mutta parempaa oli luvassa seuraavana vuonna, sillä aluksi kahvilana Forumin sisäpihalla Kauppiaskatu 4:ssä toiminut Jack's & Mike's sai anniskeluluvat vuonna 1994. Silloin siitä tuli todella suosittu homojen ja lesbojen il-
lanistujaispaikka. Pub Jack's & Mike's tunnettiin myös lempinimillä JM tai Jimi, ja se oli ensimmäinen homomiesten omistuksessa oleva ravintola, mikä myös selittää sen suurta suosiota. Asiakkaat tunsivat olevansa omassa paikassaan. JM oli niin suosittu, että sen oli muutettava kahdesti suurempiin tiloihin, ensin vieressä sijainneen Safaribaarin tiloihin Forumissa ja vuonna 1999 rautatieaseman kulmille Humalistonkatu 17:ään. Vuonna 1999 urheiluliikkeen tiloihin muuttanut Jack's & Mike's jätti paikalleen suuret näyteikkunat, silläuuden sukupolven homobaari ei halunnut piilotella toimialaansa. Ravintolassa oli nyt tilaa tanssilattialle, ja tyylikkään tummasävyinen baari houkutteli viikonloppuisin myös heteroväestöä tanssimaan ikkunalasit huuruun. Jack's & Mike's lopetti toimintansa vuonna 2001.²²¹

Setan diskoja järjestettiin 1990-luvun alussa enemmän ja näkyvämmiin kuin 1980-luvulla. Diskopaikan nimikin uskallettiin jo mainita mainoksissa, eikä oveen tarvinnut enää laittaa yksityistilaisuus-lappua. Keväällä 1993 Turun Seta sai kaksi tarjousta turkulaisilta disko-
yrittäjiltä Setan diskojen järjestämisaikaksi. Seta valitsi Linnankatu 7:ssä sijainneen disko Why Notin Humalistonkatu 4:ssä sijainneen Marketin sijaan. Why Not voitti kil-
pailun, koska talossa oli kaksi kerrosta. Näin voitiin järjestää humppatanssit yläkerrassa ja disko alakerrassa.²²² Market meni konkurssiin parin vuoden sisällä ja Why Notkin vuonna 1996. Why Notin konkurssi johtui lähinnä yrittäjän huonosta taloudenpidosta. Hetken aikaa Turussa oli siis kaksi homodiskoja, Market ja Why Not, kilpailemassa asi-
akkaista. 1990-luvun aikana lesbo- ja homopiireihin tuli mukaan yhä enemmän ja yhä nuorempaa porukkaa. Ihmisiin myös tutustui helpommin, kun joka päivä oli diskopäivä ja Jack's & Mike'sissä saattoi istua iltaa varmassa homoystävällisessä ympäristössä.

²²⁰ Aho 2000, 95.

²²¹ Omistajat avasivat samana vuonna vain miehille tarkoitetun baarin nimeltä Studio Eerikinkatu 37:ssä.

²²² Turun Setan pöytäkirjat 1993–1994. Psyken jäsentiedotteet 1984–90 ja Turkanen 1991–. TUSETA.

6.2. Turun Vapautuspäivät 1990 ja Kehotuskielto-oikeudenkäynti

Helsingissä oli järjestetty homoseksuaalien vapautuspäiviä mielenosoituksineen vuodesta 1974 alkaen Setan ensimmäisen mielenosoituksen perinteen mukaisesti. Vuonna 1990 Vapautuspäivät järjestettiin ensimmäisen kerran Helsingin ulkopuolella Turussa teemalla Coming Out – Kaapista ulos. Vapautuspäivät oli tärkeä rajapyykki Turun Setan historiassa, sillä se merkitsi toiminnan terävöittämistä ja otteen politisoitumista. Vapautuspäivien järjestämisessä oli mukana kymmeniä turkulaisia homoja, lesboja ja transihmisiä, jotka kiinnostuivat toimimaan Turun Seudun Seta ry:ssä Vapautuspäivien jälkeenkin. Tapahtuman koordinoimista varten yhdistyksen oli palkattava historiansa ensimmäinen projektityöntekijä Raha-automaattiyhdistyksen tuella. Turun kaupunki ei anomuksista huolimatta tukenut tapahtumaa rahallisesti eikä muutenkaan.

Vapautuspäivät järjestettiin 16.–19.8.1990, ja tapahtumaan liittyi elokuva-, teatteri- ja tanssiesityksiä, liikuntatapahtuma, ryhmätapaamisia ja keskustelutilaisuus kirkon edustajien kanssa sekä iltajuhlia. Helsingissä oli Vapautuspäivien yhteydessä järjestetty aina perinteinen mielenosoitusmarssi, mutta Turussa päätettiin marssin sijaan järjestää toritapahtuma Turun Kauppatorilla. Tapahtuma myös videoitiin, ja tilaisuudessa näytti olleen parisataa homoa ja lesboa seisomassa lavan ympärillä sekä joukko hämmentyneitä turkulaisia taustalla lauantaipäivän toriostoksilla²²³. Toritapahtumassa soitettiin musiikkia, pidettiin puheita ja Turun Seta jakoi vapautuspäivillä paikallisen Asiallisen tiedon Omenan pitkäaikaiselle puheenjohtajalleen Erkki Lietzénille seksuaalivähemmistöjen hyväksi tehdystä arvokkaasta työstä ja Kunniarotan Turun kaupungin koululaitokselle sen riittämättömästä valistuksesta ja kielteisestä sekä välinpitämättömästä asenteesta seksuaalivähemmistöjä kohtaan.²²⁴

²²³ Vapautuspäivät 1990 -video. TUSETA.

²²⁴ Turun Setan pöytäkirjat 1991–1992. Psyken jäsentiedotteet 1984–90 ja Turkanen 1991–. TUSETA.

Kuva 11. Turun Vapautuspäivien toritapahtuma 18.8.1990. Valokuva Tarja Hautanen.

Toritapahtuman yhteydessä syöllistettiin myös rikokseen, kun neljä turkulaista homoaktivistia, kolme miestä ja yksi nainen, kehottivat kukin vuorollaan kovaäänisten kautta yleisöä homoseksuaalisuuteen, mikä oli kielletty Suomen rikoslaissa. Homoseksuaalisuuden poistuttua rikoslaista vuonna 1971 säädettiin lakiin lisäys eli niin sanottu kehotuskieltopykälä, jonka nojalla julkinen kehottaminen samaa sukupuolta olevien henkilöiden välisen haureuden harjoittamiseen tehtiin rangaistavaksi. Korkein oikeus antoi vuonna 1971 dekriminointilakiesityksestä lausunnon, jonka mukaan tulisi korostaa ”ilmiön poikkeavuutta ja sairaalloisuutta”, jotta homoseksuaalit ymmärtäisivät hakeutua hoitoon. Edellä mainitun aloitteen perusteella eduskunnassa lisättiin lakiin kehotuskielto, vaikka sitä toisaalta vastustettiin ilmaisunvapautta rajoittavana. Rangaistussäännöksenä kehotuskielto oli kummajainen, sillä se teki rangaistavaksi kehottamisen sinänsä lailliseen toimintaan.²²⁵ Pykälän säätäminen perustui ajatukseen, että ihminen voidaan vietellä homoseksuaaliksi, joten haluttiin ehkäistä moinen kieltämällä kaikenlainen kehottaminen homoseksuaalisiin tekoihin. Pykälä oli rikosoikeudellisesti kuollut, koska ketään ei ollut koskaan tuomittu sen rikkomisesta. Kehotuskieltopykälä oli kuitenkin estänyt asiallisen tiedon levittämisen homoseksuaalisuudesta, sillä Suomessa oli pykälään vedoten estetty myös lukuisten asiallisen homoudesta kertovien TV- ja radio-ohjelmien sekä

²²⁵ Lausunto Turun raastuvanoikeudelle 7.1.1991 asianajotoimisto Fredman & Månsson ky:ltä. Turun Setan pöytäkirjat 1991 ja 1992. TUSETA.

lehtiartikkeleiden julkaiseminen.²²⁶ Aktivistien tarkoituksena oli saada aikaan oikeudenkäynti, jossa tämä lakipykälä julistettaisiin vanhentuneeksi ja poistettavaksi. Poliisi ei kuitenkaan noteerannut rikosta tapahtuneeksi, minkä vuoksi eräs aktivisteista teki rikoksesta itse rikosilmoituksen:

Syyttäviviranomaisille: Me alla mainitut neljä henkilöä syyllistyimme lauantaina 18. päivänä elokuuta 1990 rikoslain 20:9.2.:n rikkomiseen eli kehoitimme julkisesti, Turun Kauppatorilla järjestetyssä tilaisuudessa ihmisiä ”homoseksuaaliseen haureuteen”. Odotamme edelleen toimenpiteitänne. Allekirjoitukset.²²⁷

Poliisi kuulusteli rikoksentekejiä, eikä syyttäjällä lopulta ollut muuta mahdollisuutta kuin nostaa syyte näitä neljää aktivistia vastaan. Oikeudenkäynti käytiin tammikuussa 1991 Turun raastuvanoikeudessa suljettujen ovien takana. Suljettu käsittely oli pettymys kymmenille turkulaishomoille ja -lesboille, jotka olivat tulleet kannustamaan rikollisia. Kannustajat joutuivat tyytymään iltamyöhään räntäsateessa Turun Kauppatorin ympäri järjestettyyn mielenosoitusmarssiin.²²⁸ Oikeus totesi rikoksen tapahtuneeksi mutta ei tuominut rangaistusta lain vanhentuneisuuden ja teon anteeksiannettavan ajattelemattomuuden vuoksi.

Kuva 12. Kari Puumalaisen piirtämä pilakuva. Kuvälähde: Turkulainen 13.1.1991.

Päätös oli pettymys syytetyille, koska lain kirjaimen mukaan teosta olisi pitänyt seurata sakkoja tai vankeutta. Jos laki kerran oli olemassa, niin sen rikkomisesta olisi kuulunut

²²⁶ Homoudesta kertovien TV-ohjelmien hyllytyksestä on esimerkkinä vuonna 1969 valmistunut dokumentti *Oletko sinä?* Ohjelma esitettiin TV1:ssä vasta vuonna 1999.

²²⁷ Kirje syyttäviviranomaiselle 22.8.1990. Turun Setan pöytäkirjat 1991 ja 1992. TUSETA.

²²⁸ Video kehoituskielto-oikeudenkäynnistä vuonna 1991. TUSETA.

asianmukainen rangaistus. Tällainen absurdi rangaistus puolestaan olisi nopeuttanut lain kumoamista. Eräs oikeuteen haastetuista purki jälkikäteen pahaa mieltään artikkeliksi tarkoittamassaan käsikirjoituksessa tai pohdinnassa, jonka löysin Setan pöytäkirjojen seasta:

Oikeudenkäynti neljää homoaktivistia vastaan Turun raastuvanoikeudessa sai hetkittäin riemukkaan kansanjuhlan piirteitä. Istuntosalin ulkopuolelle hädetyt kamerat ja nauhurit saivat minut ajattelemaan, että olen jonkun mystisen siirtymän kautta siirtynyt keskelle amerikkalaisista oikeussalidraamaa. Homo-oikeudenkäynti oli tavoittanut kiitettävästi tiedotusvälineet. Mediatapahtuma oli valmis, mutta nahkapäätös suututti. – – Ihmettelen syvästi näitä tekopyhiä hurskastelijoita, jotka kuvittelevat typeränautuina, ettei homoja ja lesboja ole olemassaakaan. Voisiko pykälä, jonka joukkomittainenaan rikkomisen ei näytä hetkauttavan ketään ilman ”rikollisten” omaa aktiviteettiä olla muuta kuin pystyyn kuollut? Oikeus suuressa armossaan jätti meidät tuomitsematta ja tuomari sulloi kipeisiin korviimme sanaparin ”anteeksiannettavana ajattele mattomuutta”. Meidät leimattiin ymmärtämättömiksi pikkurikollisiksi näpertelijöiksi. – – En varmaan liehuisi näissä hommissa mukana, ellei minua elähdyttäisi ajatus omien ihmisoikeuksien puolustamisesta – ja parantamisesta – Sitä saa vapaasti nimittää idealismiksi. Minä ainakin koen itseni aikaisempaa voimakkaammin homomilitantiksi. Pelkkä tanssien ja muun viihteen järjestäminen ei saisi muodostua yhdistyksen toiminnan kivijalaksi. Kyllä homojen ja lesbojen etujen ajaminen tässä yhteiskunnallisessa tilanteessa, heteroseksuaalisessa kontekstissa pitäisi pitää etusijalla ja homoveljien ja lesbosiskojen rohkaiseminen kaapista ulos. Tavataan hovioikeudessa, viimeistään.²²⁹

Syytetyt valittivatkin tuomiostaan hovioikeuteen, joka kuitenkin vahvisti raastuvanoikeuden päätöksen. Kehotuskieltopykälä poistettiin laista vasta vuonna 1999²³⁰. Oikeudenkäynti kuohutti edellisen kirjoittajan tapaan muidenkin turkulaishomojen ja -lesbojen mieliä, ja yhdistykseen tuli mukaan uusia yhteiskunnallisesti tiedostavampia järjestöaktiiveja.

Kehotuskielto-oikeudenkäyntiä voidaan pitää siihenastisen turkulaisen homohistorian huipentumana. Puistojen puolikriminaalit päättyivät tekemään itsestään rikosilmoituksen. Se oli asia, joka ei jäänyt huomaamatta edes turkulaisilta tiedotusvälineiltä.

²²⁹ *Kehottaminen yhä rikos. Turun homo-oikeudenkäynnin päätös kuohutti mieliä.* Julkaisematon kirjoitus. Turun Setan pöytäkirjat 1991 ja 1992. TUSETA.

²³⁰ Parisuhdevuosi 2002 alkoi tyylikkäästi. Finneuerin toimitus 1.1.2002, elektroninen dokumentti.

7. LOPUKSI

Haastatteluistani on käynyt ilmi, että Turku ja koko Suomi oli 1950–80-luvuilla sangen ankea paikka elää ajan homovastaisen ilmapiirin vuoksi. Ei ollut positiivisia malleja elää homoseksuaalina eikä sosiaalisesti hyväksytyjä tapaamispaikkoja. Erityisesti lesbojen elämä oli keskittynyt parisuhteiden ympärille ja ystäväpiireihin kotien suojiin. Homomiehet taas tapasivat toisiaan sekä kotijuhlissa että ravintoloissa ja käyttivät lisäksi hyväkseen kaupungin puistojen ja käymälöiden puolijulkisia tiloja seksuaaliseen kanssakäymiseen. Elämä saattoi olla eräänlainen valtakulttuurin sisällä näytelty agenttitarina, jossa piiloteltiin omaa seksuaalista suuntautumista tai kiellettiin se jopa itseltä. Oman alakulttuurin sisällä elämä saattoi olla myös täynnä jännittäviä kokemuksia – tai ehkä aikaa on kulunut jo sen verran paljon, että kipeimmät muistot ovat muuttuneet nostalgiaksi. Haastattelemani miehet puhuivat pömpeli- ja puistokulttuuristaan huvittuneen hilpeästi, ja muutenkin he tarinoissaan korostivat alakulttuurin eri piirteiden hauskoja ja tragikoomisiaakin puolia.

Homoseksuaalisuuden poistuttua rikoslaista vuonna 1971 rohkaistuivat turkulaishomot ja -lesbot perustamaan yhdistystä, jonka järjestämät tanssit olivat ensimmäinen paikka, jossa homomiehet ja lesbot saattoivat tanssia keskenään ja tavata turvallisessa sekä vapaassa tilassa toisia samanlaisia. Homot ja lesbot kokoontuivat näissä tilaisuuksissa ensi kertaa yhteen, ja näin alkoi yhteisöllisyyden sekä oman identiteetin rakentamisen aika. Kesti vielä parikymmentä vuotta ennen kuin turkulainen homo- ja lesboyhteisö oli tarpeeksi voimakas tullakseen ryhmänä ulos kaapista järjestämällä Turun Vapautuspäivät vuonna 1990.

Turun homo- ja lesbokulttuuri on ollut hämmästyttävän samanlaista verrattuna muuhun maailmaan, erityisesti Göteborgiin ja Tukholmaan. Haastatteluista ei selvinnyt, miten paljon turkulaisilla oli kontakteja Ruotsiin, mutta homojen ja lesbojen alakulttuuri näyttää kehittyneen länsimaissa samanlaiseksi, mikä johtunee samoista rajoittavista lainsäädännöllisistä tekijöistä ja ihmisten sosiaalisista tarpeista.

Paikallishistorian kirjoittamisen lisäksi olen kiinnostunut itse alakulttuurista. Homoilla ja lesboilla on aina ollut omat tapansa ja kertomusperinteensä, ja yhteisön arvoja välitetään uusille tulokkaille suullisen perinteen muodossa. Samoja tarinoita kierrätetään yhä uudelleen ja uudelleen, kunnes ne ovat muuttuneet yhteiseksi tarinaperinnöksi,

homofolkloreksi. Tekemissäni haastatteluista on näkynyt homoseksuaalisena elämisen vaikeus mutta myös ylpeys selviytymisestä ja oman yhdistyksen saavutuksista. Tanssit ja diskot on nostettu esiin erityisen tärkeinä. Suurin osa haastateltavistani ei ole ollut mukana järjestötoiminnassa, mutta jokainen on kokenut turkulaiset järjestöt eli Päivänkakat, Psyken ja Setan tärkeiksi puolestapuhujikseen. Oma yhdistys on ollut välttämätön toimija kaupungissa, joka ei ole koskaan noteerannut homoseksuaalien erityistarpeita. Tanssit olivat ja ovat vielä nykyäänkin paikka, jossa voi tavata muita homoseksuaaleja tarvitsematta arvuutella toisen seksuaalista suuntautumista.

Turussa on ollut 1990-luvun ajan useita aktiivisesti toimivia järjestöjä, kuten Turun Seudun Seta ry ja opiskelijajärjestö Homoglobiini ry sekä uusimpina yhdistyksinä Turun Seudun Mummolaakso–Gummedalen ry naisille ja Turun Nallet miehille. Kaupungissa marraskuussa järjestettävä lesbo- ja homoelokuvan festivaali Vinokino on esitellyt elokuvien kautta lesbo- ja homokulttuuria laajalle yleisölle jo vuodesta 1992. Lesbojen ja homojen nykysukupolvi, jota kutsun queer as folk -sukupolveksi, on kasvanut erilaisessa Turussa, jossa on parhaimmillaan ollut kaksikin homodiskoa tapaamispaikkana. Setan diskoon meneminen ei ole niin ihmeellinen asia kuin vielä 1980-luvulla, ja nykyään monet heterotkin käyvät Setan diskoissa.

Homous ja lesbous saattaa nykyajan viihdeteollisuuden esittelemänä näyttäytyä jopa muodikkaana, mutta sitä se ei ollut vanhan polven turkulaisille homoille ja lesboille, jotka ovat eläneet huiman muutoksen rikollisiksi ja sairaiksi leimatuista ryhmästä joukoksi, joka ylpeänä kehottaa muita homoseksuaalisuuteen Turun Kauppatorilla ja vaatii vielä itse päästä oikeuteen rikoksestaan.

LÄHDELUETTELO

Arkistoaineisto

Turun maakunta-arkisto, Turku (TMA)

Urho Snellmanin yksityisarkisto. Kaikki arkistodiaarit löytyvät kansioista: yksityisarkistot, Snellman Urho.

Päiväkirjat vuoteen 1944 + yksi vuodelta 1978, A1.

Kalenterit, A2.

Hupikirjoituksia ja muistelmia eri vuosilta, U9.

Valokuvia, U15.

Suomen historia, Turun yliopisto (TSH)

Turun sataman historia -hankkeen muistelmat ja haastattelut 1997–1998.

Turun kulttuurientutkimuksen laitoksen arkistot, Turun yliopisto (TYKL)

Kaupunki tilana kenttätökurssi. Turkulaisia muistelmia. TYKL/n/92/1.

Turun Seudun Seta ry:n arkisto, Turku (TUSETA)

Festariesitteet arkisto.

Mainoksia ja sekalaisia ilmoituksia.

Psyke ry. Saapuneet ja lähteneet kirjeet 1971–1985.

Psyken ja Setan pöytäkirjat vuoteen 1990.

Psyken ja Sevän jäsentiedotteet.

Psyken jäsentiedotteet 1984–90.

Päivänkakkaroitten tilinpäätökset 1974–76.

TSS vuoteen 1990 asti. Pöytäkirjat ja säännöt.

Turkanen 1991–.

Turun Setan pöytäkirjat 1991–1992 ja 1993–1994.

Vanha päivystyskirjeenvaihto.

Video kehotuskielto-oikeudenkäynnistä vuonna 1991.

Video Turun vapautuspäiviltä vuonna 1990.

Verkkoaineisto

Nordea-sivusto [<http://www.nordea.fi/fin/hen/sasi/rahanarvokerroin>] Haettu 20.4.2004.

Svensk historia -sivusto [<http://www.tacitus.nu/historisk-atlas/befolkning>]

Haettu 13.1.2004.

Turun kaupunki -sivusto [<http://www.turku.fi>] Haettu 13.1.2004.

Lehdet

Hymylehti 1969–1970

Naisten ääni 1990

Seesam (Tampereen Seta ry:n jäsenlehti) 2003

SETA-lehti (nyk. Z) 1975, 1988

Turun Sanomat 1969, 1972

Uusi Aura 27.3.1910 ja 5.12.1913

96-lehti (lehti lakkautettu 1986) 1969, 1970, 1971, 1973

Z-lehti (ent. SETA-lehti) 2000

Tv-dokumentit

Silminäkijä. Kaappiin suljettu rakkaus. Toimittaja Maria Tolppanen. Tuottaja Kari Mokko. YLE 2. Esitetty 12/2002.

Muistiinpanot ja julkaisemattomat kirjoitukset

	kerääjä	aika	säilyttäjä/arkisto
M1 mies, s. 1939.	(Anonyymi)	1991	TUSETA
M2 mies, s. 1938 .	(Anonyymi)	1991	TUSETA
M3 mies, s. 1957.	(Anonyymi)	1991	TUSETA
M4 mies, s. 1939.	(Anonyymi)	2002	KH, TUSETA
M5 mies, s. 1934.	(Tarja Hautanen)	26.3.2002	KH
M6 mies, s. 1940-l.	(Tarja Hautanen)	17.9.2003	KH
M7 mies, s. 1951.	(Tarja Hautanen)	20.1.2004	KH

KH= Kirjoittajan hallussa, TUSETA = Turun Seudun Setan ry:n arkisto

Haastattelut

	haastatteliija	aika	säilyttäjä/arkisto
H1 mies, s. 1953.	(Tarja Hautanen)	8.3.2003	KH, TUSETA, TKM
H2 mies, s. 1942.	(Tarja Hautanen)	11.3.2003	KH, TUSETA, TKM
H3 mies, s. 1954.	(Tarja Hautanen)	25.3.2003	KH, TUSETA, TKM
H4 mies, s. 1940-l.	(Tarja Hautanen)	10.9.2003	KH, TUSETA, TKM
H5 nainen, s. 1940-l .	(Tarja Hautanen)	23.9.2003	KH
H6 nainen, s. 1960.	(Tarja Hautanen)	26.11.2003	KH, TUSETA, TKM
H7 nainen, s. 1958.	(Tarja Hautanen)	2.12.2003	KH, TUSETA, TKM
H8 nainen, s. 1940-l.	(Tarja Hautanen)	10.12.2003	KH, TKM
H9 mies, s. 1954.	(haast. apulainen)	12.12.2003	KH, TKM
H10 mies, s. 1934.	(haast. apulainen)	30.12.2003	KH, TKM
H11 trans-henkilö s. 1950-l.	(Kati Mustola)	27.1.1998	KH, Kati Mustola

KH= Kirjoittajan hallussa, TUSETA = Turun Seudun Setan ry:n arkisto,
TKM = Työväen keskusmuseo Tampere

Kirjallisuus

- Aho, Taisto: *Kyl niim pal kärssis saa. Teatterikronikka menneiltä ajoilta*. Turku 1996.
- Aho, Taisto: *Pois ovelta, tai ammun!* Hajala 2000.
- Andreasson, Kristiina & Helin, Vesa (toim.): *Suomen vuosisata*. Helsinki 1999.
- Bergman, Solveig: *The Politics of Feminism. Autonomous Feminist Movements in Finland and West Germany from 1960s to the 1980s*. Åbo 2002.
- Chauncey, George: *Gay New York. Gender, Urban Culture, and the Making of the Gay Male World 1890-1940*. New York 1994.
- D'Emilio, John: *Sexual Politics, Sexual Communities. The Making of a Homosexual Minority in the United States, 1940-1970*. Chicago & London 1983.
- Dixon, Janet: ”Separatism: a look back at anger”. *Radical Records. Thirty Years of Lesbian and Gay History, 1957–1987*. Cant, Bob & Hemmings, Susan (ed.). London 1988.
- Duberman, Martin: *Stonewall*. New York 1993.
- Eman, Greger: ”Bröderna Jansson”. *Sympatiens hemlighetsfulla makt. Stockholms homosexuella 1860–1960*. Silverstolpe, Fredrik & Eman, Greger & Parikas, Dodo & Rydström, Jens & Söderström, Göran. Stockholm 1999. (1999a)
- Eman, Greger: ”Café Frisk Luft”. *Sympatiens hemlighetsfulla makt. Stockholms homosexuella 1860–1960*. Silverstolpe, Fredrik & Eman, Greger & Parikas, Dodo & Rydström, Jens & Söderström, Göran. Stockholm 1999. (1999b)
- Eman, Greger: ”När män möts”. *Sympatiens hemlighetsfulla makt. Stockholms homosexuella 1860–1960*. Silverstolpe, Fredrik & Eman, Greger & Parikas, Dodo & Rydström, Jens & Söderström, Göran. Stockholm 1999. (1999c)
- Hagelstam, Sonja & Hellman, Katja & Hackman, John & Åström, Anna-Maria: *Så minns jag mitt Åbo. Hemmiljöer från fyra decennier under 1900-talet*. Etnologiska Institutionen vid Åbo Akademi. Rapport 9. Åbo 2001.
- Healey, Dan: ”Moscow”. *Queer Sites. Gay urban histories since 1600*. Higgs, David (ed.). London 1999.
- Heikkinen, Tom: *Jussi Nissinen ja SETA*. 1.1.2001. [<http://www.finnqueer.net/juttu>] Haettu 31.1.2004.
- Hooven III, Valentin F.: *Tom of Finland. Elämäkerta*. Helsinki 1992.
- Hotelli- ja ravintolaneuvosto ry: *Ehdonalaisen elinkeinon viisi vuosikymmentä*. Helsinki 1996.
- Humphreys, Laud: *Tearoom Trade. Impersonal Sex in Public Places*. Chicago 1970.
- Hämäläinen, Veli-Pekka.: *Seksikeväästä roskajournalismiin*. SETA-lehti 4/1978.

- Hämäläinen, Veli-Pekka (toim.): *Ihminen ja Yhteiskunta – Homo et Societas. Vol. 1–2 1968. Facsimile 1991*. Helsinki 1991.
- Ihminen ja Yhteiskunta – Homo et Societas. Vol. 1–2 1968. Facsimile 1991*. Helsinki.
- Jutikkala, Eino: *Turun kaupungin historia 1856–1917. I osa*. Turku 1957.
- Juvonen, Tuula: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia. Homoseksuaalisuuden rakentuminen sotien jälkeisessä Suomessa*. Tampere 2002.
- Kaartinen, Aija: ”Uiminen on liikkumalla kylpemistä”. *Nokea ja pilvenhattaroita. Helsingiläisten ympäristö 1900-luvun vaihteessa*. Helsingin kaupunginmuseo. Helsinki 1999.
- Kallioniemi, Jouni: *Täl ja tois puol jokke. Entisajan Turkua ristiin rastiin*. Kaarina 1997.
- Latokangas, Pirjo: *Tie hämmennyksestä sitoutumiseen. Homomiehen identiteettikehitys. Sosiaalipolitiikan pro gradu-tutkielma. SETA-julkaisuja 2*. Helsinki 1994.
- Leimu, Pekka: ”Kansainvälinen suomalainen sauna”. *Suomen kulttuurihistoria IV. Koti, Kylä, kaupunki*. Helsinki 2004.
- Lempinen, Petri: *Opiskelijalle rakentamassa. Turun ylioppilaskylä haaveesta asuinalueeksi 1959–1980*. Opiskelijajärjestön tutkimussäätiö Otus rs 20/2001. Turku 2001.
- Lento, Reino: *Sellaista oli elämä vuosisadanvaihteen Turussa*. Helsinki 1979.
- Lindholm, Margareta & Nilsson, Arne: ”De gemensamma rummen. Klubliv i Göteborg på 1960- och 1970-talen.” *Homo i folkhemmet. Homo- och bisexuella i Sverige 1950-2000*. Andreasson, Martin (red.): Göteborg 2000.
- Lindholm, Margareta & Nilsson, Arne: *En annan stad. Kvinnligt och manligt homoliv 1950–1980*. Göteborg 2002.
- Luopa, Pauliina: *Lesboidentiteetin kehitys näkyväksi ja avoimeksi elämäntavaksi. Historiallinen ja elämänkaarellinen tarkastelu*. Sosiologian pro gradu -tutkielma. SETA-julkaisuja 3. Helsinki 1994.
- Löfström, Jan: *Sukupuoliero agrariikulttuurissa. ”Se nyt vaan on semmonen”*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 757. Helsinki 1999. (1999a)
- Löfström, Jan: ”Homomiehen symbolinen merkitys eli miten kulttuurikuvasto muuttuu ja miksi”. *Homo fennicus – Miesten homo- ja biseksuaalisuus muutoksessa*. Lehtonen, Jukka (toim.). Helsinki 1999. (1999b)
- Marcus, Eric: *Making History. The Struggle for Gay and Lesbian Equal Rights 1945–1990. An Oral History*. New York 1992.
- Mustola, Kati: ”Suomalaista lesbo- ja homohistoriaa viime vuosituhannen vaihteesta 1960-luvulle ja Koska? Kuka? Kuta? Kussa? Suomalaisen ja vähän homohistoriinkin vuosilukuja”. *Z-lehti 1/2000*.

- Mustola, Kati: *Suomalaisten lesbo- ja homoliikkeiden historiaa*. 17.9.2002.
[<http://www.finnqueer.net/juttu>] Haettu 5.1.2004.
- Mustola, Kati: ”Heteronormin horjuttajat”. *Suomen kulttuurihistoria IV. Koti, Kylä, kaupunki*. Helsinki 2004. (2004a)
- Mustola, Kati: *Salattu rakkaus. Suomalaista homo- ja lesbohistoriaa 1890-luvulta 1970-luvun alkuun*. Väitöskirjan käsikirjoitus. (Julkaisematon) 2004. (2004b).
- Månsson, Ulf: ”Synti, rikos, ihmisoikeus – oikeustaistelun historiaa ja nykypäivää”. *Rakkauden monet kasvot*. Sievers, Kai & Stålström, Olli (toim.). Espoo 1984.
- Nilsson, Arne: *Såna & riktiga karlar. Om manlig homosexualitet i Göteborg decennierna kring andra världskriget*. Göteborg 1998.
- Parikas, Dodo: ”Militär syn”. *Sympatiens hemlighetsfulla makt. Stockholms homosexuella 1860–1960*. Silverstolpe, Fredrik & Eman, Greger & Parikas, Dodo & Rydström, Jens & Söderström, Göran. Stockholm 1999. (1999a)
- Parikas, Dodo: ”Soldatkontakter världen runt”. *Sympatiens hemlighetsfulla makt. Stockholms homosexuella 1860–1960*. Silverstolpe, Fredrik & Eman, Greger & Parikas, Dodo & Rydström, Jens & Söderström, Göran. Stockholm 1999. (1999b)
- Parikas, Dodo: ”Stockholms soldaternas hemliga liv. Unga soldater och civila män”. *Sympatiens hemlighetsfulla makt. Stockholms homosexuella 1860–1960*. Silverstolpe, Fredrik & Eman, Greger & Parikas, Dodo & Rydström, Jens & Söderström, Göran. Stockholm 1999. (1999c)
- Paukku, Reijo: ”Mitä oli ennen Setaa ja mistä kaikki alkoi”. *Seesam 2003*. (Tampereen Seta ry:n jäsenlehti)
- Petersson, Stig-Åke: ”En svensk humorörelse växer fram RFSL 1950–2000”. *Homo i folkhemmet. Homo- och bisexuella i Sverige 1950-2000*. Andreasson, Martin (red.): Göteborg 2000.
- Power, Lisa: ”Voices in my ear”. *Radical Records. Thirty Years of Lesbian and Gay History, 1957–1987*. Cant, Bob & Hemmings, Susan (ed.). London 1988.
- Power, Lisa: *No Bath But Plenty of Bubbles. An Oral History of the Gay Liberation Front 1970–73*. London & New York 1995.
- Ramsay, Anders: *Muistoja lapsen ja hopeahapsen I: 1836-1864*. Helsinki 1987.
- Rossi, Leena: ”Merimies on erimies. Merimiehiä Turun satamassa 1900-luvulla.” *Turun sataman historia*. Lappalainen Jussi T. (toim.). Turku 1999.
- Saarinen, Terhi: *Suomalaisen homo- ja lesboliikkeen poliittiset strategiat: vastarinnan mahdollisuudet ja rajat*. Sosiologian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1991.

- Saarinen, Terhi: *Alussa oli kellari. Viisi helsinkiläistä lesbotarinaa*. Seta-julkaisuja 1. Helsinki 1994.
- Sibalis, Michael D.: ”Paris“. *Queer Sites. Gay urban histories since 1600*. Higgs, David (ed.). London 1999.
- Sievers, Kai & Stålström, Olli (toim.): *Rakkauden monet kasvot. Homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta*. Espoo 1984.
- Sillanpää, Merja: *Säännöstelty huvi. Suomalainen ravintola 1900-luvulla*. Bibliotheca Historica 72. Helsinki 2002.
- Siponen, Satu: *Viideltä saunaan. Kylpijöitä Helsingin yleisissä saunoissa*. Kansatieteen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Turku 1999.
- Stålström, Olli: *Euroopan seksuaalinen tasavertaisuusliike 100 vuotta*. 14.2.1997. [<http://www.finnqueer.net/juttu>] Haettu 31.1.2004.
- Stålström, Olli: *Benno Premssela – eurooppalaisen vapausliikkeen isoisan vaikutus Suomessa*. 23.12.2001 [<http://www.finnqueer.net/juttu>] Haettu 31.1.2004.
- Stålström, Olli & Ross, Michael W. ”Ihmissuhteet elämäntavat ja identiteetit”. Sievers, Kai & Stålström, Olli (toim.): *Rakkauden monet kasvot. Homoseksuaalisesta rakkaudesta, ihmisoikeuksista ja vapautumisesta*. Espoo 1984.
- Söderström, Göran: ”Föreningsliv.” *Sympatiens hemlighetsfulla makt. Stockholms homosexuella 1860–1960*. Silverstolpe, Fredrik & Eman, Greger & Parikas, Dodo & Rydström, Jens & Söderström, Göran. Stockholm 1999. (1999a)
- Söderström, Göran: ”Homosexaffärernas och rättsrötans tid”. *Sympatiens hemlighetsfulla makt. Stockholms homosexuella 1860–1960*. Silverstolpe, Fredrik & Eman, Greger & Parikas, Dodo & Rydström, Jens & Söderström, Göran. Stockholm 1999. (1999b)
- Söderström, Göran: ”Homosexuella i vardagslivet.” *Sympatiens hemlighetsfulla makt. Stockholms homosexuella 1860–1960*. Silverstolpe, Fredrik & Eman, Greger & Parikas, Dodo & Rydström, Jens & Söderström, Göran. Stockholm 1999. (1999c)
- Söderström, Göran: ”Kejne- och Hajbyaffärerna”. *Homo i folkhemmet. Homo- och bisexuella i Sverige 1950-2000*. Andreasson, Martin (red.). Göteborg 2000.
- Turkuopas ympäristöineen – Åboguide med omnejd 1968-69*. Turku 1968.
- Turunen, Vesa: ”Helsingin ihmeellinen 40-luku”. *SETA-lehti* 2/1988. (1988a)
- Turunen, Vesa: ”Helsingin 30-luku. Punkkerit, uimakopit ja Tallinna”. *SETA-lehti* 3/1988.(1988b).
- Wolf, Deborah Goleman.: *The Lesbian Community with an Afterword, 1980*. Berkeley, Los Angeles, London 1980.

LIITE 1

Uusi Aura 27.3.1910. Julma rikos. Kultaseppä Mikko Kantola puukotettu kotitalonsa portilla kuoliaaksi Pitkäperjantaita vastaan yöllä.

Pitkänäperjantaina 25.3. oli poliisikonstaapeli Alfred Toivonen vartiovuorollaan kävelemässä Kasken- ja Itäisenkadun kulmassa, kun hän pysähtyyään risteykseen noin klo 1,15 kuuli Kaskenkatu 8:n kohdalla oudon paukauksen – aivan kuin ovi olisi lyönyt seinää vasten. Hän lähti kävelemään ääntä kohden ja tultuaan Kaskenkatu 8:n pikkuportille huomasi sen olevan raollaan, vaikka se aina muuten oli öisin ollut lukossa. Pysähtyyään hän kuuli portin takaa raskasta hengitystä ja oletti porttisolassa nukkuvan jonkun humalaisen. Astuttuaan sisään hän huomasi portin takana makaavan miehen vasemmalla kyljellään jalat portin kynnyksen alla.

Toivonen aikoi nostaa miehen ylös, kun huomasi miehen olevan aivan veressä. Konstaapeli päätteli miehen olevan kuolemaisillaan, koska tämä ei vastannut kysymyksiin. Toivonen jätti miehen makaamaan ja juoksi kiireesti noutamaan ajuria viedäkseen miehen lääkəriin. Vihellyksellä hän sai luokseen ajuri nro 55:n Sappalinnan ravintolan alapuolelta sekä kaksi konstaapelia, Juho Viitasen ja Josef Kankareen. Yhdessä he menivät uudestaan sisään mainitusta portista, mutta tällöin oli mies jo kuollut.

Konstaapelit nostivat miehen ajoneuvoihin ja kuljettivat ruumiin poliisikamarille, missä hänen tunnistettiin olevan kultaseppä **Mikko Kantola** tästä kaupungista. Ruumiissa havaittiin rinnassa syvä haava sekä takin hihassa viisi puukonhaavaa, joista vain yksi oli tehnyt myös ihoon suuren haavan.

Rikosasiain komisario Carl Menander ryhtyi heti yöllä tutkimaan asiaa. Katukäytävältä ja porttisolasta löytyi veripilkkuja maasta ja portti oli myös veren tahrina. Muita merkkejä rikoksesta ei löytynyt. Vainajan vaimo Aina Sofia Kantola tai tämän 17-vuotias poika Yrjö Mikael eivät osanneet sanoa tapahtumasta mitään. Talonmies J.W.Virtanen kertoi portin olleen suljettu klo 11 illalla, sen jälkeen hän ei ollut mitään kuullut. Vainajan taskusta löytyi rahaa, kultakello, kultasankaiset nenälasit ym. pikkutavaraa, joten kyseessä ei ollut ryöstö.

Vielä samana yönä ilmoitti konstaapeli A.E.Vehkalahti saaneensa kuulla, että pari herrasmiestä oli muutamalle pika-ajurille kertonut nähneensä kolmen hulikaanin näköisen nuoren miehen n. klo 12-1 välillä yöllä ”hännittelevän” kultaseppä Kantolaa Läntisellä Rantakadulla. Tiedon pohjalta toimeenpantiin etsikely, jonka tuloksena aamuyön kuluessa tuotiin poliisikamarille seuraavat nuoret miehet: merimies **Oskar Grönlund**, maalarityöntekijää **Selim Vihervaara** sekä sepänoppilas **Toivo Suvanto**, kaikki kotoisin tästä kaupungista. Toivo Suvannon kotoa Läntinen Linjakatu 4:stä olivat konstaapelit löytäneet Suvannon takin taskusta Fiskarsin puukon ja hän myönsikin melkein heti iskeneensä sillä Kantolaa Kaskenkatu 8:ssa. Toiset kielsivät jyrkästi osallisuutensa ja Vihervaara päästettiin pian menemään.

Varatuomari Melander kuulusteli seuraavana päivänä tapahtuman kanssa yhteyteen joutuneita henkilöitä. Köydenpunoja Johannes Anttila, joka asui yhdessä Toivo Suvannon kanssa tämän äidin luona, kertoi Suvannon tulleen yöllä n. klo 3:n aikaan kotiin ja oli hän tällöin jutellut lyöneensä Kantolaa puukolla, koska tämä ei antanut hänelle kymmentä markkaa.

Merimies Oskar Grönlund kertoi pitkästi retkistään Suvannon kanssa murhayön edellisenä iltana, kiirastorstaina. Torstai-iltana klo 9 aikaan oli hän yhdessä Vihervaaran kanssa mennyt Linnankadun varrella sijaitsevaan Imatra-kahvilaan, minne saapui myöskin Suvanto päihtyneenä usean toverinsa kanssa. Kertoja ja Vihervaara poistuivat ja kävelivät Linnan- ja Kauppiaskadulla sekä torilla edestakaisin, kunnes jälleen tapasivat humalaisen Suvannon, joka tavan takaa veti puukkonsa esiin ja heristeli sitä mm. kertojalle. Kävellessä tapasi Vihervaara myös Kantolan ja he lähtivät kahden kesken kävelemään. Kertoja seurasi perässä ja näiden jälkeen tuli sakkia poikia, mm. Suvanto. Välillä juotiin konjakkia mm. kirjastotalon kohdalla jokirannassa.

Kansallispankin kulmassa erosi Vihervaara Kantolasta ja kertoi muille Kantolan luvanneen toimittaa kaksi litraa konjakkia myöhemmin yöllä. Seurue hajosi vähitellen ja jäljelle jäivät vain Suvanto, Grönlund ja Vihervaara kulkien Kauppiaskatua joelle päin. Rannassa heitä odotti Kantola, jolta kaikki saivat luvattua konjakkia. Sitten Kantola ja Vihervaara lähtivät kahden kohti Kantolan kultaseppäliikettä Kauppiaskatu 5:een.

Myöhemmin yöllä seisoskelivat Grönlund ja Suvanto Auransillalla ja huomasivat Kantolan yksin kulkevan kohti Kaskenkatua. Suvanto uhkasi tällöin Kantolaa sanoen lyövänsä puukolla tämän luonnottomien

homoseksuaalisten taipumuksien tähden. Grönlund sanoin tämän jälkeen ”morjens” ja lähti kotiaan kohti Kaskenkatua ylös Suvannon seuratussa pian perässä. Kaskenkadun päällä Grönlund oli vielä auttanut Kantolaa avaamaan porttinsa oven, jota tämä ei tahtonut saada yksin auki.

Aamulla Grönlund oli pidätetty ja hän oli vapissut kovin hätäännyksissään eikä saanut sanaa suustaan. Lakissaan olleet veritahrat hän väitti saneensa tappelussa jo viikkoja aiemmin. Murhasta hän vakuutti olevansa täysin tietämätön.

Seuraavaksi kuulusteltiin Selim Vihervaaraa, joka kertoi Kantolan usein puistonpenkiltä lähettäessä lyöneen häntä käsivarteen kehottaen häntä tulemaan liikkeeseensä. Murhayönä olikin Vihervaara lähtenyt mukaan liikkeeseen, missä sanoi viipyneensä puolisen tuntia. Tällöin oli Kantola suudellut kertojaa ja yrittänyt hänen kanssaan omalla tavallaan harjoittaa haureutta, mihin kertoja ei ollut kuitenkaan halunnut ryhtyä. Hän oli poistunut ja Kauppiaskadulla tavannut erään tuntemattoman naisen, joka oli tarjoutunut hänelle yökumppaniksi. Vihervaara olikin nähty myöhemmin yhdessä naisen kanssa Maariankadulla. Sen jälkeen hän meni nukkumaan kotiinsa, mistä poliisi hänet aamulla löysi.

Murhaaja **Toivo Suvanto** kertoi kiiristorstain iltapäivällä klo 3 aikaan lähteneensä kotoaan ja juopotelleensa tuttuun kanssa niin, ettei muistanut missä kaikkialla oli liikkunut. Pääosin tarina noudatteli edellisten kuulusteltujen kertomusta; hän muisti mm. juoneensa konjakkia Kantolan kanssa penkillä Rantakadulla. Kantolaa ei hän ollut tuntenut ennenkuin Vihervaara oli kertonut kuka hän oli ja että tämä myöskin oli miehiin taipuva. Lopulta olivat Grönlund ja Suvanto päätyneet Aurasillan päähän seisoskelemaan, jolloin Vihervaara ja Kantola olivat peräkkäin kulkeneet ohi. Suvanto kieltää sanoneensa mitään, päinvastoin Grönlund huomautti jotain Kantolalle. He lähtivät seuraamaan näitä, koska tahtoivat nähdä, minne Vihervaara oli menossa. Päästyään Luostarinkadun kulmaan oli Suvanto huomannut, ettei Kantola saanut porttia auki ja lähti auttamaan häntä. Kun portti oli saatu auki, kehotti Kantola Suvantoa tulemaan kanssaan pihalle. Kertoja olikin mennyt pihan perällä olevalle lähteelle. Heidän jonkun aikaa siinä juteltuaan – kuten sanat kuuluivat – oli Kantola käskenyt kertojaa poistumaan ja kun tämä ei heti totellut, oli Kantola lyönyt kertojaa useita kertoja käsivarteen, jolloin hän puolestaan oli lyönyt Kantolaa rintaan. Kertoja oli perääntynyt portille, missä Kantola oli uhannut lyödä häntä kädessään olleella avaimella, jolloin hän itse oli tempaissut puukkonsa ja iskenyt Kantolaa useita kertoja rintaan ja käsivarteen huomaamatta miten iskut sattuivat. Samalla portti aukesi ja kertoja juoksi kadulle ja ohi kulmassa yhä seisovan Grönlundin Luostarinmäelle ja sieltä kotiinsa, missä meni heti nukkumaan.

Uudelleen kuulusteltaessa Vihervaara kielsi jyrkästi käyneensä Kantolan edellä Kaskenkatua ylös ja lopulta Suvantokin alkoi käydä epävarmaksi väitteessään. Grönlundkaan ei muista nähneensä Vihervaara enää Kaskenkadulla, mutta pysyi väitteessään, että Suvanto oli sillalla uhkaillut Kantolaa näyttäen olevan hyvinkin perillä Kantolan pahoista tavoista. Suvanto paljasti lopulta, että kun hän oli seurannut Kantolaa tämän pihalle Kaskenkatu 8:aan, oli kultaseppä tahtonut ryhtyä haureuteen hänen kanssaan ja tarjonnut hänelle siitä 5 markkaa. Hän oli kuitenkin vaatinut tuollaisesta riettaudesta 10 markkaa, mistä Kantola oli suuttunut ja vaatinut häntä postumaan. Grönlundilla ja Vihervaaralla ei siis ollut mitään tekemistä koko asian kanssa.

Murhaaja on 22-vuotias, lyhyenlöntä mies, ammatiltaan seppä ja työskennellyt viimeksi Turun Rautateollisuustehtaassa Piispanpellolla. Hän on asunut äitinsä luona, jolla on 8 muuta lasta. Isä on kuollut jo 10 vuotta sitten. Puukon oli hän saanut vähän ennen lainaksi joltakin ”pojalta”, jonka nimestä ei tiennyt, avatakseen ostamansa limonaadipullon. Se on Fiskarsin tehtaan tekemä ja terä on 8 cm. pituinen. Molemmat haavat olivat kuolettavia. Suvanto määrättiin passitettavaksi lääninvankilaan.

Kultaseppä Mikko Kantola, joka sai näin surkean lopun, oli syntynyt Karijoella 1864. Tultuaan Turkuun oli hän kauan aikaa ollut töissä kultaseppä W.Petterssonilla ja nautti tunnollisuutensa ja taitonsa vuoksi suurta luottamusta. Oman kultaseppäliikkeen avasi hän täällä vuonna 1906. Hän on vuodesta 1891 alkaen ollut naimisissa ja jätti jälkeensä vaimon ja neljä lasta.

Ruumiinavauksen suoritti tohtori Spoof, jolloin kävi ilmi, että rintaan ja käsivarteen lyödyt haavat olivat molemmat olleet kuolettavia.

Lyhennelmä Uuden Auran artikkelista, Rauno Lahtinen.

LIITE 2

Homoseksuaalisuus (< kreik. ja lat.) sukupuolivietin kohdistuminen samaa sukupuolta oleviin henkilöihin. H johtuu konstituutioon pohjautuvasta, synnynnäisiin taipumuksiin perustuvasta luonteen ja viettien sairaalloisesta pääasiallisesti sielullista laatua olevasta poikkeavuudesta. Homoseksuaalinen ihminen voi joutua sukupuolikiivohotukseen joko vain samaa sukupuolta olevan välityksellä tai hän voi olla eroottisessa suhteessa sekä samaa että toista sukupuolta olevaan henkilöön (biseksuaalisuus), jolloin hänen herkimät elämyksensä tavallisesti kuitenkin kohdistuvat samaa sukupuolta olevaan. Usein h:een liittyy sikäli epätavallinen ruumiinrakenne, että asianomainen on huomattavasti toista sukupuolta muistuttava: homoseksuaalisen miehen parrankasvu voi olla heikko, ääni korkea, lantionmuoto naisellinen jne. naisella taas voi olla parrankasvua, karkea, voimakas ruumiinrakenne jne. Vielä useammin tulevat kumminkin vastakkaisen sukupuolen ominaisuudet esiin harrastuksissa, käytöksessä, pukeutumisessa ja ilmeissä. Monesti ruumiinrakenne on jäänyt lapsen ruumiinrakennetta muistuttavaksi (infantilismi). Homoseksuaaleja lasketaan olevan 1-2 % kaikista ihmisistä. Homoseksuaalisiin tekoihin joutuvat sellaisetkin, jotka eivät ole varsinaisesti homoseksuaaleja, jos samaa sukupuolta olevat pitkiä aikoja joutuvat olemaan eristettyinä muusta maailmasta, kuten luostareissa, kasarmeissa, merellä jne. Kasvuiässä olevilla ihmisillä on luonnollinen mieltymys samaan sukupuoleen, mikä terveillä ei kumminkaan johda mihinkään tekoihin, vaan rajoittuu hyväilyihin, kosketteluun, rajuihin leikkeihin jne. - H. on usein neuroosin aiheena, koska homoseksuaalille tuottaa hänen poikkeavuutensa sielullisia ristiriitoja, varsinkin jos se on vienyt tekoihin. Tässä suhteessa sopiva käsittely lääkärin puolelta voi saada aikaan paljon parannusta. Muuten voi h:een vaikuttaa vain kasvatuksella, mutta alkuperäinen taipumus jää pysyväiseksi. H. on kirjallisuudessa paljon käytetty aihe ja on sen johdosta myös saanut us. eri nimiä (uranismi, lesbolainen rakkaus, saphismi y.) vrt. Siveellisyysrikos, sukupuolipatologia.

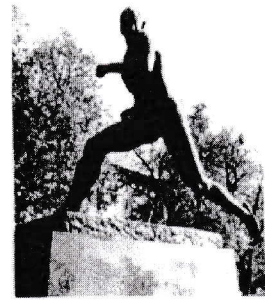
ISO TIETOSANAKIRJA 1932, OTAVA.

Turun Urheilupuisto tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia erilaisille.

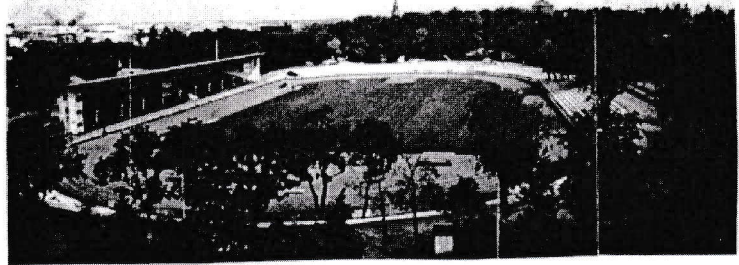
Turun Urheilupuisto sekä sen välittömässä läheisyydessä sijaitsevat Sampalinnan Uimala muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden, joka tarjoaa lukuisia mahdollisuuksia.

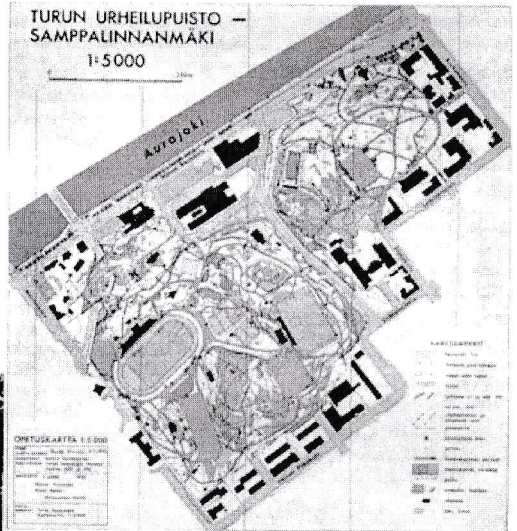
Urheilupuistolla on pitkä ja vaiheikas historia. Viime vuosisadan lopulla organisoitu toiminta vilkastui.

Sampalinnan Maa-uimala sijaitsee Volter Kilven kadun varrella, Sampalinnan mäellä. Puiston keskellä leppävässä uimalassa on erilliset puku- ja peseytymistilat miehille saunoineen ja suihkuineen. Katsomotila ja näyttämö

Tänään Urheilupuisto palvelee ainutlaatuisena virkistysalueena keskellä kaupunkia kaikenikäisiä 'ulkoilijoita'. Alue käsittää kaikkiaan 16 ha. Suorituspaikat on sijoitettu luonnon keskelle ympäristön vehreys säilyttäen. Viehättävän lisän puiston ulkonäköön tuovat lintulammikot, jotka kesäisin ovat nuoremmen väen suosiossa.

Tiedustelut:

Psyken miesten tekemä humoristinen mainos Urheilupuistosta 1980-luvulta. Mainoksia ja sekalaisia ilmoituksia. TUSETA.

Hotelli TURKU
 Eerikinkatu 30 Erikskatan puh. 26 252 Tel.

Aistikkaissa hotellihuoneissamme, ravintolassamme ja saunas-
 samme voitte miellyttävästi rentoutua matkan rasituksesta. Oma
 pysäköimisalue.
 Smakfullt inredda hotellrum, trivsam restaurant och finsk bastu.
 Egen parkeringsplats.
 The newest continental hotel-restaurant in town. Own parking
 place. Tasteful, elegant rooms. Finnish Sauna bath. Congenial
 restaurant.
 Tanssia ja mannermaista ohjelmaa joka ilta - Dans och kontinentalt
 program varje kväll - Dancing and continental cabaret every night.
 Samassa talossa tiroliläinen - I samma hus tyrolska -
 In this house Tyrolese

MOSEL

Turkuopas ympäristöineen 1968-69, 16.

**HOTELLI - HOTELL
 MAAKUNTA**

Humalistonsk. Humlegårdsbg.
 Fösta luokan Hotelli-Ravintola - Fösta klass Hotell-Restaurant
 First class Hotel-Restaurant
 Hita Hittanssaisset - Soupe dansant
 BAARI - BAR Puh. 10 911 Tel.

Ibid. 1968, 24.

Teatteriravintola • Teaterrestaurangen

Aurakatu 10 Auragatan - Puh. 331 361, 331 362 Tel.

Kaupungin ainoa yöravintola. Avooina klo 21.00-04.00
 Stadens enda nattklubb. Öppen kl. 21.00-04.00
 The only nightclub in town. Open from 21.00 to 04.00

Tanssia ja ohjelmaa joka yö - Dans och program varje natt -
 Dancing and floor-shows every night

Mannermainen baari avooina klo 12.00-01.00
 Kontinental bar öppen kl. 12.00-01.00
 Continental Bar open from 12.00 to 01.00

Ibid. 1968, 16.

MOSELISSA TAPAHTUU
 vielä muutaman illan
 "ROOPE-SHOW" yhteislauluineen ja kujeineen
 Joka ilta ilmainen arvonta ravintolayhteisölle
 Yhteislaulua - hyvä orkesteri
 tietenkin Moselin taidella maullas ruoka sekä ainutlaatuinen
 "Hilinki", minkä voi tarjota vain
 vanha mukava MOSEL
 Hovimestarin puh. 13 827

TS 28.12.1972

**RAVINTOLA
 Itämeri**

Nautikaa ravintolassamme herkullinen

**LOUNAS - PÄIVÄLLINEN
 LUNCH - MIDDAG
 LUNCH - SUPPER**

Olut- ja ruokavainioikeudet - Kahvila -
 Grilli

Humalistonskatu 10 - Humlegårdsgatan
 Puh. 12 463, 11 381 Tel.

Tervetuloa - Välkommen - Welcome

**RAVINTOLA
 Itämeri**

Ibid. 1968, 36.

itämeri

Puutarhakatu 8 B
 Viihtyisänä ja tyylikkäänä
**tanssiais-
 ravintolana**

on Itämeri illasta iltaan kerää-
 mässä hyvää viihteestä ja mu-
 siikista nauttivia ihmisiä pöy-
 tiensä ääreen. Oli arki tai sun-
 nuntai, aina on juhlan tuntu.
 Herkkujen keittiö on palveluk-
 sessamme.

ITÄMERESSÄ on iloinen mieli.
 Hovimestarin puh. 14 811.
 Suljettuna kesäkuukaudet, sil-
 loin palvelemme Teitä Naanta-
 lin Kaivohuoneella.

Ibid. 1968, 18.

**Hyvän tuulen
 MOSEL**

**Ilosanomia
 Moselin ystäville**
 Uudenvuoden aattona
 avooina klo 02:een

**EI ILLALLIS-
 KORTTEJA**

Hyvän tuulen
 puhallelee

TRIO AQUARIUS
 puh. 13 827

TS 23.11.1969

Helsinki, 16.3. 1971

Kutsu Psyken turkulaisille ja lähellä asuville jäsenille:

Yhdistyksen hallituksen päätöksen mukaan toimihenkilöt käyvät kevään aikana suurimmilla paikkakunnilla selostamassa toimintaamme ja siihen liittyviä kysymyksiä jäsenille.

Puheenjohtajamme, Reina V., tulee sunnuntaina 28.3.71 Turkuun tätä tarkoitusta varten. Tarkoitus on keskustella ja vaihtaa mielipiteitä pienessä piirissä luottamuksellisesti "kahden kesken". Tilaisuutta varten olemme varanneet Saukkobaarin kabinetin, Puutarhakatu 20 klo 13-15 nimellä maisteri Rantanen.

Perille löytää kysymällä kabinetissa järjestettävää yksityis-tilaisuutta; yhdistyksen nimeä tai tilaisuuden laatua ei ole ilmoitettu varausta suoritettaessa. Hyvän, luotettavan ystävän voi ottaa mukaan tilaisuuteen. Yhdistys maksaa kabinetin perusvuokran, jonka lisäksi osanottajien toivotaan tilaavan jotain, esim. kahvikupin tms.

Parhain terveisin

toimistonhoitaja

P.S. Varaamme mukaan muutaman kappaleen 96-lehteä 2/71, jonka jäsenet saavat hintaan 4 mk 50 p (muut 5 mk).

Kutsu perustamiskokoukseen.

Psyke ry. Saapuneet ja lähteneet kirjeet 1971-1985. TUSETA.

Helsinki __.5.1971

Poliisimestari Helge Kukkamäki
Turun ~~kaupungin~~ poliisilaitos
Turku

Turkulaisten poliisien suhtautuminen sukupuolivähemmistöihin

Käännymme puoleenne yhdistyksemme turkulaisten jäsenten pyynnöstä. Kuten ehkä olette kuullut, Turun suosituin homoseksuaalien tapamispaikka on Rautatieaseman puisto. Melkein joka ilta vähän ennen puolta yötä sieltä tapaa vähintään muutaman homoseksuaalisen henkilön. Kävellään, seisoskellaan, keskustellaan tuttavien kanssa. Kysymyksessä on rauhallinen, häiriötä tuottamaton ja - seksuaalirikoslain muutoksen jälkeen - leinkuulainen kansalaisryhmä: käsitteäksemme poliisin kannalta mahdollisimman harmitonta väkeä.

Useimmat paikalla käyvät poliisit suhtautuvatkin asiaan esimerkillisen hienotunteisesti. Valitettavasti kuitenkin esiintyy myös ikäviä poikkeuksia. Monet ovat joutuneet aiheettomasti kuulemaan poliiseilta ylimielisiä vihjailuja "sairaudestaan", jona suoranaisia loukkauksiakin.

Kysymyksessä on epäilemättä ollut asianomaisten poliisien tietämättömyys tai ajattelemattomuus. Jokainen tällainen tapaus kuitenkin vähentää pitkäksi aikaa homoseksuaalien poliisia kohtaan tuntemaa luottamusta. Ja niin on palattu vuosikymmeniä sitkeästi vallinneeseen käytäntöön: seksuaalisesti poikkeavia ihmisiä voi kuka tahansa vapaasti pahoinpidellä, ryöstää ja kiristää, eivät he kuitenkaan uskalla ilmoittaa mitään poliisille.

Olisimme erittäin kiitollisia, mikäli ryhtyisitte tässä meille tärkeässä asiassa sopiviksi harkitseminen toimiin.

Kunnioittavasti

Keskusteluseura
P S Y K E r.y.

allekirjoitukset selvennyksineen

Psyke r.y.
Box 10796
00100 Helsinki 10

TAPAHTUMAT:

KIERTOKIRJE

5/1983

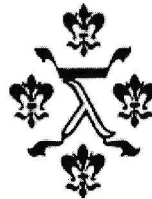
- La 14.5. Gillesgården, tanssit, 20 - 0.30
 La 18.6. Gillesgården, tanssit, 20 - 0.30
 La 20.8. Gillesgården, tanssit, 20 - 0.30
 Gillesgårdenin osoite: Läntinen rantakatu 9, Auransillan korvassa.
 2 - 4.9. TULIRANNASSA, saunotaan ja tanssitaan.

TAPAAMISPAIKAT

- ULKOILUPAIKAT kuten missä tahansa maailmassa vaativat aina varovaisuutta.
URHEILUPIISTO yläkerrän tienoo ja toiletti, koko päivän,
ASEMANPIISTO yöllä,
UITTAMONPIISTO 'nakumetsä', päivällä.
UIKAMALLI Rehtorinpellontie 4, miehet ti, to ja la.
Kahvila Kultra-Pata KOP-kolmiossa (?)
Ravintola Haarikka Eerikirk. 19, myöhäisiltä.
Ulkoravintola Pinella Itäinen rantakatu (?)

Our club and office are open on Thursdays, 7 - 9 p.m. You are welcome to Sirkkalankatu 9 a 6. Mail: Box 32, 20501 Turku 50.

PSYKE λ TURKU

TURKU GAY GUIDE

PSYKE RY Turun alueosasto
 Postiosoite: PL 32, 20501 Turku 50.
 Puhelin: (921) 335 175.

Toimiston ja kerhon osoite:
 Sirkkalankatu 9 a 6, sisäänkäynti oikealta puolen talon taakse. Avoinna kesällä torstaisin klo 19 - 21. (1.6.-15.8.)
 Päivystys torstaisin klo 19 - 21, muulloin automaattinen puhelinvastaaja.

Psyken kiertokirje 5/1983, etusivu. Psyken ja Sevän jäsentiedotteet. TUSETA.

OSOITE: SEVÄ ry:n...
 puhelin (921) 389 244
 Terveystieteiden tutkimuskeskus...
 Terveystieteiden tutkimuskeskus...
Tiesitkö, että...
TEEMAILLAT joka kuukauden 1.pöytä
RANTASIPI TURUSSA
TANSSITAAN:
 5/11, 3/12, 17/12
TUUSTU

SEVÄ 3/83 3mk
 Seksuaalivähemmistöt ry:n jäsenlehti
SEVÄN DISKO
TERVETULOA!
 Sevän iloiset diskotanssit jatkuvat Rantasiipi Turun Aulakabinetissa. (tarkemmin takakannessa...)

Sevä ry:n jäsentiedote 3/1983, etusivu. Psyken ja Sevän jäsentiedotteet. TUSETA.

☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆

Pub Victorissa esiintyvät tänä keväänä mm.

	10.3	Mr. Wild Fin (sriptease-show)
	24.3	Brita Koivunen & Jan Engblom trio
	30.3	JAZZ JAMIT !!!
		Wiljam Thorburn &
		Harri Mäntynen &
		Pekka Jalava
	10.4	Janos Valmunen
	16.4	Euro-team
	28.4	Pirkko Mannola & Jan Engblom trio

ps. muista että tähän listaan tulee todennäköisesti täydennystä (huom! extemporee esiintyjät).

Pub Victor

Aurakatu 1, Turku
Puh. 320781

avoinna 02.00 asti!

☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆☆

Turkanen 2/1993, 20. Turkanen 1991- ja Psyken jäsentiedotteet 1984-1990

Discotheque

WHY NOT

Linnankatu 7

Avaamme

- Yläkerran ma-la klo 16 ja su klo 12,
- Discon ti-su klo 21.

Yläkerrassa:

- parittomien viikkojen lauantaisin **naistenillat**
- parillisten viikkojen lauantaisin **Old Gold-illat**

Pe ja la lipunhinnat: 10,- / 15,-

Syksyn puhutuimmat

naamiaiset

la 30.10.

klo 21 alk.

Turkanen 5/1993, 6.

MARKET

HUMALISTONKATU 4 TURKU

Turkanen 4/1993, 8.

...
INSTEAD OF
SHITTING
ALONE
AT HOME
...

"THE HOURS"
16 00-18 00 &
00 30-01 30

ISO III **13:-**
WOODPECKER

KAUPPIASKATU 4 FORUM. JOKA PÄIVÄ 16 - 02.
TURKI

Pervoplanet. IV Turun lesbo- ja homoelokuvan festivaali 19.-22.10.1995, 26. Festivaalikatologi. Festariesitteet arkisto. TUSETA:

LIITE 9

PÄIVÄMÄÄRIÄ JA PAIKKOJA

1971 Dekriminalisointi, kehoituskieltopykälä jäi vielä voimaan

1971 Päivänkakkaroiden ensimmäinen kokous 28.3., Puutarhak. 20

1971 Kesällä telttaretki Maskun leirintäalueelle

1971 Päivänkakkaroiden tapaamisia Maarian VPK:n baarissa, Oikokatu 7

1972 Kesällä telttaretki Sauvon Ampolaan

1974 Seta perustetaan Helsingissä

1975 Päivänkakkaroiden tapaamisia Rautatieläisten talolla, Ratapihankatu 49

1976 Kerhotapaamisia Hyvä Pata -nimisessä baarissa, Ursininkatu

1980 Ensimmäinen kerhotila, Puutarhakatu 44

1981 Sairausluokituksen poistuminen kesällä

1981 Talviretki Taivassalon Tippsundiin

1981 Toinen kerhotila, Vähä Hämeenkatu 15 A 23

1981 Retket Laitilan Tulirintaan alkavat

1983 Turun Seudun Psyke ry:n perustaminen

1985 Kolmas kerhotila, Sirkkalankatu 9 A 6

1985 Neljäs kerhotila, Linnankatu 63 A 4

1985 Kesäretket Rymättylän Vienolaan alkavat

1988 Nimenvaihdos Turun Seudun Seta ry:ksi

1989 Viides kerhotila, Tuureporinkatu 6 B 51

1991 Kuudes toimisto, Rauhankatu 1 c B 22 (nykyinen toimisto)

1991 Yhdistyksen 20-vuotisjuhlat, cocktail-tilaisuus Vanhalla Raatihuoneella

TURUN SETAN TANSSI- JA DISKOPAIKAT:

1974 Ensimmäiset tanssit Rautatieläistentalolla, Ratapihankatu 49

1977 Turun Weikkojen talo, Mikonkatu 2 (jatkui vuoteen 1979)

1980 Gillesgården, Rantakatu 9

1984 Kesäillanviettoja T-Talolla, Vanha Hämeentie 29

1984 Pyrkivän urheilutalo, Tuureporinkatu 2

1985 Gillesgårdenilla uudelleen

1986 Samppalinna, Itäinen Rantakatu

1990 Kesädisko Killan Speedwayssä, Humalistonkatu 8

1991 Diskoja Samppalinnassa, Bella Bluessa, Surutoin-ravintolassa

1992 Wanha Ratikka, Yliopistonkatu 9

1993 Why Not, Linnankatu 7, ja naisten tansseja myös Aikari-ravintolassa, Vanha Hämeentie 1

1996 Kåren kerran kuussa

1997 Speedway, Humalistonk. 8 (Speedway Setan käyttämä bilenimi)

2000 Kåren kerran kuussa

2001 Säättämö, Humalistonkatu 8

2003 Päiväkoti, Kaskenkatu 3, ja Klubi, Humalistonkatu 8

JOITAKIN MUITA TAPAAMISPAIKKOJA 1980 - 90-LUVUILLA:

Cafe Ritz (pianobaari), Humalistonkatu 7

Club Socis, Humalistonkatu 2 (Seurahuoneen alabaari)

Disco Iskeri, Rehtorinpellontie 4

Disco Kakadu, Eerikinkatu 19

Disco Kilta, Humalistonkatu 8 (Britannia Bar)

Henrikin Krouvi, Yliopistonkatu 29

Oregon, Eerikinkatu 6

Pub Big Life, Antintalo, Eerikink. 15

Pub Claudius, Ursininkatu 5

Pub Green Dog ja Green Frog, Yliopistonkatu 29

Pub Haarikka, Eerikinkatu 19

Ravintola Pinellan terassi, Itäinen Rantakatu 1

Pub Victor, Aurakatu 1

Market, Humalistonkatu 4

Jack´s & Mike´s Kauppiaskatu 4, Forumin sisäpiha ja myöhemmin Humalistonkatu 17

LIITE 10. TURUN TAPAAMISPAIKAT 1950 - 1980-LUVUILLA.

Kartta: Erkki Lietzén 2004.

Pömpelit ja puistot:

1. Dianan temppele
2. Kupittaaan pömpelit
3. Rautatieaseman pömpeli
4. Puolalanpuisto
5. Vartiovuorenmäki

Muut tapaamispaikat:

6. Snellmanin asunto, Puutarhak. 7
16. Iskerin uimahalli, Rehtorinpellont. 4

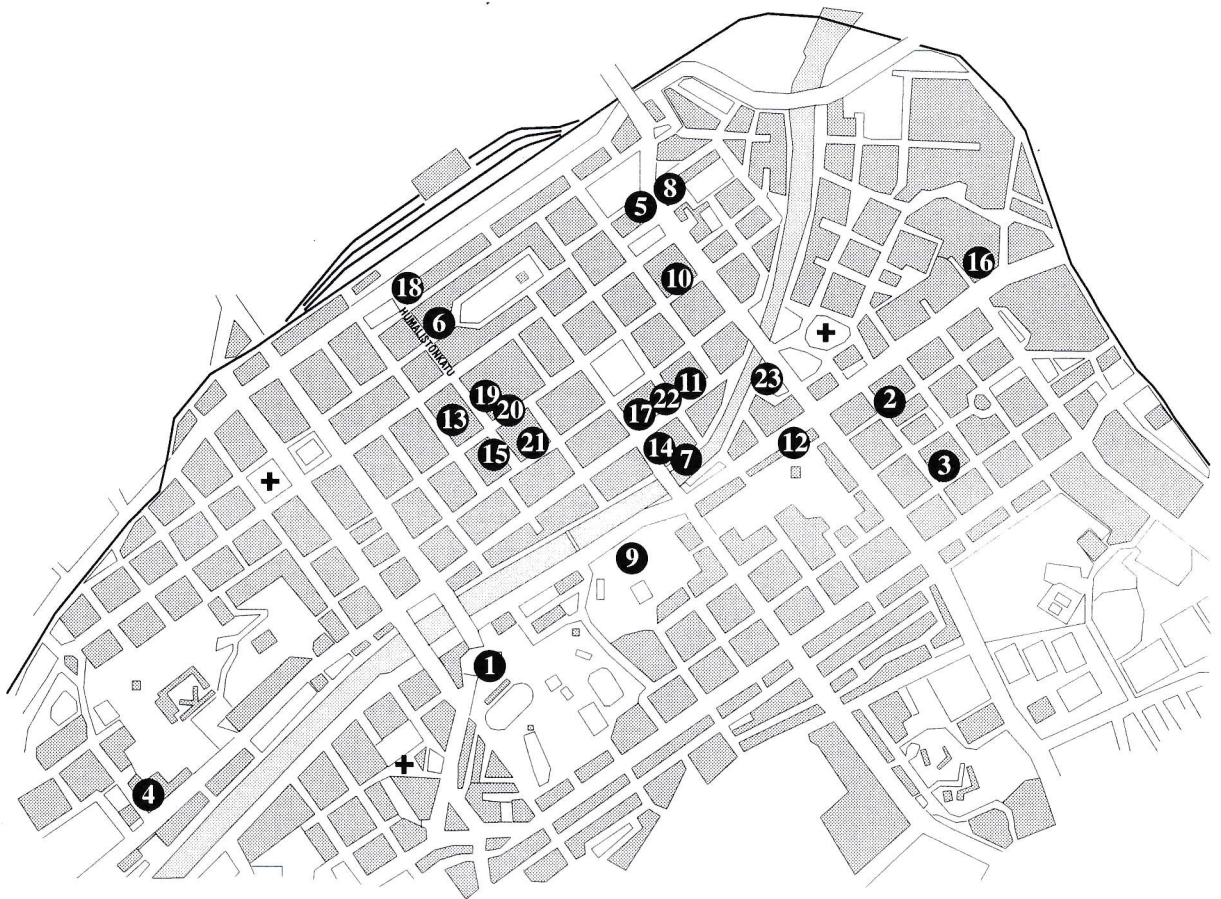
Ravintolat:

7. Mosel, Ursinink. 5
8. Maakunta, Humalistonk. 7
9. Itämeri, Puutarhak. 8
10. Thrinax, Humalistonk. 10
11. Teatteriravintola Foiija, Aurak. 10
12. Haarikka, Eerikink. 19

Päivänkakkaroitten paikat:

13. Rautatieläistentalo, Ratapihank. 49
14. Weikkojen talo, Mikonk. 2
15. Ensimmäinen kerhotila, Puutarhak. 44

LIITE 11. TURUN TAPAAMISPAIKAT 1980 - 1990-LUVUILLA.

Kartta: Erkki Lietzén 2004.

Puistot ja muut:

- 1. Urheilupuisto
- 16. Iskerin uimahalli, Rehtorinpellont. 4

Psyken ja Setan toimistot:

- 2. Toinen kerhotila, Vähähämeen. 15 A
- 3. Kolmas kerhotila, Sirkkalank. 9 A
- 4. Neljäs kerhotila, Linnank. 63 A
- 5. Viides kerhotila, Tuureporink. 6 B
- 6. Nykyinen toimisto, Rauhank. 1 c B 22

Psyken ja Setan tanssipaikat:

- 7. Gillesgården, Rantak. 9
- 8. Pyrkivä, Tuureporink. 2
- 9. Samppalinna, It. Rantak.
- 10. Wanha Ratikka, Yliopistonk. 9
- 16. Bella Blue, Rehtorinpellont. 4
- 11. Why Not, Linnank. 7
- 12. Kären, Hämeen. 22
- 13. Speedway ja Säättämö, Humalistonk. 8

Muut gay-ravintolat:

- 14. Pub Victor, Aurak. 1
- 15. Market, Humalistonk. 4
- 17. Jack's & Mike's 1994 - 99, Forumin sisäpiha
- 18. Jack's & Mike's 1999 - 2001, Humalistonk. 17

Tapaamispaikkoja 1980 - 1990-luvuilla:

- 19. Cafe Ritzin pianobaari, Humalistonk. 7
- 20. Green Dog ja Green Frog, Yliopistonk. 29
- 21. Haarikka, Eerikink. 19
- 22. Pub Pyramid, Forumin sisäpiha
- 23. Pinellan terassi, It. Rantak. 1